ALDI FILII

DE CLARIS ORATORIBVS, CICERONIS LIBER, QVI INSCRIBITVR BRVTVS.

Variæ lectiones ex antiquis libris, & ex ingenio.

CORRIGENTE PAVLO MANVTIO, ALDI FILIO.

VENETIIS, M. D. L.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

M. TVLLII CICERONIS DE CLARIS ORATORIBVS LIBER, QVI DICITVR BRVTVS.

VM è Cilicia decedens Rhodum ue-
niſſem, & eò mihi de Q. Hortenſij
c morte eſſet allatū, opinione omnium
maiorem animo cepi dolorem. nam
& amico amiſſo, cum conſuetudine
iucunda, tum multorum officiorum coniunctione me
priuatum uidebam: & interitu talis Auguris digni-
tatem noſtri collegij diminutam dolebam. qua in cogi
tatione, et cooptatū me ab eo in collegium recordabar,
in quo iuratus iudicium dignitatis meæ fecerat: et in-
auguratum ab eodem, ex quo Augurum inſtitutis in
parentis eum loco colere debebam. augebat etiam mo
leſtiam, quòd magna ſapientium ciuium, bonorumq;
penuria, uir egregius, coniunctiſſimusq; mecum cōſilio
rum omnium ſocietate, alieniſſimo reip. tempore extin
ctus, & auctoritatis, & prudētiæ ſuæ triſte nobis deſi
derium reliquerat: dolebamq;, quòd non, ut plerique
putabant, aduerſarium, aut obtrectatorem laudū mea
rum, ſed ſocium potius, & conſortem glorioſi laboris
amiſeram. etenim ſi in leuiorum artium ſtudio memo
riæ proditum eſt, poetas nobiles poetarum æqualium
morte doluiſſe: quo tandem animo eius interitum fer
re debui, cum quo certare erat glorioſius, quàm omni-

no aduerſarium non habere? cum præſertim non modo nunquã ſit aut illius à me curſus impeditus, aut ab illo meus, ſed contrà ſemper alter ab altero adiutus et communicando, & monendo, & fauendo. ſed quoniam perpetua quadã felicitate uſus ille ceſſit è uita, ſuo magis quàm ſuorum ciuium tempore; & tum occidit, cum lugere facilius remp. poſſet, ſi uiueret, quàm iuuare; uixitq; tandiu, quàm licuit in ciuitate bene beateq; uiuere: noſtro incommodo detrimentoq;, ſi eſt ita neceſſe, doleamus; illius uero mortis opportunitatem beneuolentia potius, quàm miſericordia proſequamur; ut, quotieſcũque de clariſſimo & beatiſſimo uiro cogitemus, illum potius, quàm noſmet ipſos diligere uideamur. nam ſi id dolemus, quòd eo iam frui nobis non licet: noſtrum eſt id malum: quod modice feramus; ne id non ad amicitiam, ſed ad domeſticam utilitatem referre uideamur. ſin, tanquam illi ipſi acerbitatis aliquid acciderit, angimur: ſummam eius felicitatem non ſatis grato animo interpretamur. etenim ſi uiueret Q. Hortẽſius, cætera fortaſſe deſideraret unà cum reliquis bonis & fortibus ciuibus: hunc autẽ & præter cæteros, aut cum paucis ſuſtineret dolorem, cum forum populi R. quod fuiſſet quaſi theatrum illius ingenij, uoce erudita, & Romanis Græcisq; auribus digna ſpoliatum atque orbatum uideret. equidem angor animi, non conſilij, non ingenij, non auctoritatis armis egere remp. quæ didiceram tractare, quibusq; me aſſueſeceram, quæq; erant propria cum præſtantis in rep. uiri, tum bene moratæ & bene conſtitutæ ciuitatis. quòd ſi fuit in rep. tempus ullum, cum extor=

quere arma poſſet è manibus iratorum ciuium boni ciuis auctoritas & oratio: tum profecto fuit; cum patrocinium pacis excluſum eſt aut errore hominum, aut timore. ita nobiſmet ipſis accidit, ut, quanquam eſſent multo magis alia lugenda; tamen hoc dolere=mus, quòd quo tempore ætas noſtra perfuncta rebus ampliſſimis tanquam in portum confugere deberet, non inertiæ neque deſidiæ, ſed otij moderati atque honeſti, cumq́; ipſa oratio iam noſtra caneſceret, ha=beretq́; ſuam quandam maturitatem, & quaſi ſe=nectutem; tum arma ſunt ea ſumpta, quibus illi ip=ſi, qui didicerant eis uti glorioſe, quemadmodum ſa=lutariter uterentur, non reperiebant. itaque ij mihi uidentur fortunate beateq́; uixiſſe, cum in cæteris ci=uitatibus, tum maxime in noſtra, quibus cum aucto=ritate, rerumq́; geſtarum gloria, tum etiam ſapien=tiæ laude perfrui licuit. quorum memoria & recor=datio in maximis noſtris grauiſſimiſq́; curis iucunda ſanè fuit, cum in eam nuper ex ſermone quodam incidiſſemus. nam cum inambularem in xyſto, & eſſem otioſus domi: Marcus *ad me* Brutus, *ut con=ſueuerat, cum* T. Pomponio *uenerat, homines cum inter ſe coniuncti, tum mihi ita chari, itaq́; iucundi, ut eorum aſpectu omnis, quæ me angebat, de rep. cura conſederit. quos poſtquam ſalutaui, Quid uos, inquam,* Brute, & Attice *nunc, quid tandem noui?* Nihil *ſanè, inquit* Bru=*tus, quod quidem aut tu audire uelis, aut ego pro certo dicere audeam.* Tum Atticus, Eo, *inquit, ad te animo uenimus, ut de republica eſſet ſilentium, &*

aliquid audiremus potius ex te, quàm te afficeremus ulla moleſtia. Vos *uero, inquã,* Attice *et præſentem me cura leuatis,* & *abſenti magna ſolatia dediſtis: nam ueſtris primũ literis recreatus, me ad priſtina ſtudia re uocaui.* Tum *ille,* Legi, *inquit, perlubenter epiſtolam, quam ad te* Brutus *miſit ex Aſia: qua mihi uiſus eſt* & *monere te prudenter,* & *conſolari amiciſſime. Recte, inquam, eſt uiſus: nam me iſtis ſcito literis ex diuturna perturbatione totius ualetudinis tanquam ad aſpiciendam lucem eſſe reuocatum. atque ut poſt* Can*nenſem illam calamitatem primum* Marcelli *ad* No*lam prælio populus ſe* Romanus *erexit, poſteaq; proſperæ res deinceps multæ cõſecutæ ſunt: ſic poſt rerum noſtrarum, et communium grauiſſimos caſus, nihil ante epiſtolam* Bruti *mihi accidit, quod uellem, aut quod aliqua ex parte ſolicitudines alleuaret meas.* Tum Bru*tus,* Volui *id quidem efficere certe,* & *capio magnum fructum, ſi quidem, quod uolui, tanta in re cõſecutus ſum. ſed ſcire cupio, quæ te* Attici *literæ delectauerint.* Iſtæ *uero, inquam,* Brute *non modo delectationẽ mihi, ſed etiam, ut ſpero, ſalutem attulerunt.* Salutem*? inquit ille. quodnam tandem genus iſtuc tam præclarũ literarum fuit? An mihi potuit, inquam, eſſe aut gratior ulla ſalutatio, aut ad hoc tempus aptior, quàm illius libri, quo me hic affatus, quaſi iacentem excitauit?* Tum *ille,* Nempe *eum dicis, inquit, quo iſte omnem rerum memoriam breuiter, et, ut mihi quidẽ uiſum eſt, perdiligenter complexus eſt?* Iſtum *ipſum, inquã,* Brute *dico librum mihi ſaluti fuiſſe.* Tum Atticus, Opta*tiſſimum mihi quidem eſt, quod dicis: ſed quid tãdem*

habuit liber iſte, quod tibi aut nouum, aut tanto uſui poſſet eſſe? Ille uero & noua, inquam, mihi quidem multa, et eam utilitatem, quam requirebam, ut explicatis ordinibus temporum, uno in conſpectu omnia ui derem: quæ cum ſtudioſe tractare cœpiſſem, ipſa mihi tractatio literarum ſalutaris fuit, admonuitq́; Pomponi, ut à te ipſo ſumerem aliquid ad me reficiendũ, teq́; remunerandum, ſi non pari, at grato tamen munere. quãquam illud Heſiodium laudatur à doctis, quod ea dem menſura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, ſi poſſis. ego autem uoluntatem tibi pro fecto emetiar, ſed rem ipſam nondũ poſſe uideor, idq́; ut ignoſcas à te peto. nec enim ex nouis, ut agricolæ ſolent, fructibus eſt unde tibi reddam quod accepi; ſic omnis fœtus repreſſus, exuſtusq́; flos ſiti ueteris uberta tis exaruit: nec ex conditis, qui iacent in tenebris, et ad quos omnis nobis aditus, qui penè ſolis patuit, obſtructus eſt. ſeremus igitur aliquid tanquam in inculto et derelicto ſolo: quod ita diligenter colemus, ut im pẽdijs etiam augere poſſimus largitatem tui muneris, modo idẽ noſter animus efficere poſſit, quod ager, qui cum multos annos quieuit, uberiores efferre fruges ſo let. Tum ille, Ego uero & expectabo ea, quæ pollicearis, neque exigam, niſi tuo commodo: & erunt mihi pergrata, ſi ſolueris. Mihi quoque, inquit Brutus, & expectanda ſunt ea, quæ Attico polliceris. etſi fortaſſe ego à te huius uolũtarius procurator petam, quod ipſe, cui debes, incommodo exacturum negat. At uero, inquam, tibi ego Brute non ſoluam, niſi prius à te cauero, amplius eo nomine neminẽ, cuius petitio ſit, petitu-

rum. Non mehercule,inquit,tibi repromittere iſtuc quidem auſus ſim. nam hunc,qui negat,uideo flagitatorem, non illum quidem tibi moleſtum, ſed aſſiduum tamen,& acrem fore. Tum Pomponius, Ego uero, inquit, Brutum nihil mentiri puto. uideor enim iam te auſurus eſſe appellare; quoniam longo interuallo modo primum animaduerti paulo te hilariorem. itaque quoniam hic, quod mihi deberetur, ſe exacturum profeſſus eſt: quod huic debes, ego à te peto. Quidnam id,inquam? Vt ſcribas,inquit,aliquid: iam pridem enim conticuerunt tuæ literæ. nam ut illos de rep. libros edidiſti,nihil à te ſanè poſtea accepimus,eiſq; noſmet ipſi ad ueterum annalium memoriam comprehendendam impulſi atque incenſi ſumus. ſed illa,cum poteris: atque,ut poſſis, rogo. nunc uero, inquit, ſi es animo uacuo, expone nobis quod quærimus. Quidnam eſt id, inquam? Quod mihi nuper in Tuſculano inchoaſti de oratoribus, quando eſſe cœpiſſent, qui etiam,& quales fuiſſent. quem ego ſermonem cum ad Brutum tuum, uel noſtrum potius detuliſſem,magnopere hic audire ſe uelle dixit. Itaque hunc elegimus diem, cum te ſciremus eſſe uacuum. quare, ſi tibi eſt commodum,ede illa, quæ cœperas, & Bruto, & mihi. Ego uero, inquam, ſi potuero, faciam uobis ſatis. Poteris,inquit: relaxa modo paulum animum, aut ſanè, ſi potes,libera. Nempe igitur hinc tum Pomponi ductus eſt ſermo,quòd erat à me mētio facta, cauſam Deiotari fideliſſimi atque optimi regis ornatiſſime et copioſiſſime à Bruto me audiſſe defenſam. Scio,inquit,ab iſto initio tractū eſſe ſermonē,teq;

Bruti dolentem uicem, quaſi defleuiſſe iudiciorum ua-ſtitatem & fori. Feci, inquam, iſtuc quidem, & ſæpe facio. nam mihi Brute in te intuenti crebro in mentem uenit uereri, ecquodnam curriculum aliquãdo ſit habitura tua & natura admirabilis, & exquiſita doctrina, & ſingularis induſtria. cum enim in maximis cauſis uerſatus eſſes, & cum tibi ætas noſtra iam cederet, faſceſq; ſummitteret, ſubito in ciuitate cum alia ceciderũt, tum etiam ea ipſa, de qua diſputare ordimur, eloquentia obmutuit. Tũ ille, Cæterarum rerũ cauſa, inquit, iſtuc & doleo, & dolendũ puto: dicendi autem me non tam fructus & gloria, q̃ ſtudium ipſum, exercitatioq; delectat: quod mihi nulla res eripiet, te præſertim tã ſtudioſo. etenim dicere bene nemo poteſt, niſi qui prudenter intelligit. quare qui eloquentiæ ueræ dat operã, dat prudentiæ, qua ne maximis quidẽ in bellis æquo animo carere quiſquam poteſt. Præclare, inquam, Brute dicis: eoq; magis iſta dicendi laude delector, quòd cætera, quæ ſunt quondam habita in ciuitate pulcherrima, nemo eſt tam humilis, qui ſe non aut poſſe adipiſci, aut adeptũ putet; eloquentem neminẽ uideo factũ eſſe uictoria. ſed quo facilius ſermo explicetur, ſedẽtes, ſi uidetur, agamus. Cũ idẽ placuiſſet illis, tũ in pratulo propter Platonis ſtatuam conſedimus.

HIC ego, Laudare igitur eloquentiam, & quãta uis ſit eius, expromere, quantamq; ijs, qui ſint eam cõſecuti, dignitatem afferat, neque propoſitũ nobis eſt hoc loco, neque neceſſarium. hoc uero ſine ulla dubitatione confirmauerim; ſiue illa arte pariatur aliqua, ſiue exercitatione quadam, ſiue natura, rem unam eſſe

omnium difficillimam. quibus enim ex quinque rebus conſtare dicitur, earum unaquæque eſt ars ipſa magna per ſeſe. quare quinque artium concurſus maximarũ quantam uim, quantamq; difficultatem habeant, exiſtimari poteſt. Teſtis eſt Græcia; *quæ cum eloquentiæ ſtudio ſit incenſa, iandiuq; excellat in ea, præſtetq; cæteris, tamen omneis artes uetuſtiores habet, & multo ante non inuentas ſolum, ſed etiam perfectas, quàm hæc eſt à* Græcis *elaborata dicendi uis, atque copia. in quam cum intueor, maxime mihi occurrunt* Attice, *& quaſi lucent* Athenæ *tuæ: qua in urbe primum ſe orator extulit, primumq; etiam monimentis & literis oratio eſt cœpta mandari. tamen ante* Periclem, *cuius ſcripta quædam feruntur, &* Thucydidem, *qui non naſcentibus* Athenis, *ſed iam adultis fuerũt, litera nulla eſt, quæ quidem ornatum aliquem habeat, & oratoris eſſe uideatur. quanquam opinio eſt, & eum, qui multis annis ante hos fuerit,* Piſiſtratum, *& paulo ſeniorem etiam* Solonem, *poſteaq;* Cliſthenem, *multum, ut temporibus illis, ualuiſſe dicendo. poſt hanc ætatem aliquot annis, ut ex* Attici *monimentis poteſt perſpici,* Themiſtocles *fuit, quem conſtat cum prudentia, tum etiam eloquentia præſtitiſſe. poſt* Pericles; *qui cũ floreret omni genere uirtutis, hac tamen fuit laude clariſſimus.* Cleonem *etiam temporibus illis turbulentum illum quidem ciuem, ſed tamen eloquentem conſtat fuiſſe. huic ætati ſuppares* Alcibiades, Critias, Theramenes. *quibus temporibus quod dicendi genus uiguerit, ex* Thucydidi *ſcriptis, qui ipſe tum fuit, intelligi maxime poteſt. grandes erant uerbis, crebri ſenten=*

tijs, compreſſione rerum breues, & ob eam ipſam cauſam interdum ſubobſcuri. ſed ut intellectum eſt, quãtam uim haberet accurata, & facta quodã modo oratio; tum etiam magiſtri dicendi multi ſubito extiterunt; tum Leontinus Gorgias, Thraſymachus Chalcedonius, Protagoras Abderites, Prodicus Cius, Hippias Elæus in honore magno fuit; alij́q; multi temporibus eiſdem docere ſe profitebantur, arrogantibus ſanè uerbis, quemadmodum cauſa inferior (ita enim loquebantur) dicendo fieri ſuperior poſſit. ijs oppoſuit ſeſe Socrates, qui ſubtilitate quadam diſputandi refellere eorum inſtituta ſolebat, uir is, cuius ex uberrimis ſermonibus extiterunt doctiſſimi uiri: primumq́; tum philoſophia, non illa de natura, quæ fuerat antiquior, ſed hæc, in qua de bonis rebus & malis, deq́; hominum uita & moribus diſputatur, inuẽta dicitur. quod quoniam genus ab hoc, quod propoſuimus, abhorret; philoſophos aliud in tempus reijciamus, ad oratores, à quibus digreſſi ſumus, reuertamur. Extitit igitur iam ſenibus illis, quos paulo ante diximus, Iſocrates, cuius domus cunctæ Græciæ quaſi ludus quidam patuit, atque officina dicendi, magnus orator, & perfectus magiſter, quanquam forenſi luce caruit, intráq; parietes aluit eam gloriam, quam nemo quidem meo iudicio eſt poſtea conſecutus. is & ipſe ſcripſit multa præclare, & docuit alios: & cum cætera melius quàm ſuperiores, tum primus intellexit, etiam in ſoluta oratione, dum uerſum effugeres, modum tamen & numerum quendam oportere ſeruari. ante hunc enim uerborum quaſi ſtructura, & quædam

ad numerum concluſio nulla erat: aut, ſi quãdo erat, non apparebat eam dedita opera eſſe quæſitam: quæ forſitan laus ſit: ueruntamen natura magis, tùm caſu nonnunquam, quàm aut ratione aliqua, aut obſeruatione fiebat. ipſa enim natura circunſcriptione quadam uerborum comprehendit concluditq; ſententiam. quæ cùm aptis conſtricta uerbis eſt, cadit etiam plerunque numeroſe. nam & aures ipſæ, quid plenum, quid inane ſit, indicant: & ſpiritu, quaſi neceſſitate aliqua, uerborum comprehenſio terminatur: in quo non modo defici, ſed etiam laborare turpe eſt. Tũ fuit Lyſias, ipſe quidem in cauſis forenſibus non uerſatus, ſed egregie ſubtilis ſcriptor atque elegans: quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere. nam planè quidem perfectum, & cui nihil admodum deſit, Demoſthenem facile dixeris. nihil acute inueniri potuit in eis cauſis, quas ſcripſit, nihil, ut ita dicam, ſubdole, nihil uerſute, quod ille non uiderit: nihil ſubtiliter dici, nihil preſſe, nihil enucleate, quo fieri poſſit aliquid limatius: nihil contra grande, nihil incitatum, nihil ornatum uel uerborum grauitate, uel ſententiarum, quo quidquam eſſet elatius. Huic Hyperides proximus, & Aeſchines fuit, & Lycurgus, & Dinarchus, & is, cuius nulla extant ſcripta, Demades, aliiq; plures. hæc enim ætas effudit hanc copiam; &, ut opinio mea fert, ſuccus ille, & ſanguis incorruptus uſque ad hanc ætatem oratorum fuit, in qua naturalis ineſſet, non fucatus nitor. Phalereus enim ſucceſſit eis ſenibus adoleſcens, eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus, quàm pa-

læſtra: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm inflámabat: proceſſerat enim in ſolem & puluerem, nó ut è militari tabernaculo, ſed ut è Theophraſti doctiſſimi hominis umbraculis. hic primus inflexit orationem, & eam mollem teneramq; reddidit, & ſuauis, ſicut fuit, uideri maluit, quàm grauis, ſed ſuauitate ea, qua perfunderet animos, non qua perfringeret, tantum ut memoriam concinnitatis ſuæ, non, quemadmodum de Pericle ſcripſit Eupolis, cum delectatione aculeos etiam relinqueret in animis eorum, à quibus eſſet auditus. Vides ne igitur, ut in ea ipſa urbe, in qua & nata & alta ſit eloquentia, quàm ea ſero prodierit in lucem? ſiquidem ante Solonis ætatem & Piſiſtrati de nullo ut diſerto memoriæ proditum eſt. at hi quidem, ut populi R. ætas eſt, ſenes; ut Athenienſium ſecula numerantur, adoleſcentes debent uideri. nam etſi Seruio Tullo regnante uiguerunt: tamen multo diutius Athenæ iam erant, quàm eſt Roma ad hodiernum diem: nec tamen dubito, quin habuerit uim magnam ſemper oratio. neque enim iam Troicis temporibus tantum laudis in dicendo Vlyſſi tribuiſſet Homerus, & Neſtori, quorum alterum uim habere uoluit, alterum ſuauitatem; niſi iam tũ eſſet honos eloquentia: neque ipſe poeta hic tã idem ornatus in dicendo, ac plane orator fuiſſet: cuius etſi incerta ſunt tempora, tamen annis multis fuit ante Romulum: ſiquidem non infra ſuperiorẽ Lycurgũ fuit, à quo eſt diſciplina Lacedæmoniorũ aſtricta legibus. ſed ſtudium eius generis, maiorq; uis agnoſcitur in Piſiſtrato. denique hunc proximo ſeculo Themiſtocles inſecutus eſt, ut apud

nos perantiquus; ut apud Athenienſes, non ita ſanè uetus. fuit enim regnante iam Græcia, noſtra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. nam bellum Volſcorum illud grauiſſimum, cui Coriolanus exul interfuit, eodem ferè tempore, quo Perſarũ bellũ, fuit, ſimilisq; fortuna clarorum uirorum: ſiquidem uterque, cũ ciuis egregius fuiſſet, populi ingrati pulſus iniuria, ſe ad hoſtes contulit, conatumq; iracundiæ ſuæ morte ſedauit. nam etſi aliter eſt apud te Attice de Coriolano: concede tamen, ut huic generi mortis potius aſſentiar. At ille ridens, Tuo uero, inquit, arbitratu: quoniam quidem conceſſum eſt rhetoribus ementiri in hiſtorijs, ut aliquid dicere poſſint argutius. ut enim tu nunc de Coriolano, ſic Clitarchus, ſic Stratocles de Themiſtocle finxit. nam quem Thucydides, qui & Athenienſis erat, & ſummo loco natus, ſummusq; uir, & paulo ætate poſterior, tãtum mortuum ſcripſit, & in Attica clàm humatũ, addidit fuiſſe ſuſpicionem ueneno ſibi conſciuiſſe mortem; hunc iſti aiunt, cum taurum immolauiſſet, excepiſſe ſanguinem patera, & eo poto, mortuum concidiſſe. hanc enim mortem rhetorice & tragice ornare potuerunt: illa mors uulgaris nullam præbebat materiem ad ornatum. quare, quoniam tibi ita quadrat, omnia fuiſſe in Themiſtocle paria & Coriolano, pateram quoque à me ſumas licet. præbebo etiam hoſtiam, ut Coriolanus ſit planè alter Themiſtocles. Sit ſanè, inquam, ut lubet, de iſto: & ego cautius poſthac hiſtoriam attingam te audiente, quem rerum Romanarum auctorem laudare poſſum religioſiſſimum. ſed tum ferè Pericles Xantippi

filius, de quo ante dixi, primus adhibuit doctrinam: quæ quanquam tum nulla erat dicendi, tamen ab Anaxagora phyſico eruditus exercitationem mentis à reconditis abſtruſisq; rebus ad cauſas forenſes popularesq; facile traduxerat. huius ſuauitate maxime hilaratæ ſunt Athenæ, huius ubertatem & copiam admiratæ, eiuſdem uim dicendi terroremq; timuerunt. hæc igitur ætas prima Athenis oratorem propè perfectum tulit. nec enim in conſtituentibus remp. nec in bella gerentibus, nec in impeditis ac regum dominatione deuinctis naſci cupiditas dicendi ſolet. pacis eſt comes, otijq; ſocia, & iam bene conſtitutæ ciuitatis quaſi alumna quædam eloquentia. itaque ait Ariſtoteles, cum ſublatis in Sicilia tyrannis res priuatæ longo interuallo iudicijs repeterentur, tum primum, quòd eſſet acuta illa gens & controuerſia natura, artem & præcepta Siculos Coracem & Tiſiam conſcripſiſſe: nam antea neminem ſolitum uia, nec arte, ſed accurate tamen, & de ſcripto pleroſque dicere; ſcriptasq; fuiſſe et paratas à Protagora rerum illuſtrium diſputationes, quæ nunc communes appellantur loci: quod idem feciſſe Gorgiam, cũ ſingularnm rerum laudes uituperationesq; conſcripſiſſet; quòd iudicaret hoc oratoris eſſe maxime proprium, rem augere poſſe laudando, uituperandoq; rurſus affligere: huic Antiphontem Rhamnuſium ſimilia quædam habuiſſe conſcripta: quo neminem unquam melius ullam orauiſſe capitis cauſam, cum ſe ipſe defenderet, ſe audiente, locuples auctor ſcripſit Thucydides: nam Lyſiam primo profiteri ſolitum artem eſſe dicendi: deinde, quod

Theodorus eſſet in arte ſubtilior, in orationibus autem ieiunior, orationes eum ſcribere alijs cœpiſſe, artem remouiſſe. ſimiliter Iſocratem primo artem dicendi eſſe negauiſſe, ſcribere autē alijs ſolitum orationes, quibus in iudicijs uterentur; ſed cum ex eo, quia quaſi committeret contra legem, quo quis iudicio circumueniretur, ſæpe ipſe in iudicium uocaretur, orationes alijs deſtitiſſe ſcribere, totumq; ſe ad artes componēdas trāſtuliſſe. & Græciæ quidem oratorum partus, atque fontes uides, ad noſtrorum annalium rationem ueteres, ad ipſorum ſanè recentes. nam ante quàm delectata eſt Athenienſium ciuitas hac laude dicendi, multa iam memorabilia & in domeſticis & in bellicis rebus effecerat. hoc autem ſtudium non erat commune Græciæ, ſed proprium Athenarum. quis enim aut Argiuum oratorem, aut Corinthium, aut Thebanum ſcit fuiſſe temporibus illis? niſi quid de Epaminunda docto homine ſuſpicari libet. Lacedæmonium uero uſque ad hoc tempus audiui fuiſſe neminem. Menelaum ipſum dulcem illum quidem tradit Homerus, ſed pauca dicentem. breuitas autem laus eſt interdum in aliqua parte dicendi, in uniuerſa eloquentia laudem non habet. at uero extra Græciam magna dicendi ſtudia fuerunt, maximiq; huic laudi habiti honores illuſtre oratorum nomen reddiderunt. nam ut ſemel è Peiręæo eloquentia euecta eſt, omnes peragrauit inſulas, atque ita peregrinata tota Aſia eſt, ut ſe externis oblineret moribus, omnemq; illam ſalubritatem Atticæ dictionis quaſi ſanitatem perderet, ac loqui penè dediſceret. hinc Aſiatici oratores non contemnendi

temnendi

temnendi quidem nec celeritate, nec copia, ſed parum preſſi, & nimis redundantes. Rhodij ſaniores, & Atticorum ſimiliores. ſed de Græcis hactenus: etenim hæc ipſa forſitan fuerint non neceſſaria. Tum Brutus, *Iſta uero, inquit, quàm neceſſaria fuerint, non facile dixerim: iucunda certe mihi fuerunt, neque ſolum non longa, ſed etiam breuiora quàm uellem.* Optime, *inquam: ſed ueniamus ad noſtros: de quibus difficile eſt plus intelligere, quàm quantum ex monimentis ſuſpicari licet.* Quis *enim putet aut celeritatem ingenij* L. Bruto *illi nobilitatis ueſtræ principi defuiſſe? qui de matre ſuauianda ex oraculo* Apollinis *tam acute arguteq́; coniecerit; qui ſummam prudẽtiam ſimulatione ſtultitiæ texerit; qui potentiſſimum regem clariſſimi regis filium expulerit; ciuitatemq́; perpetuo dominatu liberatã, magiſtratibus annuis, legibus, iudicijsq́; deuinxerit; qui collegæ ſuo imperium abrogauerit, ut è ciuitate regalis nominis memoriã tolleret: quod certe effici nõ potuiſſet, niſi eſſet oratione perſuaſum.* Vi*demus item paucis annis poſt reges exactos, cum plebes prope ripam* Anienis *ad tertium milliariũ conſediſſet, eumq́; montem, qui* Sacer *appellatus eſt, occupauiſſet,* M. Valerium Dictatorem *dicendo ſedauiſſe diſcordias, eiq́; ob eam rem honores ampliſſimos habitos, & eum primum ob eam ipſam cauſam* Maximum *eſſe appellatum.* Ne L. Valerium *quidem* Potitum *arbitror non aliquid potuiſſe dicendo, qui poſt decemuiralẽ inuidiã plebem in patres incitatam legibus & cõcionibus ſuis mitigauerit.* Poſſumus Appium Claudium *ſuſpicari diſertũ, quia ſenatũ iam iam inclinatum à* Pyrrhi *pace*

reuocauerit. Poſſumus C. Fabritium, quia ſit ad Pyrrhum de captiuis recuperandis miſſus orator: T. Coruncanium, quòd ex Pontificum commentarijs longe plurimũ ingenio ualuiſſe uideatur: Ma. Curium, quòd is Tribunus pl. interrege Appio Cæco diſerto homine comitia contra leges habente, cum de plebe Conſulem nõ accipiebat, patres ante auctores fieri coegerit: quod fuerit permagnum nondum lege Menia lata. Licet aliquid etiam de M. Popilij ingenio ſuſpicari: qui cum Conſul eſſet, eodemq; tẽpore ſacrificium publicũ cum læna faceret, quòd erat flamen Carmentalis, plebis cõtra patres concitationes & ſeditione nunciata, ut erat læna amictus, ita uenit in concionem, ſeditionemq; cũ auctoritate, tum oratione ſedauit. ſed eos oratores habitos eſſe, aut omnino tum ullum eloquentiæ præmiũ fuiſſe, nihil ſanè mihi legiſſe uideor, tantummodo cõiectura ducor ad ſuſpicandum. Dicitur etiam C. Flaminius, is, qui Tribunus pl. legem de agro Gallico & Piceno uiritim diuidendo tulerit, qui Cõſul apud Traſimenum ſit interfectus, ad populum ualuiſſe dicẽdo. Quintus etiam Maximus Verrucoſus orator habitus eſt temporibus illis; & Q. Metellus is, qui bello Punico ſecundo cum L. Veturio Philone Conſul fuit. Quẽ uero extet, & de quo ſit memoriæ proditum eloquentem fuiſſe, et ita eſſe habitum, primus eſt M. Cornelius Cethegus: cuius eloquentiæ eſt auctor, & idoneus quidem mea ſententia, Q. Ennius, præſertim cum et ipſe eum audiuerit, & ſcribat de mortuo: ex quo nulla ſuſpicio eſt, amicitiæ cauſa eſſe mentitum. eſt igitur ſic apud illum in nono, ut opinor, annali:

» Additur orator Cornelius ſuauiloquenti
» Ore Cethegus Marcus, Tuditano, collega
» Marci filius, = & oratorem appellat, & ſuauiloquentiam tribuit: quæ nunc quidem non tam eſt in pleriſque: latrant enim iam quidam oratores, non loquuntur: ſed eſt ea laus eloquentiæ certe maxima,
» =dictus ollis popularibus olim,
» Qui tum uiuebant homines, atque æuum agitabant,
» Flos delibutus populi, =
Probe uero: ut enim hominis decus ingenium, ſic ingenij ipſius lumen eſt eloquentia, qua uirũ excellẽtem præclare tum illi homines florem populi eſſe dixerũt: =Suadæq; medulla.

Πειθὼ quam uocant Græci; cuius effector eſt orator, hanc ſuadam appellauit Ennius. eius autem Cethegũ medullam fuiſſe uult, ut, quam deam in Periclis labris ſcripſit Eupolis ſeſſitauiſſe, huius hic medullam noſtrũ oratorem fuiſſe dixerit. At hic Cethegus Conſul cum P. Tuditano fuit bello Punico ſecundo, Quæſtorq; his * Conſulibus M. Cato, modo plane, annis CXL ante me Conſulem: & id ipſum niſi unius eſſet Ennij teſtimonio cognitum, hunc uetuſtas, ut alios fortaſſe multos, obliuione obruiſſet. illius autem ætatis qui ſermo fuerit, ex Næuianis ſcriptis intelligi poteſt. his enim Cõſulibus, ut in ueteribus cõmentarijs ſcriptũ eſt, Næuius eſt mortuus. quanquam Varro noſter, diligentiſſimus inueſtigator antiquitatis, putat in hoc erratũ, uitamq; Næuij producit longius. nam Plautus P. Claudio, L. Porcio, uiginti annis poſt illos, quos ante dixi, Conſulibus mortuus eſt, Catone Cenſore. hunc igitur

Cethegum conſecutus eſt ætate Cato, qui annis IX *poſt eum fuit Conſul. eum nos ut perueterem habe=mus, qui* L. Marcio, M. Manilio Coſs. *mortuus eſt, an=nis* LXXXVI *ipſis ante me Conſulem.* Nec uero *habeo quenquam antiquiorem, cuius quidem ſcripta proferenda putem. niſi ſi quem* Appij Cæci *oratio hæc ipſa de* Pyrrho, *& non nullæ mortuorum laudatio=nes forte delectant. & hercules hæ quidem extant. ipſæ enim familiæ ſua quaſi ornamenta ac monimen ta ſeruabant, & ad uſum, ſi quis eiuſdem generis oc=cidiſſet, et ad memoriam laudum domeſticarum, et ad illuſtrandam nobilitatem ſuam. quanquam his lauda=tionibus hiſtoria rerum noſtrarum eſt facta mendo=ſior. multa enim ſcripta ſunt in eis, quæ facta non ſunt; falſi triumphi, plures Conſulatus, genera etiam falſa, & à plebe tranſitiones, cum homines humiliores in alienum eiuſdem nominis infunderētur genus; ut, ſi ego me à* M. Tullio *eſſe dicerem, qui patritius cum* Ser. Sulpitio *Conſul anno* X *poſt exactos reges fuit.* Catonis *autem orationes non minus multæ ferè ſunt, quàm* Attici Lyſiæ, *cuius arbitror plurimas eſſe: eſt enim* Atticus, *quoniam certe* Athenis *eſt & natus, & mortuus, & functus omni ciuium munere. quàquam* Timæus *eum quaſi* Licinia *&* Mutia *lege repetit* Sy=racuſas: *& quodam modo eſt non nulla in iјs etiam inter ipſos ſimilitudo. acuti ſunt, elegantes, faceti, bre=ues: ſed ille* Græcus *ab omni laude felicior: habet enim certos ſui ſtudioſos, qui non tam habitus corporis opimos, quàm gracilitates conſectentur: quos, ualetudo modo bona ſit, tenuitas ipſa delectat. quanquam in*

Lyſia ſunt ſæpe etiam lacerti, ſic ut eo fieri nihil poſſit ualentius. uerum eſt certe genere toto ſtrigoſior: ſed habet tamen ſuos laudatores, qui hac ipſa eius ſubtilitate admodum gaudeant. Catonem uero quis noſtrorum oratorum, qui quidem nunc ſunt, legit? aut quis nouit omnino? at quem uirum, dij boni. mitto ciuem, aut ſenatorem, aut Imperatorem: oratorem enim hoc loco quærimus. quis illo grauior in laudando? acerbior in uituperando? in ſententijs argutior? in docendo ediſſerendoq; ſubtilior? refertæ ſunt orationes amplius centum quinquaginta, quas quidem adhuc inuenerim & legerim, & uerbis, & rebus illuſtribus. licet ex ijs eligant ea, quæ notatione & laude digna ſint: omnes oratoriæ uirtutes in eis reperientur. iam uero Origines eius quem florem, aut quod lumen eloquẽtiæ non habent? amatores huic deſunt, ſicuti multis iam ante ſeculis & Philiſto Syracuſio, & ipſi Thucydidi. nam ut horum conciſis ſententijs, interdum etiam non ſatis apertis cum breuitate, tum nimio acumine, officit Theopompus elatione atque altitudine orationis ſuæ, quod idem Lyſiæ Demoſthenes: ſic Catonis luminibus obſtruxit hæc poſteriorum quaſi exaggerata altius oratio. ſed & in noſtris inſcitia eſt, quòd ij ipſi, qui in Græcis antiquitate delectantur, eaq; ſubtilitate, quam Atticam appellant, hanc in Catone non nouerũt quidem. Hyperidæ uolunt eſſe, & Lyſiæ. laudo: ſed cur nolunt Catonis? Attico genere dicendi ſe gaudere dicunt. ſapienter id quidem: atque utinã imitarẽtur, nec oſſa ſolum, ſed etiam ſanguinem: gratum eſt tamen, quòd uolunt. cur igitur Lyſias, & Hyperides

amatur, cum penitus ignoretur Cato? antiquior eſt huius ſermo, & quædam horridiora uerba. ita enim tum loquebantur. id muta: quod tum ille non potuit; & adde numeros, & aptior ſit oratio: ipſa uerba compone, & quaſi coagmenta, quod ne Græci quidem ueteres factitauerunt: iam neminem antepones Catoni. ornari orationem Græci putant, ſi uerborum immutationibus utātur, quos appellāt τρόπους; & ſententiarū orationisq́; formis, quæ uocant σχήματα: non ueriſimile eſt, quàm ſit in utroque genere & creber, et diſtinctus Cato. nec uero ignoro, nondum eſſe ſatis politum hunc oratorem, & quærendum eſſe aliquid perfectius; quippe cum ita ſit ad noſtrorū temporum rationem uetus, ut nullius ſcriptum extet dignum quidē lectione, quod ſit antiquius: ſed maiore honore in omnibus artibus, quàm in hac una dicendi, uerſatur antiquitas. quis enim eorum, qui hæc minora animaduertunt, non intelligit Canachi ſigna rigidiora eſſe, q̄ ut imitentur ueritatem? Calamidis dura illa quidem, ſed tamen molliora, quàm Canachi. nondum Myronis ſatis ad ueritatem adducta, iam tamen quæ nō dubites pulchra dicere. pulchriora etiam Polycleti, & iam planè perfecta, ut mihi quidem uideri ſolent. Similis in pictura ratio eſt, in qua Zeuſim, & Polygnotum, & Timantem, & eorum, qui non ſunt uſi plus quàm quatuor coloribus, formas, & liniamēta laudamus. at in Aetione, Nicomacho, Protogene, Apelle iam perfecta ſunt omnia: & neſcio an reliquis in rebus omnibus idem eueniat. nihil eſt enim ſimul & inuentū & perfectū. nec dubitari debet, quin fuerint ante Ho

merum poetæ: quod ex eis carminibus intelligi poteſt, quæ apud illum & in Phæacum, & in procorum epulis canuntur. quid, noſtri ueteres uerſus ubi ſunt?

» *Quos olim Fauni, uateſq; canebant,*
» *Cum neque muſarum ſcopulos quiſquam ſuperarat,*
» *Nec dicti ſtudioſus erat.*
» *Ante hunc.*

Ait ipſe de ſe, nec mentitur in gloriando. ſic enim ſeſe res habet: nam & Odyſſea Latina eſt, ſic, tanquam opus aliquod Dædali, & Liuianæ fabulæ, non ſatis dignæ, quæ iterum legantur. atque hic Liuius, qui primus fabulam C. Clodio Cæci filio & M. Tuditano Coss. docuit, anno ipſo ante quàm natus eſt Ennius, poſt Romam conditam autem quartodecimo & quingenteſimo, ut hic ait, quem nos ſequimur: eſt enim inter ſcriptores de numero annorum controuerſia. Accius autem à Q. Maximo quintum Conſule captum Tarento ſcripſit Liuium, annis XXX poſt, quàm eum fabulam docuiſſe & Atticus ſcribit, & nos in antiquis commentarijs inuenimus: docuiſſe autem fabulam annis poſt XI, Cn. Cornelio, Q. Minutio Coss. ludis Iuuentatis, quos Salinator Senenſi prælio uouerat. in quo tantus error Accij fuit, ut his Conſulibus XL annos natus Ennius fuerit: cui ſi æqualis fuerit Liuius, minus fuit aliquáto is, qui primus fabulam dedit, quàm ij, qui multas docuerát ante hos Conſules, & Plautus, & Næuius. Hæc ſi minus apta uidentur huic ſermoni Brute, Attico aſſigna, qui me inflammauit ſtudio illuſtrium hominum

ætates & tempora perſequendi. Ego uero, inquit Brutus, & delector iſta quaſi notatione temporum, & ad id, quod inſtituiſti, oratorum genera diſtinguere ætatibus, iſtam diligentiam eſſe accommodatam puto. Recte, inquam, Brute intelligis. atque utinam extarent illa carmina, quæ multis ſeclis ante ſuam ætatē in epulis eſſe cantitata à ſingulis conuiuis de clarorum uirorum laudibus in Originibus ſcriptum reliquit Cato. tamen illius, quem in uatibus, & Faunis enumerat Ennius, bellum Punicum quaſi Myronis opus delectat. Sit Ennius ſanè, ut eſt certe, perfectior: qui ſi illum, ut ſimulat, contemneret, non, omnia bella perſequens, primum illud Punicum acerrimum bellū reliquiſſet. ſed ipſe dicit, cur id faciat: -Scripſere, inquit, alij rem Verſibu':- & luculente quidem ſcripſerunt, etiam ſi minus, quàm tu, polite. nec uero tibi aliter uideri debet: qui à Næuio uel ſumpſiſti multa, ſi fateris; uel, ſi negas, ſurripuiſti. Cum hoc Catone grandiores natu fuerunt C. Flaminius, C. Varro, Q. Maximus, Q. Metellus, P. Lentulus, P. Craſſus, qui cum ſuperiore Africano Conſul fuit. Ipſum Scipionem accepimus non infantem fuiſſe. filius quidem eius, is qui hunc minorem Scipionem à Paulo adoptauit, ſi corpore ualuiſſet, in primis habitus eſſet diſertus. indicant cum oratiunculæ, tum hiſtoria quædam Græca ſcripta dulciſſime. Numeroq; eodem fuit Sex. Aelius, iuris quidem ciuilis omnium peritiſſimus, ſed etiam ad dicendum paratus. De minoribus autem C. Sulpitius Gallus, qui maxime omnium nobilium Græcis literis ſtuduit, iſq; & oratorum in numero eſt ha-

bitus, & fuit reliquis rebus ornatus, atque elegans. iã enim erat unctior quædam ſplendidiorq; conſuetudo loquendi. nam hoc Prætore ludos Apollini faciente, cum Thyeſtem fabulam docuiſſet, Q. Marcio, Cn. Seruilio Coſs. mortem obijt Ennius. Erat ijſdem temporibus T. Gracchus P. F. qui bis Conſul, & Cenſor fuit: cuius eſt oratio Græca apud Rhodios: quem ciuem cũ grauem, tum etiam eloquentem conſtat fuiſſe. P. etiam Scipionem Naſicam, qui eſt Corculum appellatus, qui item bis Conſul, & Cenſor fuit, habitum eloquentem aiunt, illius, qui ſacra acceperit, filium. dicunt etiam L. Lentulũ, qui cum C. Figulo Cõſul fuit; Q. Nobiliorem M. filium iam patrio inſtituto deditũ ſtudio literarum, qui etiã Q. Ennium, qui cum patre eius in Aetolia militauerat, ciuitate donauit, cũ Triũuir coloniam deduxiſſet. & T. Annium Luſcum, huius Q. Fuluij collegam, non indiſertum dicũt fuiſſe. Atque etiam L. Paulus, Africani pater, perſonam principis ciuis facile dicendo tuebatur. At uero etiam tum Catone uiuo, qui annos quinque & LXXX natus exceſſit è uita, cum quidem eo ipſo anno contra Ser. Galbam ad populum ſumma contentione dixiſſet, quã etiam orationem ſcriptam reliquit; ſed uiuo Catone minores natu multi uno tempore oratores floruerũt. nam & A. Albinus, is qui Græce ſcripſit hiſtoriam, qui Conſul cum L. Lucullo fuit, & literatus, & diſertus fuit: & tenuit cum hoc locum quendam etiam Ser. Fuluius, & unà Ser. Fabius Pictor, & iuris, & literarum, & antiquitatis bene peritus. Quintusq; Fabius Labeo fuit ornatus ijſdem ferè laudi-

bus. Nam Q. Metellus, is, cuius quatuor filij conſulares fuerunt, in primis eſt habitus eloquens: qui pro L. Cotta dixit, accuſante Africano: cuius & aliæ ſunt orationes, & contra Ti. Gracchum expoſita eſt in C. Fānij annalibus. Tum ipſe L. Cotta ueterator habitus, ſed C. Lælius & P. Africanus in primis eloquentes, quorum extant orationes, ex quibus exiſtimari de ingenijs oratorum poteſt. ſed inter hos ætate paulum his antecedens ſine controuerſia Ser. Galba eloquentia præſtitit: & nimirum is princeps ex Latinis illa oratorū propria, & quaſi legitima opera tractauit, ut egrederetur à propoſito ornandi cauſa, ut delectaret animos, ut permoueret, ut augeret rem, ut miſerationibus, ut cōmunibus locis uteretur: ſed neſcio quo modo huius, quē conſtat eloquētia præſtitiſſe, exiliores orationes ſunt, & redolentes magis antiquitatem, quàm aut Lælij, aut Scipionis, aut etiam ipſius Catonis: itaque exaruerunt, uix iam ut appareant. De ipſis Lælij & Scipionis ingenio, quāquam ea eſt iam, ut plurimum tribuatur ambobus, dicendi tamen laus eſt in Lælio illuſtrior. at oratio Lælij de collegijs non melior, quàm de multis quam uoles Scipionis: nō quo illa Lælij quidquam ſit dulcius, aut quod de religione dici poſſit auguſtius: ſed multo tamen uetuſtior, & horridior ille, quàm Scipio: & cum ſint in dicendo uariæ uoluntates, delectari mihi magis antiquitate uidetur, & lubenter uerbis etiam uti paulo magis priſcis Lælius. ſed eſt mos hominum, ut nolint eundem pluribus rebus excellere. nam ut ex bellica laude aſpirare ad Africanum nemo poteſt, in qua ipſa

egregium Viriati bello reperimus fuiſſe Lælium*: ſic in genij, literarum, eloquentiæ, ſapientiæ denique, etſi utrique primas, priores tamen libenter deferunt* Lælio*. nec mihi cæterorum iudicio ſolum uidetur, ſed etiam ipſorum inter ipſos conceſſu ita tributum fuiſſe. erat omnino tum mos, ut in reliquis rebus melior, ſic in hoc ipſo humanior, ut faciles eſſent in ſuum cuique tribuendo. memoria teneo,* Smyrnæ *me ex* P. Rutilio Rufo *audiſſe; cum diceret adoleſcentulo ſe accidiſſe, ut ex* S. C. P. Scipio *&* D. Brutus*, ut opinor,* Coſs. *de re atroci magnaq; quærerent. nam cum in ſilua* Scantia *facta cædes eſſet, notiq; homines interfecti; inſimularenturq; familia, partim etiam liberi ſocietatis eius, quæ picarias de* P. Cornelio, L. Mummio Coſs. *redemiſſet; decreuiſſe ſenatum, ut de ea re cognoſcerent & ſtatuerent* Conſules*: cauſam pro publicanis accurate, ut ſemper ſolitus eſſet, eleganterq; dixiſſe* Lælium*: cũ* Conſules *re audita,* Amplius*, de conſilij ſententia pronunciauiſſent, paucis interpoſitis diebus iterum* Lælium *multo diligentius meliusq; dixiſſe; iterumq; eodem modo à* Conſulibus *rem eſſe prolatam: tum* Lælium*, cum eum ſocij domum reduxiſſent, egiſſentq; gratias, &, ne defatigaretur, orauiſſent, locutum eſſe ita, ſe, quæ feciſſet honoris eorum cauſa, ſtudioſe accurateq; feciſſe, ſed ſe arbitrari cauſam illam à* Ser. Galba*, quòd is in dicendo fortior, acriorq; eſſet, grauius, & uehementius poſſe defendi: itaque auctoritate* C. Lælij *publicanos cauſam detuliſſe ad* Galbam*: illum autem, quòd ei uiro ſuccedendum eſſet, uerecunde, & dubitanter recepiſſe:*

unum, quaſi comperendinatus, medium diem fuiſſe, quem totum Galbam in conſideranda cauſa componendaq; poſuiſſe: & cum cognitionis dies eſſet, & ipſe Rutilius rogatu ſociorum domum ad Galbam mane ueniſſet, ut eum admoneret, & ad dicendi tempus adduceret, uſque illum, quoad ei nunciatum eſſet Conſules deſcendiſſe, omnibus excluſis commẽtatum in quadam teſtudine cum ſeruis literatis fuiſſe, quorũ aliud alij dictare eodem tempore ſolitus eſſet: interim cum eſſet ei nũciatum tempus eſſe, exiſſe in ædes eo colore, & ijs oculis, ut egiſſe cauſam, non commentatum putares. addebat etiam, idq; ad rem pertinere putabat, ſcriptores illos male multatos exiſſe cum Galba. ex quo ſignificabat illum non in agendo ſolum, ſed etiam in meditando uehementem atque incenſum fuiſſe. quid multa? magna expectatione, plurimis audientibus, coràm ipſo Lælio ſic illam cauſam, tanta ui, tantaq; grauitate dixiſſe Galbam, ut nulla ferè pars orationis ſilentio præteriretur: itaque multis querelis, multaq; miſeratione adhibita, ſocios, omnibus approbantibus, illa die quæſtione liberatos eſſe. Ex hac Rutiliana narratione ſuſpicari licet, cum duæ ſummæ ſint in oratore laudes, una ſubtiliter diſputandi ad docendum, altera grauiter agendi ad animos audientium permouendos; multoq; plus proficiat is, qui inflãmet iudicem, quàm ille, qui doceat; elegantiam in Lælio, uim in Galba fuiſſe. quæ quidem uis tum maxime cognita eſt, cum, Luſitanis à Ser. Galba Prætore contra interpoſitam, ut exiſtimabatur, fidem, interfectis, L. Libone Tribuno pl. populum incitante, & rogationem in Gal=

bam priuilegij ſimilem ferente, ſumma ſenectute, ut ante dixi, M. Cato legem ſuadens in Galbam multa dixit: quam orationem in Origines ſuas retulit, paucis ante quàm mortuus eſt an diebus, an menſibus? tum igitur recuſans Galba pro ſeſe, & populi R. fidem implorans, cum ſuos pueros, tum C. Galli etiam filium flens commendabat: cuius orbitas et fletus mire miſerabilis fuit propter recẽtem memoriam clariſſimi patris: isq; ſe tum eripuit flamma, propter pueros miſericordia populi commota, ſicut idem ſcriptum reliquit Cato. Atque etiam ipſum Libonem non infantem uideo fuiſſe, ut ex orationibus eius intelligi poteſt. Cum hæc dixiſſem, & paulum interquieuiſſem, Quid igitur, inquit, eſt cauſæ, Brutus, ſi tanta uirtus in oratore Galba fuit, cur ea nulla in orationibus eius apparet? quod mirari non poſſum in eis, qui nihil omnino ſcripti reliquerunt. Nec enim eſt eadem, inquam, Brute, cauſa non ſcribendi, & non tam bene ſcribendi, quàm dixerint. nam uidemus alios oratores inertia nihil ſcripſiſſe, ne domeſticus etiã labor accederet ad forenſem; pleræque enim ſcribuntur orationes habitæ iam, nõ ut habeantur: alios non laborare, ut meliores fiant; nulla enim res tantum ad dicendum proficit, quantum ſcriptio; memoriam autem in poſterum ingenij ſui nõ deſiderant, cum ſe putant ſatis magnam adeptos eſſe dicendi gloriam, eamq; etiam maiorem uiſum iri, ſi in exiſtimantiũm arbitrium ſua ſcripta non uenerint: alios, quòd melius putent dicere ſe poſſe, quàm ſcribere: quod peringenioſis hominibus, neque ſatis doctis, plerunque contingit, ut ipſi Galbæ: quem for-

taſſe uis non ingenij ſolum, ſed etiam animi,& natu ralis quidam dolor dicentem incēdebat, efficiebatq; ut & incitata,& grauis,& uehemens eſſet oratio : dein cum otioſus ſtylum prehenderat,motusq; omnis ani mi tanquam uentus hominem defecerat, flacceſcebat oratio : quod ijs, qui limatius dicendi conſectantur ge nus,accidere non ſolet : propterea quòd prudentia nū quam deficit oratorem ; qua ille utens , eodem modo poſſit & dicere,& ſcribere . ardor animi non ſemper adeſt : isq; cum conſedit,omnis illa uis, & quaſi flamma oratoris extinguitur.hanc igitur ob cauſam uidetur Lælij mens ſpirare etiam in ſcriptis , Galbæ autem uis occidiſſe . Fuerunt etiam in oratorum numero mediocrium L. & Sp. Mummij fratres , quorum extant amborum orationes : ſimplex quidem Lucius & antiquus, Spurius autem nihilo ille quidem ornatior, ſed tamen aſtrictior : fuit enim doctus ex diſciplina Stoicorum . Multæ ſunt Sp. Albini orationes . ſunt etiam L. & C. Aureliorum Oreſtarum , quos aliquo uideo in numero oratorum fuiſſe. P.etiam Popilius cum ciuis egregius,tum non indiſertus fuit : C.uero filius eius diſertus . Caiusq; Tuditanus cum omni uita atque uictu excultus, atque expolitus,tū eius elegans eſt habitum etiam orationis genus. Eodemq; in genere eſt habitus is,qui iniuria accepta fregit Ti. Gracchum patiētia,ciuis in rebus optimis conſtātiſſimus M.Octauius.At uero M.Aemilius Lepidus, qui eſt Porcina dictus,ijſdem temporibus ferè,quibus Galba, ſed paulo minor natu,& ſummus orator eſt habitus,& fuit,ut apparet ex orationibus, ſcriptor ſanè bonus . Hoc in

oratore Latino primum mihi uidetur & lenitas appa ruiſſe illa Græcorum, & uerborum comprehenſio, etiã artifex, ut ita dicam, ſtylus. hunc ſtudioſe duo adoleſcentes ingenioſiſſimi & propè æquales C. Carbo & Ti. Gracchus audire ſoliti ſunt: de quibus iam dicendi locus erit, cum de ſenioribus pauca dixero. Q. enim Pompeius non cõtemptus orator temporibus illis fuit; qui ſummos honores, homo per ſe cognitus, ſine ulla commendatione maiorum eſt adeptus. Tum L. Caſſius multum potuit, non eloquentia, ſed dicendo tamen; homo non liberalitate, ut alij, ſed ipſa triſtitia & ſeueritate popularis: cuius quidem legi tabellariæ M. Antius Briſo Tribunus pl. diu reſtitit, M. Lepido Conſule adiuuante. eáq; res P. Africano uituperationi fuit, quòd eius auctoritate de ſententia deductus Briſo putabatur. Tum duo Cæpiones multum clientes conſilio & lingua, plus auctoritate tamen & gratia ſubleuabant. ſed Pompeij ſunt ſcripta nec nimis extenuata, (quanquam ueterum eſt ſimilis) & plena prudentiæ. P. Craſſum ualde probatum oratorem, iiſdem ferè temporibus accepimus; qui & ingenio ualuit, & ſtudio, & habuit quaſdam etiam domeſticas diſciplinas. nam & cum ſummo illo oratore Ser. Galba, cuius Caio filio filiam ſuam collocauerat, affinitate ſeſe deuinxerat: & cum eſſet P. Mutij filius, fratremq; haberet P. Scæuolam, domi ius ciuile cognouerat. in eo induſtriam conſtat ſummam fuiſſe, maximamq; gratiam, cum & conſuleretur plurimum, et diceret. Horum ætatibus adiuncti duo C. Fannij, Caij Marci filij, fuerunt: quorũ Caij filius, qui Conſul

(margin mark "*" beside "tia ſubleuabant")

cum Domitio fuit, unam orationem de ſocijs & nomi ne Latino contra Gracchum reliquit, ſanè & bonam, & nobilem. Tum Atticus, *Quid ergo? eſt ne iſta Fannij? nam uaria opinio pueris nobis erat. alij à C. Perſio literato homine ſcriptam eſſe dicebant, illo, quē ſignificat ualde doctum eſſe Lucilius: alij multos nobiles, quod quiſque potuiſſet, in illam orationem contuliſſe.* Tum ego, *Audiui equidem iſta, inquam, de maioribus natu, ſed nūquam ſum adductus ut crederem: eamq; ſuſpicionem propter hanc cauſam credo fuiſſe, quòd Fannius in mediocribus oratoribus habitus eſſet, oratio autem uel optima eſſet illo quidem tēpore orationum omnium. ſed nec eiuſmodi eſt, ut à pluribus cōfuſa uideatur; unus enim ſonus eſt totius orationis, & idem ſtylus: nec de Perſio reticuiſſet Gracchus, cū & Fannius de Menelao Maratheno, & de cæteris obieciſſet, præſertim cum Fannius nunquam ſit habitus elinguis: nam & cauſas defenſitauit; & Tribunatus eius, arbitrio & auctoritate P. Africani geſtus, nō obſcurus fuit. Alter autem C. Fannius M. F. C. Lælij gener, & moribus, & ipſo genere dicendi durior: is ſoceri inſtituto; quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat, præſertim cum ille Q. Scæuolam ſibi minorem natu generum prætuliſſet: cui tamen Lælius ſe excuſans, non genero minori dixit ſe illud, ſed maiori filiæ detuliſſe: is tamen inſtituto Lælij Panætium audiuerat. eius omnis in dicendo facultas ex hiſtoria ipſius non ineleganter ſcripta perſpici poteſt: quæ neque nimis eſt infans, neque perfecte diſerta. Mutius autē Augur, quod pro ſe*

opus

opus erat, ipſe dicebat, ut de pecunijs repetundis cõtra T. Albutium. is oratorum in numero non fuit: iuris ciuilis intelligentia, atque omni prudentiæ genere præſtitit. L. Celius Antipater, ſcriptor, quemadmodum uidetis, fuit ut temporibus illis lucule̅tus, iuris ualde peritus, multorũ etiã, ut L. Craſſi, magiſter. Vtinã in Ti. Graccho, Caioq́; Carbone talis mens ad remp. bene gerendam fuiſſet, quale ingenium ad bene dicendũ fuit: profecto nemo his uiris gloria præſtitiſſet. ſed eorum alter propter turbulentiſſimum Tribunatum, ad que̅ ex inuidia fœderis Numantini bonis iratus acceſſerat, ab ipſa rep. eſt interfectus: alter propter perpetuam in populari ratione leuitatem morte uoluntaria ſe à ſeueritate iudicũ uindicauit. ſed fuit uterque ſummus orator: atque hoc memoria patrum teſte dicimus. nã & Carbonis & Gracchi habemus orationes, nondum ſatis ſplendidas uerbis, ſed acutas, prudentiæq́; pleniſſimas. Fuit Gracchus diligentia Corneliæ matris à puero doctus, & Græcis literis eruditus. nam ſemper habuit exquiſitos è Græcia magiſtros, in eis iam adoleſcens Diophanem Mitylenæum, Græciæ te̅poribus illis diſertiſſimum: ſed & breue tempus ingenij augendi, & declarandi fuit. Carbo, quòd uita ſuppeditauit, eſt in multis iudicijs cauſiſq́; cognitus. hunc qui audierant prudentes homines, in quibus familiaris noſter L. Gellius, qui ſe illi contubernalem in Conſulatu fuiſſe narrabat, canorum oratorem, & uolubilem, & ſatis acrem, & uehementem, atque eundem & ualde dulcem, & perfacetum fuiſſe dicebat. addebat, induſtrium etiam, & diligentem, & in exercitationibus cõ

mentationibusq́; multũ operæ ſolitum eſſe ponere. hic optimus illis temporibus eſt patronus habitus, eoq́; forũ tenente plura fieri iudicia cœperũt. nam et quæſtiones perpetuæ hoc adoleſcẽte cõſtitutæ ſunt, quæ antea nullæ fuerunt: (L. enim Piſo Tribunus pl. legem primus de pecunijs repetundis Cenſorino et Manilio Coss. tulit: ipſe etiam Piſo & cauſas egit, & multarum legum aut auctor, aut diſſuaſor fuit: isq́; & orationes reliquit, quæ iam euanuerunt, & annales ſanè exiliter ſcriptos) & iudicia populi, quibus aderat Carbo, iam magis patronum deſiderabant, tabella data: quam legem L. Caſſius Lepido & Mancino Coss. tulit. Veſter etiam D. Brutus M. filius, ut ex familiari eius L. Accio poeta ſum audire ſolitus, & dicere non inculte ſolebat, & erat cum literis Latinis, tum etiam Græcis, ut temporibus illis, eruditus. Quæ tribuerat idẽ Accius etiam Q. Maximo L. Pauli nepoti. Et uero, ante Maximũ, illum Scipionem, quo duce priuato Ti. Gracchus occiſus eſt, cum omnibus in rebus uehementem, tum acrem aiebat in dicendo fuiſſe. Tum etiam P. Lentulus ille princeps, ad remp. duntaxat quod opus eſſet, ſatis habuiſſe eloquentiæ dicitur. Iiſdemq́; tẽporibus L. Furius Philus perbene Latine loqui putabatur, literatiusq́; quàm cæteri. P. Scæuola ualde prudẽter & acute. paulo etiã copioſius, nec multo minus prudenter M. Manilius. Appij Claudij uolubilis, ſed paulo feruidior erat oratio. In aliquo numero etiam M. Fuluius Flaccus, & C. Cato Africani ſororis filius, mediocres oratores: etſi Flacci ſcripta ſunt, ſed ut ſtudioſi literarum. Flacci autem æmulus P. Decius

fuit, non infans ille quidem, ſed ut uita, ſic oratione etiam turbulentus. M. Druſus C. filius, qui in Tribunatu C. Gracchum collegam iterum Tribunum fecit, uir & oratione grauis, & auctoritate: eiq; proxime adiunctus C. Druſus frater fuit. Tuus etiam gentilis Brute M. Pēnus facile agitauit in Tribunatu, C. Gracchum paulum ætate antecedens: fuit enim M. Lepido & L. Oreſte Coss. Quæſtor Gracchus, Tribunus Pennus, illius M. filius, qui cum Q. Aelio Conſul fuit: ſed is omnia ſumma ſperans, Aedilitius eſt mortuus. Nam de T. Flaminio, quem ipſe uidi, nihil accepi, niſi Latine diligenter locutum. Iis adiuncti ſunt C. Curio, M. Scaurus, P. Rutilius, C. Gracchus. de Scauro, & Rutilio breuiter licet dicere: quorum neuter ſummi oratoris habuit laudem, & uterque in multis cauſis uerſatus. erat in quibuſdam laudandis uiris, etiam ſi maximi ingenij non eſſent, probabilis tamē induſtria: quanquam ijs quidem non omnino ingenium, ſed oratorium ingenium defuit: neque enim refert uidere, quid dicendum ſit, niſi id queas ſolute & ſuauiter dicere: ne id quidem ſatis eſt, niſi id, quod dicitur, ſit uoce, uultu, motuq; conditius. quid dicam opus eſſe doctrina? ſine qua, etiam ſi quid bene dicitur adiuuante natura, tamen id, quia fortuito fit, ſemper paratum eſſe non poteſt. in Scauri oratione, ſapientis hominis & recti, grauitas ſumma, & naturalis quædam inerat auctoritas, non ut cauſam, ſed ut teſtimonium dicere putares, cum pro reo diceret. hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum uidebatur, ad ſenatoriam uero ſententiam, cuius erat ille princeps, uel

maxime: ſignificabat enim non prudentiam ſolum, ſed, quod maxime rem continebat, fidem. habebat hoc à natura ipſa, quod à doctrina non facile poſſet. quãquam huius quoque ipſius rei, quẽadmodum ſcis, præcepta ſunt. huius & orationes ſunt, & tres ad L. Fufidium libri ſcripti de uita ipſius acta, ſanè utiles, quos nemo legit. at Cyri uitam & diſciplinam legunt, præclaram illam quidem, ſed neque tã rebus noſtris aptã, nec tamen Scauri laudibus anteponendam. Ipſe etiam Fufidius in aliquo patronorum numero fuit. Rutilius autem in quodam triſti & ſeuero genere dicendi uerſatus eſt, & uterque natura uehemens & acer. itaque cum unà Conſulatum petiuiſſent, non ille ſolum, qui repulſam tulerat, accuſauit ambitus deſignatũ cõpetitorem, ſed Scaurus etiam abſolutus Rutilium in iudicium uocauit: multaq; opera, multaq; induſtria Rutilius fuit: quæ erat propterea gratior, quòd idem magnum munus de iure reſpondendi ſuſtinebat. ſunt eius orationes ieiunæ: multa præclara de iure: doctus uir, & Græcis literis eruditus, Panætij auditor, propè perfectus in Stoicis, quorum peracutum & artis plenum orationis genus, ſed tamen & exile, nec ſatis populari aſſenſioni accommodatum: itaque illa, quæ propria eſt huius diſciplinæ, philoſophorum de ſe ipſorum opinio, firma in hoc uiro & ſtabilis inuenta eſt: qui cũ innocentiſſimus in iudiciũ uocatus eſſet, quo iudicio conuulſam penitus ſcimus eſſe remp. cum eſſent eo tempore eloquentiſſimi uiri L. Craſſus & M. Antonius cõſulares, eorum adhibere neutrum uoluit, dixit ipſe pro ſeſe, & pauca C. Cotta, quòd ſororis erat fi-

lius, et is quidem tamen ut orator, quãquam erat admodum adoleſcens: ſed Q. Mutius enucleate ille quidem, et polite, ut ſolebat, nequaquã autem ea ui atque copia, quam genus illud iudicij & magnitudo cauſæ poſtulabat. habemus igitur in Stoicis oratoribus Rutilium, Scaurum in antiquis: utrunque tamen laudemus, quoniam per illos ne hæc quidem in ciuitate genera hac oratoria laude caruerunt: uolo enim ut in ſcena, ſic etiam in foro, non eos modo laudari, qui celeri motu & difficili utantur, ſed eos etiam, quos ſtatarios appellant, quorum ſit illa ſimplex in agendo ueritas non moleſta. Et quoniam Stoicorum eſt facta mentio, Q. Aelius Tubero fuit illo tempore, L. Pauli nepos, nullo in oratorum numero, ſed uita ſeuerus, & congruens cum ea diſciplina, quam colebat, paulo etiã durior, qui quidem in Triumuiratu iudicauerit cõtra P. Africani auunculi ſui teſtimonium, uacationem Augures, quo minus iudicijs operam darent, non habere: ſed ut uita, ſic oratione durus, incultus, horridus: itaque honoribus maiorum reſpondere nõ potuit. fuit autem conſtans ciuis, & fortis, & in primis Graccho moleſtus: quod indicat Gracchi in eum oratio. ſunt etiam in Gracchum Tuberonis. is fuit mediocris in dicendo, doctiſſimus in diſputando. Tum Brutus, Quàm hoc idem in noſtris cõtingere intelligo, quod in Græcis, ut omnes ferè Stoici prudentiſſimi in diſſerendo ſint, & id arte faciant, ſintq; architecti penè uerborum; ijdem traducti à diſputando ad dicendum, inopes reperiantur. unum excipio Catonem, in quo perfectiſſimo Stoico ſummam eloquentiam non deſiderẽ:

quam exiguam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnam, in Tuberone nullam uideo fuiſſe. Et ego, Non, *inquam,* Brute *ſine cauſa: propterea quòd iſtorum in dialecticis omnis cura conſumitur, uagum illud orationis & fuſum & multiplex non adhibetur genus: tuus autem auunculus, quemadmodum ſcis, habet à* Stoicis *id, quod ab illis petendum fuit; ſed dicere didicit à dicendi magiſtris, eorumq́; more ſe exercuit. quòd ſi omnia à philoſophis eſſent petenda,* Peripateticorum *inſtitutis commodius fingeretur oratio. quo magis tuum* Brute *iudicium probo, qui eorum, id eſt ex uetere* Academia, *philoſophorum, ſectam ſecutus es, quorum in doctrina atque præceptis diſſerendi ratio coniungitur cum ſuauitate dicendi & copia. quanquam ea ipſa* Peripateticorum Academicorumq́; *cõſuetudo in ratione dicẽdi talis eſt, ut nec perficere oratorem poſſit ipſa per ſeſe, nec ſine ea orator eſſe perfectus. nam ut* Stoicorum *aſtrictior eſt oratio, aliquantoq́; contractior, quàm aures populi requirunt: ſic illorum liberior & latior, quàm patitur conſuetudo iudiciorum & fori. quis enim uberior in dicendo* Platone? Iouem *ſic, ut aiunt philoſophi, ſi* Græce *loquatur, loqui. quis* Ariſtotele *neruoſior?* Theophraſto *dulcior? lectitauiſſe* Platonem *ſtudioſe, audiuiſſe etiam* Demoſthenes *dicitur: idq́; apparet ex genere & granditate uerborum. dicit etiam in quadam epiſtola hoc ipſe de ſeſe. ſed & huius oratio in philoſophiam tranſlata pugnacior, ut ita dicam, uidetur, & illorum in iudicia pacatior. nũc reliquorum oratorum ætates, ſi placet, & gradus perſequamur.* Nobis uero, inquit Atticus, & uehemen-

ter quidem; ut pro Bruto etiam reſpondeam. Curio fuit igitur eiuſdem ferè ætatis, ſanè illuſtris orator, cuius de ingenio ex orationibus eius exiſtimari poteſt: ſunt enim & aliæ, & pro Ser. Fuluio de inceſtu nobilis oratio. nobis quidem pueris hæc omnium optima putabatur: quæ uix iam comparet in hac turba nouorum uoluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo, qui iſtam turbam uoluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo Brute, quem dicas. certe enim & boni aliquid attulimus iuuentuti, magnificentius, quàm fuerat, genus dicendi, & ornatius: & nocuimus fortaſſe, quòd ueteres orationes poſt noſtras, nó à me quidem, (meis enim illas antepono) ſed à plerìſque legi ſunt deſitæ. Enumera, inquit, me in pleriſque. quanquam uideo mihi multa legenda iam te auctore, quæ antea contemnebam. Atqui hæc, inquam, de inceſtu laudata oratio, puerilis eſt locis multis: de amore, de tormentis, de rumore, loci ſanè inanes, ueruntamen, nondum tritis noſtrorum hominum auribus, nec erudita ciuitate, tolerabiles. ſcripſit etiam alia nonnulla; & multa dixit, & illuſtria; & in numero patronorum fuit: ut eum mirer, cum & uita ſuppeditauiſſet, & ſplendor ei non defuiſſet, Conſulem non fuiſſe. Sed ecce in manibus uir & præſtantiſſimo ingenio, & flagranti ſtudio, & doctus à puero C. Gracchus. noli enim putare quenquam Brute pleniorem & uberiorem ad dicendum fuiſſe. Et ille, Sic prorſus, inquit, exiſtimo: atque iſtum de ſuperioribus penè ſolum lego. Imo planè, inquam, Brute legas cenſeo. damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ

Latinæq; literæ fecerunt. utinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ præſtare uoluiſſet: quàm ille facile tali ingenio, diutius ſi uixiſſet, uel paternã eſſet, uel auitam gloriam conſecutus: eloquentia quidem neſcio an habuiſſet parem neminem. grandis eſt uerbis, ſapiens ſententijs, genere toto grauis. manus extrema non acceſſit operibus eius: præclare inchoata multa, perfecta non planè. legendus inquam eſt hic orator Brute, ſi quiſquam alius, iuuentuti: non enim ſolum acuere, ſed etiam alere ingenium poteſt. Huic ſucceſſit ætati C. Galba, Seruij illius eloquẽtiſſimi uiri filius, P. Craſſi eloquentis & iuris periti gener. laudabant hunc patres noſtri, fauebant etiam propter patris memoriam, ſed cecidit in curſu. nam rogatione Manilia, Iugurthinæ coniurationis inuidia, cum pro ſeſe ipſe dixiſſet, oppreſſus eſt. extat eius peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore pueris nobis erat, ut eum etiam ediſceremus. hic, qui in collegio ſacerdotum eſſet, primus poſt Romam conditam iudicio publico eſt condemnatus. P. Scipio, qui eſt in Conſulatu mortuus, non multum ille quidem, nec ſæpe dicebat, ſed & Latine loquendo cuiuis erat par, & omnes ſale facetijsq; ſuperabat. eius collega L. Beſtia bonis initijs orſus Tribunatus (nam P. Popilium ui C. Gracchi expulſum ſua rogatione reſtituit) uir & acer & non indiſertus, triſtes exitus habuit Conſulatus: nam inuidioſa lege Manilia quæſtione C. Galbam ſacerdotem, & quatuor conſulares, L. Beſtiam, C. Catonem, Sp. Albinum, ciuemq; præſtantiſſimum L. Opimium Gracchi interfectorem, à populo abſolutum, cum is cõtra populi ſtu=

dium ſtetiſſet,Gracchani iudices ſuſtulerũt. Huius diſſimilis in Tribunatu,reliquaq; omni uita,ciuis improbus C. Licinius Nerua non indiſertus fuit. C. Fimbria temporibus iiſdem ferè, ſed longius ætate prouectus, habitus eſt ſanè,ut ita dicã,luculentus patronus,aſper, maledicus,genere toto paulo feruidior atq; cõmotior, diligentia tamen, & uirtute animi atque uita bonus auctor in ſenatu. idem tolerabilis patronus,nec rudis in iure ciuili, et cum uirtute,tum etiam ipſo orationis genere liber: cuius orationes pueri legebamus, quas iã reperire uix poſſumus. Atque etiam ingenio, & ſermone eleganti,ualetudine incommoda,C.Seſtius Caluinus fuit: qui etſi, cum remiſerant dolores pedum, non deerat in cauſis,tamẽ id non ſæpe faciebat.itaque conſilio eius,cum uolebant,homines utebantur; patrocinio, cum licebat. Iiſdem temporibus M.Brutus: in quo magnum fuit Brute dedecus generi ueſtro; qui cũ tanto nomine eſſet, patremq; optimum uirum habuiſſet,& iuris peritiſſimum, accuſationem factitauerit, ut Athenis Lycurgus. is magiſtratus non petiuit, ſed fuit accuſator uehemens et moleſtus, ut facile cerneres naturale quoddã ſtirpis bonum degenerauiſſe uitio deprauatæ uoluntatis. Atque eodem tempore accuſator de plebe L.Cæſidenus fuit. quem ego audiui iam ſenẽ, cum ab L.Sabelio multam lege Aquilia de iuſtitia petiuiſſet.non feciſſem hominis penè infimi mẽtionem, niſi iudicarem,qui ſuſpicioſius aut criminoſius diceret, audiuiſſe me neminem. Doctus etiam Græcis T.Albutius,uel potius penè Græcus. loquor ut opinor, ſed licet ex orationibus iudicare. fuit autem Athenis ado-

leſcẽs: perfectus Epicureus euaſerat, minime aptũ ad dicendũ genus. Iamq; Q. Catulus, nõ antiquo illo more, ſed hoc noſtro, niſi quid fieri poteſt perfectius, eruditus. multæ literæ: ſumma non uitæ ſolum atque naturæ, ſed orationis etiam comitas: incorrupta quædam Latini ſermonis integritas: quæ perſpici cum ex orationibus eius poteſt, tum facillime ex eo libro, quem de Conſulatu, & de rebus geſtis ſuis conſcriptum molli & Xenophonteio genere ſermonis miſit ad A. Furium poetam familiarem ſuum: qui liber nihilo notior eſt, quàm illi tres, de quibus ante dixi, Scauri libri. Tum Brutus, Mihi quidem nec iſte notus eſt, nec illi: ſed nec mea culpa eſt: nunquam enim in manus inciderunt. nunc autem & à te ſumam, & conquiram iſta poſthac curioſius. Fuit igitur in Catulo ſermo Latinus: quæ laus dicendi non mediocris ab oratoribus pleriſque neglecta eſt. nam de ſono uocis, & ſuauitate appellandarum literarum, quoniam filium cognouiſti, noli expectare quid dicam: quanquam filius quidem non fuit in oratorum numero, ſed non deerat ei tamen in ſententia dicenda cum prudentia, tum elegans quoddam & eruditum orationis genus. nec habitus eſt tamen pater ipſe Catulus princeps in numero patronorum: ſed erat talis, ut, cum quoſdam audires, qui tum erant præſtantes, uideretur eſſe inferior; cum autem ipſum audires ſine comparatione, non modo contentus eſſes, ſed melius non quæreres. Q. Metellus Numidicus, & eius collega M. Silanus, dicebât de rep. quod eſſet illis uiris, & conſulari dignitati ſatis. M. Aurelius Scaurus non ſæpe dicebat, ſed polite:

Latine uero in primis eſt eleganter locutus. Quæ laus eadem in A. Albino bene loquendi fuit. Nam flamen Albinus etiam in numero eſt habitus diſertorum. Q. etiam Cæpio, uir acer, & fortis: cui fortuna belli, crimini; inuidia populi, calamitati fuit. Tum etiam C. & L. Memmij fuerunt, oratores mediocres, accuſatores acres atque acerbi: itaque in iudicium capitis multos uocauerunt, pro reis non ſæpe dixerunt. Sp. Torius ſatis ualuit in populari genere dicendi, is qui agrum publicum, uitioſa et inutili lege, uectigale leuauit. M. Marcellus Aeſernini pater, non ille quidem in patronis, ſed & in promptis tamen, & non inexercitatis ad dicendum fuit, ut filius eius P. Lentulus. L. etiam Cotta prætorius in mediocrium oratorum numero, dicendi non ita multum laude proceſſerat; ſed de induſtria cū uerbis, tum etiam ipſo ſono quaſi ſub ruſtico perſequebatur atque imitabatur antiquitatē. atque ego & in hoc ipſo Cotta, & in alijs pluribus intelligo, me non ita diſertos homines & retuliſſe in oratorum numerum, & relaturum. eſt enim propoſitum colligere eos, qui hoc munere in ciuitate functi ſint, ut tenerent oratorum locum: quorum quidem quæ fuerit aſcenſio, & quàm in omnibus rebus difficilis optimi perfectio atque abſolutio, ex eo, quod dicam, exiſtimari poteſt. quàm multi enim iam oratores commemorati ſunt, et quàm diu in eorū enumeratione uerſamur; cū tamē ſpiſſe, atque uix, ut dudū ad Demoſthenem & Hyperidem, ſic nūc ad Antonium Craſſumq; peruenimus. nam ego ſic exiſtimo, hos oratores fuiſſe maximos, & in his primum cum Græcorum gloria

Latine dicendi copiam æquatam. Omnia ueniebant Antonio in mentem, eaq́; ſuo quæque loco, ubi pluri=mum proficere & ualere poſſent. ut ab Imperatore equites, pedites, leuis armatura: ſic ab illo in maxime opportunis orationis partibus collocabantur. erat me=moria ſumma, nulla meditationis ſuſpicio, imparatus ſemper aggredi ad dicendum uidebatur, ſed ita erat paratus, ut iudices illo dicente nonnunquam uideren=tur non ſatis parati ad cauendum fuiſſe. Verba ipſa, non illa quidem elegantiſſimo ſermone; itaque diligen ter loquendi laude caruit, (neque tamen eſt admodũ inquinate locutus) ſed illa, quæ proprie laus oratoris eſt in uerbis: nam ipſum Latine loqui eſt illud quidẽ, ut paulo ante dixi, in magna laude ponendum, ſed non tam ſua ſponte, quàm quòd eſt à pleriſque negle ctum: non enim tam præclarũ eſt ſcire Latine, quàm turpe neſcire: neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium uidetur: ſed tamen Antonius in uerbis & eligendis, neque id ipſum tam leporis cau ſa, quàm ponderis, & collocandis, & comprehenſio=ne deuinciendis, nihil non ad rationem, & tanquã ad artem dirigebat, uerum multo magis hoc idem in ſen tentiarum ornamentis, & conformationibus. quo ge=nere quia præſtat omnibus Demoſthenes, idcirco à do=ctis oratorum eſt princeps iudicatus. σχήματα enim quæ uocant Græci, ea maxime ornant oratorem: eaq́; non tam in uerbis pingendis habent pondus, quàm in illuminãdis ſententijs. ſed cum hæc magna in Anto=nio, tum actio ſingularis. quæ ſi partienda eſt in geſtum, atque uocem: geſtus erat non uerba expri=

mens, ſed cum ſententijs congruens, manus, humeri, latera, ſupploſio pedis, ſtatus, inceſſus, omniſq; motus cū uerbis ſententijſq; conſentiens: uox permanens, uerum ſubrauca natura: ſed hoc uitium huic uni in bonum conuertebatur: habebat enim flebile quiddam in queſtionibus, aptumq; cum ad fidem faciēdam, tum ad miſericordiam commouendam: ut uerum uideretur in hoc illud, quod Demoſthenem *ferūt ei, qui quæſiuiſſet quid primum eſſet in dicendo, actionem, quid ſecundum, idem, & idem tertium, reſpondiſſe. nulla res magis penetrat in animo, eoſq; fingit, format, flectit: taleſq; oratores uideri facit, quales ipſi ſe uideri uolunt.* Huic *alij parem eſſe dicebant, alij anteponebant* L. Craſſum. *illud quidem certe omnes ita iudicabant, neminem eſſe, qui, horum alterutro patrono, cuiuſquam ingenium requireret. equidē quanquam* Antonio *tantum tribuo, quantum ſupra dixi: tamen* Craſſo *nihil ſtatuo fieri potuiſſe perfectius. erat ſumma grauitas, erat cum grauitate iūctus facetiarum & urbanitatis oratorius, non ſcurrilis lepos:* Latine *loquendi accurata, & ſine moleſtia diligens elegantia: in diſſerendo mira explicatio: cum de iure ciuili, cum de æquo & bono diſputaretur, argumentorum & ſimilitudinum copia. nam ut* Antonius *coniectura mouenda, aut ſedanda ſuſpicione, aut excitanda, incredibilem uim habebat: ſic in interpretando, in definiēdo, in explicanda æquitate, nihil erat* Craſſo *copioſius: idq; cum ſæpe aliàs, tum apud* Centumuiros *in* M. Curij *cauſa cognitum eſt. ita enim multa tū contra ſcriptum pro æquo & bono dixit, ut hominem acutiſſimum* Q. Scæuo=

lam, & in iure, in quo illa cauſa uertebatur, paratiſſimum obrueret argumentorũ exemplorumq́; copia: atque ita tum ab his patronis æqualibus, etiam cõſularibus, cauſa illa dicta eſt, cum uterque ex contraria parte ius ciuile defenderet, ut eloquẽtiũ iuris peritiſſimus Craſſus, *iuris peritorum eloquẽtiſſimus* Scæuola *putaretur: qui quidem cum peracutus eſſet ad excogitandum, quid in iure, aut in æquo uerum aut eſſet, aut non eſſet; tum uerbis erat ad rem cum ſumma breuitate mirabiliter aptus. quare ſit nobis orator in hoc interpretandi explanandiq́; & differendi genere mirabilis, ſic, ut ſimile nihil uiderim: in augendo, in ornando, in refellẽdo magis exiſtimator metuẽdus, quàm admirandus orator. uerum ad* Craſſum *reuertamur.*

Tum Brutus, *Etſi ſatis, inquit, mihi uidebar habere cognitum* Scæuolam *ex ijs rebus, quas audiebam ſæpe ex* C. Rutilio, *quo utebatur propter familiaritatem* Scæuolæ *noſtri: tamen iſta mihi eius dicendi tanta laus nota non erat: itaque cepi uoluptatem, tam ornatũ uirum, tamq́; excellens ingenium fuiſſe in noſtra rep.*

Hic *ego,* Noli, *inquam,* Brute *exiſtimare his duobus quidquam fuiſſe in noſtra ciuitate præſtantius. nam ut paulo ante dixi conſultorũ alterum diſertiſſimum, diſertorum alterum conſultiſſimum fuiſſe: ſic in reliquis rebus ita diſſimiles erant inter ſeſe, ſtatuere ut tamen non poſſes, utrius te malles ſimiliorẽ.* Craſſus *erat elegantium parciſſimus,* Scæuola *parcorum elegãtiſſimus.* Craſſus *in ſumma comitate habebat etiam ſeueritatis ſatis:* Scæuolæ *multa in ſeueritate non deerat tamen comitas. licet omnia hoc modo. ſed uereor, ne*

ſingi uideantur hæc, ut dicantur à me quodã modo. res ſe tamen ſic habet. cum omnis uirtus ſit, ut ueſtra Brute uetus Academia dixit, mediocritas: uterque horum medium quiddam uolebat ſequi: ſed ita cadebat, ut alter ex alterius laude partem, uterque autẽ ſuam totam haberet. Tum Brutus, Cum ex tua oratione mihi uideor, inquit, bene Craſſum, & Scæuolam cognouiſſe: tum de te, & de Ser. Sulpitio cogitans, eſſe quandam uobis cum illis ſimilitudinem iudico. Quonam, inquam, iſtuc modo? Quia mihi & tu uideris, inquit, tantum iuris ciuilis ſcire uoluiſſe, quantum ſatis eſſet oratori; & Seruius eloquentiæ tantum aſſumpſiſſe, ut ius ciuile facile poſſit tueri: ætateſq; ueſtræ, ut illorum, nihil, aut non ferè multum differũt. Et ego, De me, inquam, dicere nihil eſt neceſſe: de Seruio autem & tu probe dicis, & ego dicam, quod ſentio. Non enim facile quem dixerim plus ſtudij, quàm illum, & ad dicendum, & ad omnes bonarum rerum diſciplinas adhibuiſſe. nam & in iiſdem exercitationibus ineunte ætate fuimus: & poſtea Rhodum unà ille etiam profectus eſt, quo melior eſſet, & doctior: & inde ut rediit, uidetur mihi in ſecũda arte primus eſſe maluiſſe, quàm in prima ſecundus. atque haud ſcio an par principibus eſſe potuiſſet: ſed fortaſſe maluit, id quod eſt adeptus, lõge omniũ non eiuſdẽ modo ætatis, ſed eorũ etiam, qui fuiſſent, in iure ciuili eſſe princeps. Hic Brutus, Ain' tu, inquit? etiam ne Q. Scæuolæ Seruium noſtrum anteponis? Sic enim, inquã, Brute exiſtimo, iuris ciuilis magnum uſum et apud Scæuolam, & apud multos fuiſſe, artem in hoc uno: quod

nunquam effeciſſet ipſius iuris ſcientia, niſi eam præterea didiciſſet artem, quæ doceret rem uniuerſam tribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcurã explanare interpretando, ambiguam primum uidere, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua uera & falſa iudicarentur, & quæ quibus propoſitis eſſent, quæq; non eſſent conſequentia. hic enim attulit hanc artem omnium artium maximam quaſi lucem ad ea, quæ confuſe ab alijs aut reſpõdebantur, aut agebantur. Dialecticam mihi uideris dicere, inquit. Recte, inquam, intelligis. ſed adiunxit etiam & literarum ſcientiam, & loquendi elegantiam: quæ ex ſcriptis eius, quorum ſimilia nulla ſunt, facillime perſpici poteſt. cumq; dicendi cauſa duobus peritiſſimis operã dediſſet, L. Lucilio Balbo, C. Aquilio Gallo: Galli hominis acuti & exercitati promptam in agendo, & in reſpondendo celeritatem ſubtilitate diligentiaq; ſuperauit: Balbi docti & eruditi hominis in utraque re conſideratam tarditatem uicit, expediendis conficiendisq; rebus. ſic & habet, quod uterque eorum habuit: & expleuit, quod utrique defuit. itaque ut Craſſus mihi uidetur ſapientius feciſſe, quàm Scæuola: (hic enim cauſas ſtudioſe recipiebat, in quibus à Craſſo ſuperabatur: ille ſe conſuli uolebat, ne qua in re inferior eſſet, quàm Scæuola) ſic Seruius ſapientiſſime. cum enim duæ ciuiles artes ac forenſes plurimum & laudis haberent, et gratiæ: perfecit, ut altera præſtare omnibus; ex altera tantum aſſumeret, quãtum eſſet & ad tuẽdum ius ciuile, & ad obtinendam conſularem dignitatem ſatis. Tum Brutus, Ita prorſus, inquit, & antea putabam.

putabam. audiui enim nuper eum ſtudioſe,& frequẽter Sami, cum ex eo,ius noſtrum pontificium qua ex parte cum iure ciuili coniunctum eſſet,uellem cognoſcere: & nunc meũ iudicium multo magis confirmo teſtimonio & iudicio tuo: ſimul illud gaudeo, quòd & æqualitas ueſtra,& pares honorũ gradus, & artiũ ſtudiorumq; quaſi finitima uicinitas tantum abeſt ab obtrectatione,& inuidia,quæ ſolet lacerare pleroſque, uti ea non modo non exulcerare ueſtram gratiam, ſed etiam conciliare uideatur. quali enim te erga illũ perſpicio,tali illum in te uoluntate iudicioq; cognoui. itaque doleo & illius conſilio, & tua uoce populum R. carere tandiu. quod cum per ſe dolendum eſt, tum multo magis conſideranti, ad quos iſta non translata ſint, ſed neſcio quo pacto deuenerint. Hic Atticus, Dixeram,inquit,à principio,de rep.ut ſileremus: itaq; faciamus: nam ſi iſto modo uolumus ſingulas res deſiderare,non modo quærendi, ſed ne lugendi quidem finem reperiemus. Pergamus ergo,inquam, ad reliqua, & inſtitutum ordinem perſequamur. Paratus igitur ueniebat Craſſus: expectabatur: audiebatur à principio ſtatim,quod erat apud eum ſemper accuratum: expectatione dignus uidebatur: non multa iactatio corporis, non inclinatio uocis, nulla inambulatio, non crebra ſupploſio pedis, uehemens & interdum irata & plena iuſti doloris oratio; multæ, & cum grauitate facetiæ; quodq; difficile eſt, idem & perornatus, & perbreuis. iam in altercando inuenit parem neminem.uerſatus eſt in omni ferè genere cauſarum. mature in locum principum oratorum uenit.

accuſauit C. Carbonem, eloquētiſſimum hominem, ad modum adoleſcens: ſummam ingenij non laudē modo, ſed etiam admirationem eſt conſecutus. defendit poſtea Liciniam uirginem, cùm annos XXVII. natus eſſet: in ea ipſa cauſa fuit eloquentiſſimus, orationisq; eius ſcriptas quaſdam partes reliquit. uoluit adoleſcens in colonia Narbonenſi cauſæ popularis aliquid attingere, eamq; coloniā, ut fecit, ipſe deducere. extat in eam legem ſenior, ut ita dicam, quàm illa ætas ferebat, oratio. multæ deinde cauſæ, ſed ita tacitus Tribunatus, ut, niſi in eo magiſtratu cœnauiſſet apud præconem Granium, idq; nobis narrauiſſet Lucilius, Tribunum. pl. neſciremus fuiſſe. Ita prorſus, inquit Brutus. ſed ne de Scæuolæ quidem Tribunatu quidquam audiuiſſe uideor; & eum collegam Craſſi credo fuiſſe. Omnibus quidem alijs, inquam, in magiſtratibus; ſed Tribunus anno poſt fuit, eoq; in roſtris ſedēte ſuaſit Seruiliam legem Craſſus. nam Cenſuram ſine Scæuola geſſit. eū enim magiſtratum nemo unquam Scæuolarum petiuit. ſed hæc Craſſi cum edita oratio eſt, quàm te ſæpe legiſſe certo ſcio, quatuor & triginta tum habebat annos, totidemq; annis mihi ætate præſtabat. ijs enim Conſulibus eam legem ſuaſit, quibus nati ſumus, cum ipſe eſſet Q. Cæpione Conſule natus, & C. Lælio, triennio ipſo minor, quàm Antonius. quod idcirco poſui, ut, dicēdi Latinè prima maturitas in qua ætate extitiſſet, poſſet notari, & intelligeretur iam ad ſummum penè eſſe perductam, ut eò nihil ferme quiſquam addere poſſet, niſi qui à philoſophia, à iure ciuili, ab hiſtoria fuiſſet inſtructior. Erit, inquit

M. Brutus, aut iam eſt iſte, quem expectas? Neſcio, inquam. ſed eſt etiam L. Craſſi in Conſulatu pro Q. Cæpione, defenſione iuncta, non breuis, ut laudatio, ut oratio autem, breuis, poſtrema Cenſoris oratio, qua anno duodequinquageſimo uſus eſt. in his omnibus ineſt quidā ſine ullo fuco ueritatis color. quin etiam comprehenſio, & ambitus ille uerborum (ſi ſic periodum appellari placet) erat apud illum contractus, & breuis, & in membra quædam, quæ κῶλα Græci uocant, diſpertiebat orationem lubentius. Hoc loco Brutus, Quandoquidem tu iſtos oratores, inquit, tantopere laudas, uellem aliquid Antonio præter illū de ratione dicendi ſane exilem libellum, plura Craſſo libuiſſet ſcribere: cum enim omnibus memoriam ſui, tum etiam diſciplinam dicendi nobis reliquiſſent. nam Scæuolæ dicendi elegantiam ſatis ex ijs orationibus, quas reliquit, habemus cognitam. Et ego, Mihi quidem à pueritia quaſi magiſtra fuit, inquam, illa in legem Cæpionis oratio: in qua & auctoritas ornatur ſenatus, quo pro ordine illa dicuntur; & inuidia concitatur in iudicum, & in accuſatorum factionem; contra quorum potentiam populariter tum dicendum fuit. multa in illa oratione grauiter, multa leniter, multa aſpere, multa facete dicta ſunt: plura etiam dicta, quàm ſcripta: quod ex quibuſdam capitibus expoſitis, nec explicatis intelligi poteſt. ipſa illa cenſoria contra Cn. Domitium collegam non eſt oratio, ſed quaſi capita rerum, & orationis commentarium paulo plenius. nulla eſt enim altercatio clamoribus unquam habita maioribus. & uero fuit in hoc & po-

pluralis dictio excellens. Antonij genus dicendi multo aptius iudicijs,quàm concionibus. Hoc loco ipſum Domitium non relinquo. nam etſi non fuit in oratorum numero,tamen pono ſatis in eo fuiſſe orationis, atque ingenij,quo & magiſtratus perſonam, & conſularem dignitatē tueretur.quod idem de C.Celio dixerim, induſtriam in eo ſummam fuiſſe, ſummasq; uirtutes, eloquentiæ tantum,quod eſſet in rebus priuatis amicis eius,in rep.ipſius dignitati ſatis. Eodem tempore M. Herennius in mediocribus oratoribus Latine & diligēter loquentibus numeratus eſt: qui tamen ſumma nobilitate hominem,cognatione, ſodalitate,collegio, ſumma etiam eloquentia,L.Philippum in Conſulatus petitione ſuperauit. Eodem tempore C.Clodius, etſi propter ſummam nobilitatem,& ſingularem potentiam magnus erat,tamen etiam eloquentiæ quandam mediocritatē afferebat.Eiuſdem ferè temporis fuit eques Romanus C.Titius: qui meo iudicio eò perueniſſe uidetur,quò potuit ferè Latinus orator ſine Græcis literis,& ſine multo uſu peruenire. huius orationes tantum argutiarum,tantum exemplorum,tātum urbanitatis habent, ut penè Attico ſtylo ſcriptæ eſſe uideantur.eaſdem argutias in tragœdias ſatis ille quidē acute, ſed parum tragice tranſtulit.quem ſtudebat imitari L.Afranius poeta,homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut ſcitis, diſertus.Fuit etiam Q. Rubrius Varro,qui à ſenatu hoſtis cum C. Mario iudicatus eſt, acer & uehemens accuſator. In eo genere ſanè probabilis,doctus autem Græcis literis,propinquus noſter, factus ad dicendum, M.Gratidius, M.Antonij perfa=

miliaris:cuius præfectus cum eſſet in Cicilia, eſt interfectus: qui accuſauit C. Fimbriū, M. Marij Gratidiani pater. Atque etiam apud ſocios, & Latinos oratores habiti ſunt Q. Vectius Vectianus è Marſis, quem ipſe cognoui, prudens uir, & in dicendo breuis: Q. et D. Valerij Sorani, uicini, & familiares mei, non tam in dicendo admirabiles, quàm docti & Græcis literis et Latinis: C. Ruſticellus Bononienſis, is quidem & exercitatus, & natura uolubilis: omnium autem eloquentiſſimus extra hanc urbem T. Betutius Barrus Aſculanus, cuius ſunt aliquot orationes Aſculi habitæ, illa Romæ contra Cæpionem, nobilis ſanè: cui orationi Cæpionis ore reſpondit Aelius; qui ſcriptitauit orationes multas, orator ipſe nunquā fuit. Apud maiores autem noſtros uideo diſertiſſimum habitum ex Latio L. Papiriū Fregellanum, Ti. Gracchi P. F. ferè ætate. eius autem oratio eſt pro Fregellanis coloniſq; Latinis habita in ſenatu. Tum Brutus, Quid tu igitur, inquit, tribuis iſtis externis quaſi oratoribus? Quid cenſes, inquam, niſi idem, quod urbanis, præter unum, quòd non eſt eorum urbanitate quadam quaſi colorata oratio? Et Brutus, Qui eſt, inquit, iſte tandem urbanitatis color? Neſcio, inquam: tantum eſſe quendam ſcio. Id tu Brute iam intelliges, cum in Galliam ueneris. audies tu quidem etiam uerba quædā non trita Romæ: ſed hæc mutari, dediſciq; poſſunt. illud eſt maius, quòd in uocibus noſtrorum oratorum recinit quiddam, & reſonat urbanius. nec hoc in oratoribus modo apparet, ſed etiam in cæteris. ego memini, T. Tincam Placentinum, hominem facetiſſimum, cum familiari noſtro Q. Granio

præcone dicacitate certare. Eon', inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Iſto ipſo: ſed Tincam non minus multa ridicule dicentem Granius obruebat neſcio quo ſapore uernaculo: ut ego iam non mirer illud Theophraſto accidiſſe, quod dicitur; cum percontaretur ex anicula quadam, quanti aliquid uenderet; & reſpondiſſet illa, atque addidiſſet, Hoſpes non pote minoris; tuliſſe eum moleſte, ſe non effugere hoſpitis ſpeciem, cum ætatē ageret Athenis, optimeq; loqueretur omnium, ſicut opinor, in noſtris eſt quidam urbanorū, ſicut ille Atticorum, ſonus. ſed domum redeamus, id eſt ad noſtros reuertamur. Duobus igitur ſummis Craſſo & Antonio L. Philippus proximus accedebat, ſed longo interuallo tamen proximus. itaque eum, etſi nemo intercedebat qui ſe illi anteferret, neque ſecūdum tamen, neque tertium dixerim. nec enim in quadrigis eum ſecundum numerauerim, aut tertium, qui uix è carceribus exierit, cum palmam iam primus acceperit: nec in oratoribus, qui tantum abſit à primo, uix ut in eodem curriculo eſſe uideatur. ſed tamen erant ea in Philippo, quæ qui ſine cōparatione illorum ſpectaret, ſatis magna diceret, ſumma libertas in oratione, multæ facetiæ, ſatis creber in reperiendis, ſolutus in explicādis ſententijs. erat etiam in primis, ut temporibus illis, Græcis doctrinis inſtitutus; in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus. Horum ætati propè coniunctus L. Gellius, non tam uendibilis orator, quàm ut neſcires quid ei deeſſet: nec enim erat indoctus, nec tardus ad excogitandum, nec Romanarum rerum immemor, & uerbis ſolutus ſatis, ſed in ma-

gnos oratores inciderat eius ætas: multam tamen ope=
ram amicis, & utilem præbuit: atque ita diu uixit,
ut multarum ætatum oratoribus implicaretur; multũ
etiam in cauſis uerſaretur. Iiſdem fere temporibus D.
Brutus,is,qui Cõſul cum Mamerco fuit,homo & Græ=
cis doctus literis, & Latinis. Dicebat etiam L. Scipio
non imperite. Cneusq; Pompeius Sex. F. aliquem nu=
merum obtinebat. nam Sex. frater eius præſtantiſſi=
mum ingenium contulerat ad ſummam iuris ciuilis,et
ad perfectam geometriæ,rerum Stoicarum ſcientiam.
Item in iure,& ante hos M. Brutus, & paulo poſt eũ
C. Bilienus,homo per ſe magnus, prope ſimili ratione
ſummus euaſerat: qui Conſul factus eſſet, niſi in Ma
rianos Conſulatus, & in eas petitionis anguſtias inci=
diſſet. Cn. autem Octauij eloquentia,quæ fuerat an=
te Conſulatum ignorata,in Conſulatu multis concioni
bus eſt uehementer probata. Sed ab eis, qui tantum
in dicentium numero, non in oratorum fuerunt,iam
ad oratores reuertamur. Cenſeo, inquit Atticus: elo=
quentes enim uidebare,non ſedulos uelle cõquirere. Fe
ſtiuitate igitur,& facetijs,inquam, C. Iulius L. F. &
ſuperioribus & æqualibus ſuis omnibus præſtitit,ora=
torq; fuit minime ille quidem uehemens,ſed nemo un
quã urbanitate,nemo lepore,nemo ſuauitate cõditior.
ſunt eius aliquot orationes,ex quibus,ſicut ex eiuſdem
tragœdijs, lenitas eius ſine neruis perſpici poteſt. Eius
æqualis P. Cethegus:cui de rep. ſatis ſuppeditabat ora=
tio:totã enim tenebat eam,penituſq; cognorat: itaque
in ſenatu conſularium auctoritatem aſſequebatur,ſed
in cauſis publicis nihil; priuatis ſatis ueterator uide=

batur. Erat in priuatis cauſis Q. Lucretius Veſpillo & acutus, & iuris peritus: nam Aphilia aptior concionibus, quàm iudicijs. prudens etiam T. Annius Velina, & in eius generis cauſis orator ſanè tolerabilis. In eodem genere cauſarum multum erat T. Iuuécius, nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, ſed & callidus, & in capiendo aduerſario uerſutus, & præterea nec indoctus, & magna cum iuris ciuilis intelligentia. Cuius auditor P. Orbius, meus ferè æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in iure autem ciuili non inferior, quàm magiſter fuit. Nam T. Aufidius, qui uixit ad ſummam ſenectutem, uolebat eſſe ſimilis horum, eratq; & bonus uir, & innocens, ſed dicebat parum. Nec ſanè plus frater eius M. Virgilius, qui Tribunus pl. L. Syllæ Imperatori diem dixit. Eius collega P. Magius in dicendo paulo tamen copioſior. Sed omnium oratorum, ſiue rabularum, qui & planè indocti, aut inurbani, aut ruſtici etiam fuerunt, quos quidem ego cognouerim, ſolutiſſimum in dicendo, & acutiſſimum iudico noſtri ordinis Q. Sertorium, equeſtris C. Gorgonium. Fuit etiam facilis, & expeditus ad dicendum, & uitæ ſplendore multo, & ingenio ſanè probabili T. Iunius L. filius Tribunitius: quo accuſante P. Seſtius Prætor deſignatus damnatus eſt ambitus. is proceſſiſſet honoribus longius, niſi ſemper infirma atque etiam ægra ualetudine fuiſſet. Atque ego præclare intelligo, me in eorum commemoratione uerſari, qui nec habiti ſint oratores, neque fuerint, prætcririq; à me aliquot ex ueteribus commemoratione, aut laude dignos: ſed hoc quidem ignoratione. quid enim eſt ſu

perioris ætatis, quod ſcribi poſſit de ijs, de quibus nulla monimenta loquuntur nec aliorum, nec ipſorum? de ijs autem, quos ipſi uidimus, neminem ferè prætermitti mus eorũ, quos aliquando dicentes uidimus. nolo enim ſciri, in tanta, & tam uetere rep. maximis præmijs eloquentiæ propoſitis, omneis cupiſſe dicere, non plurimos auſos eſſe, potuiſſe paucos. ego tamen ita de unoquoque dicam, ut intelligi poſſit, quem exiſtimem clamatorem, quem oratorem fuiſſe. Iiſdem *ferè tẽporibus, ætate inferiores paulo quàm* Iulius, *ſed æquales propemodum fuerunt* C. Cotta, P. Sulpitius, Q. Varius, Cn. Põponius, C. Curio, L. Fuſius, M. Druſus, P. Antiſtius: *nec illa ætate uberior oratorum fœtus fuit. ex his* Cotta & Sulpitius, *cum meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt.* Hic Atticus, Quo *modo iſtuc dicis, inquit, cum tuo iudicio, tum omnium? ſemper ne in oratore probando aut improbando uulgi iudicium cũ intelligentium iudicio congruit: an alij probantur à multitudine, alij autem ab ijs, qui intelligunt?* Recte *requiris, inquam,* Attice: *ſed audies ex me fortaſſe, quod nõ omnes probent.* An *tu, inquit, id laboras, ſi huic modo* Bruto *probaturus es?* Plane, *inquam,* Attice *diſputationem hanc de oratore probando, aut improbando multo malim tibi, &* Bruto *placere: eloquentiam autem meam populo probari uelim. etenim neceſſe eſt, qui ita dicat, ut à multitudine probetur, eundem doctis probari. nam quid in dicendo rectum ſit, aut prauum, ego iudicabo; ſi modo is ſum, qui id poſſim, aut ſciam iudicare: qualis uero ſit orator, ex eo, quod is dicendo efficiet, poterit intelligi.* Tria *ſunt enim, ut quidem ego*

ſentio,quæ ſint efficienda dicẽdo;ut doceatur is, apud quẽ dicetur,ut delectetur,ut moueatur uehementius. quibus uirtutibus oratoris horũ quidq; efficiatur, aut quibus uitijs orator aut nõ aſſequatur hæc,aut etiã in his labatur & cadat,artifex aliquis iudicabit. efficiatur autem ab oratore,nec ne,ut ij,qui audiunt,ita afficiãtur,ut orator uelit;uulgi aſſenſu,& populari approbatione iudicari ſolet. itaque nunquam de bono oratore,aut non bono doctis hominibus cũ populo diſſenſio fuit.an cenſes,dum illi uiguerũt,quos ante dixi, non eoſdem gradus oratorum uulgi iudicio & doctorum fuiſſe? de populo ſi quem ita rogauiſſes, Quis eſt in hac ciuitate eloquentiſſimus? in Antonio & Craſſo aut dubitaret,aut hunc alius,illum alius diceret. nemo ne Philippum,tam ſuauem oratorem,tam grauẽ, tam facetum,his anteferret,quem noſmet ipſi,qui hæc arte aliqua uolumus expendere,proximum illis fuiſſe diximus? nemo profecto.id enim ipſum eſt ſummi oratoris,ſummum oratorem populo uideri. Quare tibicen Antigenidas dixerit diſcipulo ſanè frigenti ad populũ, Mihi cane,& muſis: ego huic Bruto dicenti,ut ſolet, apud multitudinem,Mihi cane,et populo mi Brute, dixerim, ut qui audient,quid efficiatur,ego,etiã cur id efficiatur,intelligam.Credit ijs,quæ dicũtur; qui audit oratorẽ; uera putat; aſſentitur; probat; fidem facit oratio.tu artifex quid quæris amplius? delectatur audiens multitudo,& ducitur oratione, & quaſi uoluptate quadam perfunditur.quid habes,quod diſputes? gaudet,dolet: ridet,plorat: fauet,odit: contẽnit,inuidet: ad miſericordiã inducitur,ad pudendũ, ad pingẽ

dum : iraſcitur; miratur : ſperat ; timet : hæc perinde accidunt, ut eorũ, qui adſunt, mentes uerbis, & ſententijs, & actione tractantur. quid eſt, quòd expectetur docti alicuius ſententia? quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum eſt. denique hoc ſpecimen eſt popularis iudicij, in quo nũquam fuit populo cum doctis intelligentibus diſſenſio. cum multi eſſent oratores in uario genere dicendi, quis unquam ex his excellere iudicatus eſt uulgi iudicio, qui nõ idem à doctis probaretur? quando autem dubium fuiſſet apud patres noſtros eligẽdi cui patroni daretur optio, quin aut Antonium *optaret, aut* Craſſum? *aderant multi alij : tamen, utrum de his potius, dubitaſſet aliquis, quin alterum, nemo. quid, adoleſcentibus nobis, cùm eſſet* Cotta *&* Hortenſius, *num quis, cui quidem eligendi poteſtas eſſet, quenquam his anteponebat?* Tum Brutus; Quid *tu, inquit, quæris alios? de te ipſo non ne quid optarẽt rei, quid ipſe* Hortenſius *iudicaret, uidebamus? qui cum partiretur tecũ cauſas, (ſæpe enim interfui) perorandi locum, ubi plurimum pollet oratio, ſemper tibi relinquebat.* Faciebat *ille quidem, inquã, & mihi beneuolentia credo ductus tribuebat omnia. ſed ego, quæ de me populi ſit opinio, neſcio: de reliquis hoc affirmo; qui uulgi opinione diſertiſſimi habiti ſint, eoſdem intelligentiũ quoque iudicio fuiſſe probatiſſimos. nec enim poſſet idem* Demoſthenes *dicere, quod dixiſſe* Antimachum Clarium *poetam ferũnt. qui cum conuocatis auditoribus legeret eis magnũ illud, quod noui ſtis, uolumen ſuum, & eũ legentem omnes præter* Platonem *reliquiſſent,* Legam, *inquit nihilo minus :* Plato

enim mihi unus inſtar eſt omnium. me illum. & re-cte: poema enim reconditum paucorum approbatione, oratio popularis ad ſenſum uulgi debet moueri. at ſi eundem hunc Platonem unum auditorem haberet Demoſthenes; cum eſſet relictus à cæteris, uerbum facere non poſſet. quid tu Brute poſſes, ſi te, ut Curionē quōdam, concio reliquiſſet? Ego uero, inquit ille, ut me tibi indicem, in eis etiam cauſis, in quibus omnis res nobis cum iudicibus eſt, non cum populo, tamen, ſi à corona relictus ſim, non queam dicere. Ita ſe, inquam, res habet: ut, ſi tibiæ inflatæ non referant ſonum, abijciendas eas ſibi tibicen putet: ſic oratori populi aures tanquam tibiæ ſunt: eæ ſi inflatum nō recipiunt, aut ſi auditor omnino tanquam equus non facit, agitandi finis faciendus eſt. hoc tamen intereſt, ꝙ uulgus interdum non probandum oratorem probat, ſed probat ſine comparatione, cum à mediocri, aut etiam à malo delectatur: eo eſt contentus, eſſe melius non ſentit: illud quod eſt, qualecunque eſt, probat. tenet enim aures uel mediocris orator, ſit modo aliquid in eo: nec res ulla plus apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis ualet. quare quis ex populo, cum Q. Scæuolam pro M. Coponio dicentem audiret in ea cauſa, de qua ante dixi, quidquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut poſſe fieri putaret? cum is hoc probare uellet, M. Curium, cum ita hæres inſtitutus eſſet, ſi pupillus ante mortuus eſſet, quàm in ſuam tutelam ueniſſet, pupillo non nato hæredem eſſe non poſſe: quid ille non dixit de teſtamentorum iure, de antiquis formulis?

quid, quemadmodũ ſcribi oportuiſſet, ſi etiam filio non nato hæres inſtitueretur? quàm captioſum eſſe populo, quod ſcriptum eſſet negligi, & opinione quæri uoluntates; & interpretatione diſertorum, ſcripta ſimplicium hominum peruertere? quàm ille multa de auctoritate patris ſui, qui ſemper ius illud eſſe defenderat? quàm omnino multa de conſeruando iure ciuili? quæ quidem omnia cum perite, & ſcienter, tum & breuiter, & preſſe, & ſatis ornate, & pereleganter diceret; quis eſſet in populo, qui aut expectaret, aut fieri poſſe quidquam melius putaret? At uero ut contra Craſſus ab adoleſcente delicato, qui in litore ambulans ſcalmum reperiſſet, ob eamq́; rem ædificare nauem concupiuiſſet, exorſus eſt, ſimiliter Scæuolam ex uno ſcalmo captionis Centumuirale iudicium hæreditatis effeciſſe: hoc in illo initio conſecutus, multis eiuſdẽ generis ſententijs delectauit, animoq́; omnium, qui aderant, in hilaritatem à ſeueritate traduxit: quod eſt unum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. deinde hoc uoluiſſe eum, qui teſtamentum feciſſet, hoc ſenſiſſe, quoquo modo filius non eſſet, qui in ſuam tutelam ueniret, ſiue non natus, ſiue ante mortuus, Curius hæres ut eſſet: ita ſcribere pleroſque, & id ualere, & ualuiſſe ſemper. hæc & multa eiuſmodi dicens, fidem faciebat: quod eſt ex tribus oratoris officijs alterum. deinde æquum bonum teſtamentorũ ſententias uoluntatesq́; tutatus eſt; quãta eſſet in uerbis captio, cum in cæteris rebus, tum in teſtamentis, ſi negligerentur uoluntates; quantam ſibi potentiam Scæuola aſſumeret, ſi nemo auderet teſtamentum facere po

ſtea, niſi de illius ſententia. Hæc cum grauiter, cum ab exemplis copioſe, cum uarie, tum etiam ridicule, & facete explicans, eam admirationem aſſenſionemq; commouit, dixiſſe ut contra nemo uideretur. hoc erat oratoris officium partitione tertium, genere maximũ. hic ille de populo iudex, qui ſeparatim alterum admiratus eſſet, idem audito altero iudicium ſuum contemneret: at uero intelligens, & doctus, audiens Scæuolam, ſentiret eſſe quoddam uberius dicendi genus, & ornatius. ab utroque autem cauſa perorata, ſi quæreretur uter præſtaret orator: nunquam profecto ſapiẽtis iudicium à iudicio uulgi diſcreparet: qui præſtat igitur intelligens imperito? magna re, & difficili: ſi quidem magnũ eſt ſcire quibus rebus efficiatur, amittatur'ue dicendo illud quidquid eſt, quod aut effici dicendo oportet, aut amitti non oportet. præſtat etiam illo doctus auditor indocto, quòd ſæpe, cum oratores duo, aut plures populi iudicio probantur, quod dicendi genus optimum ſit, intelligit. nam illud, quod populo non probatur, ne intelligenti quidem auditori probari poteſt. ut enim ex neruorũ ſono in fidibus, quàm ſcienter ij pulſi ſint, intelligi ſolet: ſic ex animorũ motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator. itaque intelligens dicendi exiſtimator non aſſidẽs, & attente audiens, ſed uno aſpectu, & præteriens de oratore ſæpe iudicat: uidet oſcitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circulantem, mittentem ad horas, quæſitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit oratorẽ in ea cauſa non adeſſe, qui poſſit animis iudicum admouere orationem, tãquam fidibus manũ.

idem ſi præteriens aſpexerit erectôs intuentes iudicem, ut aut doceri de re, idq; etiam uultu probare uideantur; aut, ut auem cantu aliquo, ſic illos uiderit oratione quaſi ſuſpenſos teneri; aut, id quod maxime opus eſt, miſericordia, odio, motu animi aliquo perturbatos eſſe uehementius: ea ſi præteriens, ut dixi, aſpexerit, ſi nihil audierit, tamen oratorem uerſari in illo iudicio, et opus oratorium fieri, aut perfectum iam eſſe, profecto intelliget. Cum hæc diſſeruiſſem, uterque aſſenſus eſt, & ego tanquam de integro ordiens, Quando igitur, inquam, à Cotta & Sulpitio hæc omnis fluxit oratio, cum hos maxime iudicio illorum hominũ, et illius ætatis dixiſſem probatos, reuertar ad eos ipſos: tũ reliquos, ut inſtitui, deinceps perſequar. Quoniam ergo oratorum bonorum (hos enim quærimus) duo genera ſunt, unũ attenuate preſſeq;, alterum ſublate ampleq; dicentium: etſi id melius eſt, quod ſplendidius et magnificentius, tamen in bonis omnia, quæ ſumma ſunt, iure laudantur. ſed cauenda eſt preſſo illi oratori inopia & ieiunitas, amplo autem inflatum & corruptum orationis genus. inueniebat igitur acute Cotta, dicebat pure ac ſolute: & ut ad infirmitatem laterum perſcienter contentionem omnem remiſerat, ſic ad uirium imbecillitatem dicendi accõmodabat genus. nihil erat in eius oratione niſi ſincerum, nihil niſi ſiccum atque ſanum: illudq; maximum, quòd, cum contentione orationis flectere animos iudicum uix poſſet, nec omnino eo genere diceret, tractando tamen impellebat ut idem facerent à ſe cõmoti, quod à Sulpitio cõcitati. Fuit enim Sulpitius uel maxime omnium, quos

quidem ego audiuerim,grandis,& ,ut ita dicam,tragicus orator. uox cum magna,tum ſuauis & ſplendida: geſtus,& motus corporis ita uenuſtus,ut tamen ad forum,non ad ſcenam inſtitutus uideretur. incitata & uolubilis, nec ea redundans tamen, nec circunfluens oratio. Craſſum hic uolebat imitari, Cotta malebat Antonium: ſed ab hoc uis aberat Antonij, Craſſi ab illo lepos. O magnam,inquit,artem,Brutus: ſiquidem iſtis,cum ſummi eſſent oratores,duæ res maximæ altera alteri defuit. Atque in his oratoribus illud animaduertendum eſt,poſſe eſſe ſummos, qui inter ſe ſint diſſimiles. nihil enim tam diſſimile, quàm Cotta Sulpitio; et uterque æqualibus ſuis plurimũ præſtitit. quare hoc doctoris intelligẽtis eſt,uidere quò ferat natura ſua quenque; & ea duce utentem ſic inſtituere, ut Iſocratem in acerrimo ingenio Theopompi,et leniſſimo Ephori dixiſſe traditum eſt,alteri ſe calcaria adhibere, alteri frænos. Sulpitij orationes quæ feruntur, eas poſt mortem eius ſcripſiſſe P. Canutius putatur æqualis meus,homo extra noſtrum ordinem meo iudicio diſertiſſimus. ipſius Sulpitij nulla oratio eſt: ſæpeq; ex eo audiui,cũ ſe ſcribere neque conſueſſe,neque poſſe diceret. Cottæ pro ſe lege Varia quæ inſcribitur, eam L.Aelius ſcripſit Cottæ rogatu. fuit is omnino uir egregius,et eques Romanus cũ primis honeſtus; idemq; eruditiſſimus & Græcis literis, & Latinis, antiquitatiſq; noſtræ & in inuentis rebus, & in actis, ſcriptorumq; ueterũ literate peritus. quam ſcientiam Varro noſter acceptam ab illo,auctamq; per ſeſe uir ingenio præſtans, omniq; doctrina, pluribus & illuſtrioribus

bus

bus literis explicauit. ſed idem Aelius Stoicus eſſe uoluit, orator autem nec ſtuduit unquam, nec fuit: ſcribebat tamen orationes, quas alij dicerent, ut Q. Metello F. ut Q. Cæpioni, ut Q. Pompeio Rufo: quanquam is etiam ipſe ſcripſit eas, quibus pro ſe eſt uſus, ſed non ſine Aelio: his enim ſcriptis etiam ipſe interfui, cum eſſem apud Aelium adoleſcens, eumq; audire perſtudioſe ſolerem. Cottam autem miror, ſummum ipſum oratorem, minimeq; ineptum, Aelianas leueis oratiunculas uoluiſſe exiſtimari ſuas. His duobus eiuſdem ætatis annumerabatur nemo tertius: ſed mihi placebat Pomponius maxime, uel dicam minime diſplicebat. locus erat omnino in maximis cauſis præter eos, de quibus ſupra dixi, nemini: propterea quod Antonius, qui maxime expetebatur, facilis in cauſis recipiēdis erat, faſtidioſior Craſſus, ſed tamen recipiebat: horum qui neutrum habebat, confugiebat ad Philippum ferè, aut ad Cæſarem: Cotta & Sulpitius expetebantur. ita ab ijs ſex patronis cauſæ illuſtres agebantur: neque tam multa, quàm noſtra ætate, iudicia fiebant: neque hoc, quod nunc fit, ut cauſæ ſingulæ defenderentur à pluribus: quo nihil eſt uitioſius. reſpondemus ijs, quos nō audiuimus. in quo primum ſæpe aliter eſt dictum, aliter ad nos relatum: deinde magni intereſt coràm uidere me, quemadmodum aduerſarius de quaque re aſſeueret; maxime autem, quemadmodū quæque res audiatur. ſed nihil uitioſius, quàm, cum unum corpus debeat eē defenſionis, naſci de integro cauſam, cum ſit ab altero perorata. omnium enim cauſarum unum eſt naturale principium, una peroratio: reliquæ

partes,quaſi membra ſuo quæque loco locata,ſuam & uim, & dignitatem tenent. Cum autem difficile ſit in longa oratione non aliquando aliquid ita dicere,ut ſibi ipſe non conueniat: quanto difficilius cauere, ne quid dicas,quod non conueniat eius orationi,qui ante dixerit? ſed quia & labor multo maior eſt totam cauſam, quàm partem dicere; & quia plures ineuntur gratiæ, ſi uno tempore dicas pro pluribus: idcirco hãc conſuetudinem lubenter aſciuimus. erant tamen, quibus uideretur illius ætatis tertius Curio, quia ſplendidioribus fortaſſe uerbis utebatur, & quia Latine non peſſime loquebatur,uſu credo aliquo domeſtico,nam literarum admodum nihil ſciebat. ſed magni intereſt, quos quiſque audiat quotidie domi, quibuſcum loquatur à puero,quemadmodum patres, pædagogi,matres etiam loquantur. legimus epiſtolas Corneliæ matris Gracchorum: apparet filios non tam in gremio educatos,quàm in ſermone matris. auditus eſt nobis Læliæ Caij filiæ ſæpe ſermo: ergo illam patris elegantia tinctam uidimus,& filias eius Mutias ambas,quarũ ſermo mihi fuit notus; & neptes Licinias, quas nos quidem ambas, hanc uero Scipionis etiam tu Brute credo aliquando audiſti loquentem. Ego uero, ac lubenter quidem,inquit Brutus; & eo lubentius, quòd L.Craſſi erat filia. Quid Craſſum,inquã,illũ cenſes iſtius Liciniæ filium,Craſſi teſtamento qui fuit adoptatus? Summo iſte quidem dicitur ingenio fuiſſe,inquit. & uero hic Scipio collega meus mihi ſanè bene & loqui uidetur,& dicere. Recte,inquã,iudicas Brute. etenim iſtius genus eſt ex ipſius ſapiẽtiæ ſtirpe generatũ.

nam & de duobus auis iam diximus, Scipione, & Craſſo; & de tribus proauis; Q. Metello, cuius quatuor filij; P. Scipione, qui ex dominatu Ti. Gracchi priuatus in libertatem remp. uindicauit; Q. Scæuola Augure, qui peritiſſimus iuris, idemq́; patronus eſt habitus. iam duorum abauorum quàm eſt illuſtre nomen, P. Scipionis, qui bis Conſul fuit, qui eſt Corculum dictus, alterius omnium ſapientiſſimi C. Lælij? O generoſam, inquit, ſtirpem, et, tanquam in unā arborem, plura genera, ſic in iſtam domum multorum inſitam atque illuminatam ſapientiam. Similiter igitur ſuſpicor (ut conferamus parua magnis) Curionis, etſi pupillus relictus eſt, patrio fuiſſe inſtituto puro ſermone aſſuefactam domum: & eo magis hoc iudico, quòd neminem ex ijs quidem, qui aliquo in numero fuerūt, cognoui in omni genere honeſtarum artium tam indoctum, tam rudem. nullum ille poetam nouerat, nullū legerat oratorem, nullā memoriam antiquitatis collegerat: non publicum ius, non priuatum, & ciuile cognouerat: quanquā id quidem fuit etiā in alijs, & magnis quidem oratoribus, quos parum his inſtructos artibus uidimus, ut Sulpitium, ut Antonium. ſed ij tamen unum illud habebant, dicendi opus elaboratum: idq́; cū cōſtaret ex quinque notiſſimis partibus, nemo in aliqua parte earū omnino nihil poterat: in quacunque .n. una plane claudicaret, orator eſſe nō poſſet. ſed tamen alius in alia excellebat magis. reperiebat, quid dici opus eſſet, et quo modo præparare, et quo loco locari, memoriaq́; ea cōprehēdebat Antonius: excellebat autē actione: erātq́; ei quædā ex his paria cū Craſſo, quædā etiā

ſuperiora. at Craſſi magis enitebat oratio. nec uero Sulpitio, neque Cottæ dicere poſſumus, neque cuiquã bono oratori rem ullam ex illi quinque partibus planè atque omnino defuiſſe. itaque in Curione hoc uerißime iudicari poteſt, nulla re una magis oratorem commendari, quàm uerborum ſplendore & copia. nã cum tardus in cogitando, tum in inſtruendo diſſipatus fuit. reliqua duo ſunt, agere, & meminiſſe. in utroque cachinnos irridentium commouebat. motus erat is, quem & C. Iulius in perpetuum notauit, cum ex eo in utranque partem toto corpore uacillante quæſiuit, quis loqueretur è lintre. & Cn. Sicinius, homo impurus, ſed admodum ridiculus, neque aliud in eo oratoris ſimile quidquam; is cum Tribunus pl. Curionẽ & Octauium Coss. produxiſſet; Curioq́; multa dixiſſet ſedente Cn. Octauio collega, qui deuinctus erat faſcijs, & multis medicamentis propter dolorem artuum delibutus: nunquam, inquit, Octaui collegæ tuo gratiam referes; qui niſi ſe ſuo more iactauiſſet, hodie te iſtic muſcæ comediſſent. Memoria autem ita fuit nulla, ut aliquoties, tria cũ propoſuiſſet, aut quartũ adderet, aut tertium quæreret. qui in iudicio priuato uel maximo, cum ego pro Titinia Cottæ perorauiſſem, ille contra me pro Ser. Nævio diceret, ſubito totam cauſam oblitus eſt, idq́; ueneficijs & cantionibus Titiniæ factũ eſſe dicebat. magna hæc immemoris ingenij ſigna: ſed nihil turpius, quàm quòd etiã in ſcriptis obliuiſceretur quid paulo ante poſuiſſet, ut in eo libro, ubi ſe exeuntẽ è ſenatu, & cum Panſa noſtro, & cum Curione filio colloquẽtem facit, cum ſenatum Cæſar Conſul habuiſ=

ſet,omniſq; ille ſermo ductus è percũctatione filij,quid in ſenatu eſſet actũ. in quo multis uerbis cum inuehe retur in Cæſarem Curio; diſputatioq; eſſet inter eos, ut eſt conſuetudo dialogorum: cum ſermo eſſet inſti= tutus ſenatu miſſo, quem ſenatum Cæſar Conſul ha= buiſſet, reprehendit eas res, quas idem Cæſar anno poſt, & deinceps reliquis annis adminiſtrauiſſet in Gallia. Tum Brutus admirans, Tantam ne fuiſſe obliuionem, inquit, in ſcripto præſertim, ut ne leges quidem unquã ſenſerit quantum flagitij commiſiſſet? Quid autem, inquam, Brute ſtultius, quàm, ſi ea uituperare uolebat, quæ uituperauit, non eo tempore inſtituere ſermonẽ, cũ illarum rerum iam tempora præterijſſent? ſed ita totus errat, ut in eodem ſermone dicat in ſenatũ ſe Cæ ſare Conſule non accedere, ſed id dicat ipſo Conſule exiens è ſenatu. iam qui hac parte animi, quæ cuſtos eſt cæterarum ingenij partium, tam debilis eſſet, ut ne in ſcripto quidem meminiſſet quid paulo ante poſuiſ= ſet, huic minime mirum eſt ex tempore dicenti ſolitã effluere mentem. itaque cum ei nec officium deeſſet, & flagraret ſtudio dicendi, perpaucæ ad eum cauſæ deferebantur: orator autem uiuis eius æqualibus pro= ximus optimis numerabatur propter uerborũ bonita= tem, ut ante dixi, & expeditam, ac profluentem quo= dam modo celeritatem. itaque eius orationes aſpicien= das tamen cenſeo. ſunt illæ quidem languidiores, ue= runtamen poſſunt augere & quaſi alere id bonum, quod in illo mediocriter fuiſſe concedimus: quod habet tantam uim, ut ſolum ſine alijs in Curione ſpeciem oratoris alicuius effecerit. ſed ad inſtituta redeamus.

In eodem igitur numero eiuſdem ætatis C. Carbo *fuit, illius eloquentiſſimi uiri filius, non ſatis acutus orator, ſed tamen orator numeratus eſt. erat in uerbis grauitas, & facile dicebat, & auctoritatem naturalem quandam habebat oratio.* Acutior Q. Varius *rebus inueniẽdis, nec minus uerbis expeditus, fortis uero actor & uehemens, & uerbis nec inops nec abiectus, & quem planè oratorem dicere auderes.* Cn. Pomponius *lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminoſus. Multum ab iis aberat* L. Fuſius*, tamen ex accuſatione* M. Aquilij *diligentiæ fructum ceperat.* Nã M. Druſum*, tuum magnum auunculum, grauem oratorem, ita duntaxat cum de rep. diceret;* L. *autem* Lucullum *etiam acutum; patremq́; tuum* Brute*; iuris quoque & publici & priuati ſanè peritum* M. Lucullũ; M. Octauium Cn. *filium; qui tantum auctoritate dicendoq́; ualuit, ut legem* Semproniam *frumentariam populi frequentis ſuffragijs abrogauerit;* M. Octauium M. *filium;* M. Catonem *patrem,* Q. *etiam* Catulum *filium abducamus ex acie, id eſt à iudicijs, & in præſidijs reip. cui facile ſatisfacere poſſint, collocemus.* Eodem Q. Cæpionem *referrem, niſi nimis equeſtri ordini deditus, à ſenatu diſſediſſet.* Cn. Carbonem, M. Marium, *& ex eodem genere complures minime dignos elegantis cõuentus auribus, aptiſſimos cognoui turbulentis concionibus. quo in genere (ut in his perturbem ætatum ordinem) nuper* L. Quintius *fuit, aptior etiam* Palicanus *auribus imperitorum.* Et *quoniam huius generis facta mentio eſt, ſeditioſorum omnium poſt* Gracchos L. Apuleius Sa-

turninus eloquentiſſimus uiſus eſt: magis ſpecie tamẽ, & motu, atque ipſo amictu capiebat homines, quàm aut dicendi copia, aut mediocritate prudentiæ. Longe autem poſt natos homines improbiſſimus C. Seruilius Glaucia, ſed peracutus, & callidus, cum primisq; ridiculus. is ex ſummis & fortunæ & uitæ ſordibus in Prætura Conſul factus eſſet, ſi rationem eius haberi licere iudicatum eſſet. nam & plebem tenebat, & equeſtrem ordinem beneficio legis deuinxerat. is Prætor eodem die, quo Saturninus Tribunus pl. Mario & Flacco Coss. publice eſt interfectus, homo ſimillimus Atheniẽſis Hyperboli, cuius improbitatem ueteres Atticorũ comœdiæ notauerunt. Quos Sex. Titius conſecutus, homo loquax ſanè, et ſatis acutus, ſed tam ſolutus & mollis in geſtu, ut ſaltatio quædam naſceretur, cui ſaltationi Titius nomen eſſet. ita cauendum eſt, ne quid in agendo dicendo'ue facias, cuius imitatio rideatur. Sed ad paulo ſuperiorem ætatem reuecti ſumus: nunc ad eam, de qua aliquantum locuti ſumus, reuertamur. Coniunctus igitur Sulpitij ætati P. Antiſtius fuit, rabula ſanè probabilis: qui multos cum tacuiſſet annos, neque contemni ſolum, ſed irrideri etiam ſolitus eſſet, in Tribunatu primum contra C. Iulij illam Conſulatus petitionem extraordinariam, ueram cauſam agens eſt probatus, & eo magis, quòd eandem cauſam cum ageret eius collega ille ipſe Sulpitius, hic plura & acutiora dicebat. itaque poſt Tribunatum primo multæ ad eum cauſæ, deinde omnes, maximæ quæcunque erant, deferebantur. rem uidebat acute, componebat diligenter; me-

moria ualebat: uerbis non ille quidem ornatis utebatur, ſed tamen non abiectis. expedita autem erat, & perfacile currens oratio. & erat eius quidam tanquã habitus non inurbanus: actio paulum cum uitio uocis, tum etiam ineptijs claudicabat. hic temporibus floruit ijs, quibus inter profectionem reditumq́; L. Syllæ ſine iure fuit, & ſine ulla dignitate reſp. hoc autem magis probabatur, quòd erat ab aratoribus quædam in foro ſolitudo. Sulpitius occiderat: Cotta aberat & Curio: uiuebat è reliquis patronis eius ætatis nemo præter Carbonem & Pomponium, quorum utrunque facile ſuperabat. Inferioris autem ætatis erat proximus L. Siſenna, doctus uir, & ſtudijs optimis deditus, bene Latine loquens, gnarus reip. non ſine facetijs ſed neque laboris multi, nec ſatis uerſatus in cauſis; interiectusq́; inter duas ætates, Hortenſij et Sulpitij, nec maiorem conſequi poterat, & minori neceſſe erat cedere. huius omnis facultas ex hiſtoria ipſius perſpici poteſt: quæ cum facile omnes uincat ſuperiores, tum indicat tamen quantũ abſit à ſummo, quamq́; genus hoc ſcriptionis nondum ſit ſatis Latinis literis illuſtratũ. Nam Q. Hortenſij admodum adoleſcẽtis ingenium, ut Phidiæ ſignum, ſimul aſpectum & probatum eſt. is L. Craſſo, Q. Scæuola Coſs. primum in foro dixit; & apud hos ipſos quidem Conſules, & cũ eorum, qui affuerunt, tum ipſorum Conſulũ, qui omneis intelligentia anteibant, iudicio diſceſſit probatus, undeuiginti annos natus erat eo tempore. eſt autem L. Paulo C. Marcello Coſs. mortuus: ex quo uidemus eum in patronorum numero annos quatuor & XL fuiſſe.

hoc de oratore paulo poſt plura dicemus. hoc autem loco uoluimus ætatem eius in diſparem oratorum ætatem includere. quanquam id quidem omnibus uſu uenire neceſſe fuit, quibus paulo longior uita contigit, ut & cum multo maioribus natu, quàm eſſent ipſi, & cū aliquanto minoribus compararentur. ut Accius iiſdem Aedilibus ait ſe & Pacuuium docuiſſe fabulam, cum ille octoginta, ipſe triginta annos natus eſſet, ſic Hortenſius non cum ſuis æqualibus ſolum, ſed & mea cum ætate, & cum tua Brute, & cum aliquanto ſuperiore coniungitur. ſiquidem & Craſſo uiuo dicere ſolebat: & magis iam etiam uigebat Antonio: et cum Philippo iam ſene pro Cn. Pompeij bonis dicente, in illa cauſa, adoleſcens cum eſſet, princeps fuit: & in eorum, quos in Sulpitij ætate poſui, numerum facile peruenerat: & ſuos inter æquales M. Piſonem, M. Craſſum, Cn. Lentulum, P. Lentulum Suram longe præſtitit: & me adoleſcentem nactus octo annis minorem, quàm erat ipſe, multos annos in ſtudio eiuſdem laudis exercuit: & tecum ſimul, ſicut ego pro multis, ſic ille pro Appio Claudio dixit, paulo ante mortem. uides igitur ut ad te oratorē Brute peruenerimus, tam multis inter noſtrum tuumq; initium dicendi interpoſitis oratoribus? ex quibus, quoniam in hoc ſermone noſtro ſtatui, neminem eorum, qui uiuerēt, nominare, ne uos curioſius eliceretis ex me quid de quoque iudicarem, eos, qui iam ſunt mortui, nominabo. Tum Brutus, Non eſt, inquit, iſta cauſa, quam dicis, quamobrem de iis, qui uiuunt, nihil uelis dicere. Quænam igitur, inquam, eſt? Vereri te inquit, arbitror, ne per nos hic

ſermo tuus emanet, et ij tibi ſuccenſeant, quos præterie ris. Quid uos, inquam, tacere non poteritis? Nos quidem, inquit, facillime: ſed tamen te arbitror malle id ipſum tacere, quàm taciturnitatem noſtram experiri. Tum ego, Vere, inquam, tibi Brute dicam: non me exiſtimaui in hoc ſermone uſque ad hanc ætatem eſſe uenturum: ſed ita traxit ordo ætatum orationẽ, ut iam ad minores etiam peruenerim. Interpone igitur, inquit, ſi quos uidetur: deinde redeamus ad te, & ad Hortenſium. Imo uero, inquam, ad Hortenſium: de me alij dicent, ſi qui uolent. Minime uero, inquit. nam etſi me facile omni tuo ſermone tenuiſti: tamen is mihi longior uidetur, quòd propero audire de te: nec uero tam de uirtutibus dicẽdi tuis, quæ cum omnibus, tum certe mihi notiſſimæ ſunt, quàm ꝙ gradus tuos, & quaſi proceſſus dicendi ſtudeo cognoſcere. Geretur, inquam, tibi mos: quoniam me non ingenij prædicatorem eſſe uis, ſed laboris mei. uerum interponam, ut placet, alios, & à M. Craſſo, qui fuit æqualis Hortenſij, exordiar. is igitur mediocriter à doctrina inſtructus, anguſtius etiam à natura, labore, et induſtria, & quòd adhibebat ad obtinendas cauſas curam etiam et gratiam, in principibus patronis aliquot annos fuit. in huius oratione ſermo Latinus erat, uerba non abiecta, res compoſitæ diligenter; nullus flos tamen, neque lumen ullum; animi magna, uocis parua contentio, omnia ferè ut ſimiliter atque uno modo dicerentur. Nam huius æqualis & inimicus C. Fimbria non ita diu iactare ſe potuit: qui omnia magna uoce dicens, uerborum ſanè bonorum curſu quodam incitato, ita

ſurebat tamen, ut mirarer tam alias res agere populum, ut eſſet inſano inter diſertos locus. Cn. autem Lentulus multo maiorem opinionem dicendi actione faciebat, quàm quanta in eo facultas erat: qui cum eſſet nec peracutus, (quanquam & ex facie, & ex uultu uidebatur) nec abundans uerbis, (etſi fallebat in eo ipſo) ſic interuallis, exclamationibus, uoce ſuaui & canora, admirando irridebat, calebat in agendo, ut ea, quæ deerant, non deſiderarentur. ita tanquam Curio copia non nulla uerborum, nullo alio bono, tenuit oratorum locum: ſic Lentulus cæterarum uirtutum dicendi mediocritatem actione occultauit, in qua excellens fuit. Neque multo ſecus P. Lentulus: cuius & excogitandi, & loquendi tarditatem tegebat formæ dignitas, corporis motus plenus & artis, & uenuſtatis, uocis & ſuauitas & magnitudo: ſic in hoc nihil præter actionem fuit, cætera etiam minora quàm in ſuperiore. M. Piſo quidquid habuit, habuit ex diſciplina; maximeq; ex omnibus, qui ante fuerũt, Græcis doctrinis eruditus fuit. habuit à natura genus quoddam acuminis, quod etiam arte limauerat, quod erat in reprehendendis uerbis uerſutum et ſolers, ſed ſæpe ſtomachoſum, nonnũquam frigidum, interdum etiam facetum. is laborem quaſi curſum forenſem diutius non tulit, quòd & corpore erat infirmo, & hominum ineptias ac ſtultitias, quæ deuorandæ nobis ſunt, non ferebat, iracundiusq; reſpuebat, ſiue moroſe, ut putabatur, ſiue ingenuo liberoq; faſtidio. is cũ ſatis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus poſtea. deinde ex Virginũ iudicio magnã laudem eſt adeptus: & ex eo tem-

pore quaſi reuocatus in curſum, tenuit locum tandiu quàm ferre potuit laborem: poſtea, quantum detraxit ex ſtudio, tantum amiſit ex gloria. P. Muræna mediocri ingenio, ſed magno ſtudio rerum ueterum, literarũ & ſtudioſus, & non imperitus, multæ induſtriæ, & magni laboris fuit. C. Cenſorinus Græcis literis ſatis doctus, quod propoſuerat explicans expedite, non inuenuſtus actor, ſed iners & inimicus fori. L. Turius paruo ingenio, ſed multo labore, quoquo modo poterat, ſæpe dicebat. itaque ei paucæ centuriæ ad Conſulatum defuerunt. C. Macer auctoritate ſemper eguit, ſed fuit patronus propemodum diligentiſſimus. huius ſi uita, ſi mores, ſi uultus denique non omnem commendationẽ ingenij euerteret, maius nomẽ in patronis fuiſſet. non erat abundans, non inops tamen: non ualde nitens, non plane horrida oratio: uox, geſtus, & omnis actio ſine lepore, at in inueniẽdis componendisq́; rebus mira accuratio; ut non facile in ullo diligentiorem maioremq́; cognouerim, ſed eã ut citius ueteratoriam, quàm oratoriam diceres. hic etſi etiã in publicis cauſis probabatur, tamẽ in priuatis illuſtriorem obtinebat locum. C. deinde Piſo, ſtatarius, & ſermonis plenus orator, minime ille quidẽ tardus in excogitando, uerũ tamen uultu & ſimulatione multo etiam acutior, q̃ erat, uidebatur: Nã eius æqualem M. Glabrionẽ, bene inſtitutũ aui Scæuolæ diligentia, ſocors ipſius natura, negligensq́; tardauerat. Etiã L. Torquatus elegãs in dicendo, in exiſtimando admodum prudens, toto genere perurbanus. Meus autem æqualis Cn. Pompeius, uir ad omnia ſumma natus, maiorem dicendi gloriam habuiſ

ſet, niſi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abſtraxiſſet. erat oratione ſatis amplus: rem prudenter uidebat: actio uero eius habebat & in uoce magnum ſplendorem, & in motu ſummam dignitatem. Noſter item æqualis D. Silanus, uitricus tuus, ſtudij ille quidem habuit non multum, ſed acuminis & orationis ſatis. Q. Pompeius A. F. qui Bithynicus dictus eſt, biennio quàm nos fortaſſe maior, ſummo ſtudio dicendi, multáq; doctrina, incredibili labore, atque induſtria: quod ſcire poſſum: fuit enim mecum, & cum M. Piſone cum amicitia, tum ſtudijs exercitationibusq; coniunctus. huius actio non ſatis commendabat orationem: in hac enim ſatis erat copiæ, in illa autem leporis parum. Erat eius æqualis P. Antronius, uoce peracuta atque magna, nec alia re ulla probabilis. Et L. Octauius Reatinus: qui cum multas iam cauſas diceret, adoleſcens eſt mortuus: is tamen ad dicendum ueniebat magis audacter, quàm parate. Et C. Stalenus: qui ſe ipſe adoptauerat, & de Staleno Aelium fecerat: feruido quodam, & petulanti, & furioſo genere dicendi: quod quia multis gratum erat, & probabatur, aſcendiſſet ad honores, niſi in facinore manifeſto deprehenſus, pœnas legibus & iudicio dediſſet. Eodem tempore C. & L. Cæpaſij fratres fuerunt; qui multa opera, ignoti homines & repentini, Quæſtores celeriter facti ſunt, oppidano quodam, & inconditо genere dicendi. Addamus huc etiam, ne quem uocalem præteriјſſe uideamur, C. Coſconium Calidianum; qui nullo acumine, eam tamen uerborum copiam, ſi quam habebat, præbebat populo cum mul-

ta concurſatione, magnoq́; clamore. Quod idem *faciebat* Q. Arrius; *qui fuit* M. Craſſi *quaſi ſecundarum. is omnibus exemplo debet eſſe, quantum in hac urbe polleat multorum obedire tempori, multorumq́; uel honori, uel periculo ſeruire. his enim rebus, infimo loco natus, & honores, & pecuniam, & gratiam conſecutus, etiam in patronorum, ſine doctrina, ſine ingenio, aliquem numerum peruenerat. ſed ut pugiles inexercitati, etiam ſi pugnos & plagas* Olympiorum *cupidi ferre poſſunt, ſolem tamen ſæpe ferre nõ poſſunt: ſic ille, cum, omni iam fortuna proſpere functus, labores etiã magnos excepiſſet, illius iudicialis anni ſeueritatẽ, quaſi ſolem, non tulit.* Tum Atticus, *Tu quidem de fece, inquit, hauris, idq́; iandudũ; ſed tacebã: hoc uero non putabam, te uſque ad* Stalenos & Antronios *eſſe uenturum.* Non *puto, inquam, exiſtimare te ambitione me labi, quippe de mortuis: ſed ordinem ſequens, in memoriam notam & æqualem neceſſario incurro. uolo autem hoc perſpici; omnibus conquiſitis, qui in multitudine dicere auſi ſint, memoria quidem dignos perpaucos, uerum, qui omnino nomen habuerint, non ita multos fuiſſe. ſed ad ſermonem inſtitutum reuertamur.* T. Torquatus T. *filius, & doctus uir ex* Rhodia *diſciplina* Molonis, *& à natura ad dicendum ſatis ſolutus atque expeditus, cui ſi uita ſuppeditauiſſet, ſublato ambitu* Conſul *factus eſſet; plus facultatis habuit ad dicendum, quàm uoluntatis: itaque ſtudio huic non ſatisfecit: officio uero nec in ſuorum neceſſariorum cauſis, nec in ſententia ſenatoria defuit.* Etiam M. Pontidius *municeps noſter multas*

priuatas cauſas actitauit, celeriter ſanè uerba uoluēs, nec hebes in cauſis, uel dicam plus etiam quàm non hebes, ſed efferueſcens in dicendo ſtomacho ſæpe, iracundiaq́; uehementius; ut non cum aduerſario ſolum, ſed etiam, quod mirabile eſſet, cum iudice ipſo, cuius delinitor eſſe debet orator, iurgio ſæpe contenderet. M. *Meſſalla minor natu, quàm nos, nullo modo inops, ſed nõ nimis ornatus genere uerborum, prudens, acutus, minime incautus, patronus in cauſis cognoſcendis, componendisq́; diligens, magni laboris, multæ operæ, multarumq́; cauſarum.* Duo etiam Metelli, Celer & Nepos, *nihil in cauſis uerſati, nec ſine ingenio, nec indocti, hoc erant populare dicendi genus aſſecuti.* Cn. *autem* Lentulus Marcellinus, *nec unquam indiſertus, & in* Conſulatu *pereloquens uiſus eſt, non tardus ſententijs, non inops uerbis, uoce canora, facetus ſatis.* C. Memmius L. *filius, perfectus literis, ſed Græcis, faſtidioſus ſanè literarũ, argutus orator, uerbisq́; dulcis, ſed fugiens non modo dicendi, uerum etiam cogitandi laborem, tantum ſibi de facultate detraxit, quantum imminuit induſtriæ.* Hoc loco Brutus, *Quàm uellem, inquit, de his etiam oratoribus, qui hodie ſunt, tibi dicere luberet; & ſi de alijs minus, de duobus tamen, quos à te ſcio laudari ſolere,* Cæſare, & Marcello: *audirem non minus lubenter, quàm audiui de ijs, qui fuerunt.* Cur tandem, inquam? *an expectas quid ego iudicem de iſtis, qui tibi ſunt æque noti ac mihi?* Mihi *mehercule, inquit,* Marcellus *ſatis eſt notus,* Cæſar *autem parum. illum. n. ſæpe audiui: hic, cum ego iudicare iam aliquid poſſem, abfuit. Quid igitur de illo*

iudicas, quem ſæpe audiſti? Quid cenſes, inquit, niſi id, quòd habiturus es ſimilem tui? Næ ego, inquam, ſi ita eſt, uelim tibi eum placere quammaxime. Atqui & ita eſt, inquit, & uehementer placet: nec uero ſine cauſa: nam & didicit, & omiſſis cæteris ſtudijs id egit unum, ſeſeq; quotidianis commentationibus acerrime exercuit. itaque & lectis utitur uerbis, & frequentibus: et ſplendore uocis, dignitate motus fit ſpecioſum, & illuſtre, quod dicitur: omniaq; ſic ſuppetunt, ut ei nullam deſſe uirtutem oratoris putem: maximeq; lau
* *dandus eſt, qui hoc tempore ipſo, cum liceat, in hoc cõmuni noſtro, & quaſi fatali malo conſoletur ſe cũ conſcientia optimæ mentis, tum etiam uſurpatione & renouatione doctrinæ. uidi enim Mitylenis nuper uirũ, atque, ut dixi, uidi planè uirum. itaque cum eum antea tui ſimilem in dicẽdo uiderim: tum uero nunc à doctiſſimo uiro, tibiq;, ut intellexi, amiciſſimo Cratippo inſtructum omni copia, multo uidebã ſimiliorem.*

Hic ego, Etſi, inquam, de optimi uiri, nobiſq; amiciſſimi laudibus lubenter audio: tamen incurro in memoriam communium miſeriarum, quarũ obliuionem quærens hunc ipſum ſermonem produxi longius. ſed de Cæſare cupio audire, quid tandem Atticus iudicet. Et ille, Præclare, inquit, tibi conſtas, ut de ijs, qui nunc ſint, nihil uelis ipſe dicere. & hercle ſi ſic ageres, ut de ijs egiſti, qui iam mortui ſunt, neminem ut prætermitteres: næ tu in multos Antronios, & Stalenos incurreres. quare ſiue hanc turbam effugere uoluiſti; ſiue ueritus, ne quis ſe aut præteritum, aut non ſatis laudatum queri poſſit: de Cæſare tamen potuiſti

dicere,

dicere,præſertim cum et tuum de illius ingenio notiſſimum iudicium eſſet,nec illius de tuo obſcurum. Sed *tamen* Brute,*inquit* Atticus, *de* Cæſare *& ipſe ita iudico,& de hoc huius generis acerrimo æſtimatore ſæpiſſime audio,illum omnium ferè oratorum* Latine *loqui elegantiſſime,nec id ſolũ domeſtica conſuetudine, ut dudum de* Læliorũ *&* Mutiorũ *familijs audiebamus, ſed,quanquam id quoque credo fuiſſe,tamen ut eſſet perfecta illa bene loquendi laus,multis literis,& ijs quidem reconditis & exquiſitis, ſummoq; ſtudio & diligentia eſt conſecutus. quin etiam in maximis occupationibus cum ad te ipſum (inquit, in me intuens) de ratione* Latine *loquendi accuratiſſime ſcripſerit; primoq; in libro dixerit, uerborum delectum originem eſſe eloquẽtiæ; tribueritq; mi* Brute *huic noſtro,qui me de illo maluit quàm ſe dicere,laudem ſingularem: (nam ſcripſit his uerbis, cum hunc nomine eſſet affatus:* Ac *ſi cogitata præclare eloqui poſſent, non nulli ſtudio & uſu elaborauerunt: cuius te penè principem copiæ,atque inuẽtorem,bene de nomine, ac dignitate populi* R.*meritum eſſe exiſtimare debemus) hunc facilem & quotidianum nouiſſe ſermonem,nũc pro relicto eſt habendum.* Tum Brutus, Amice *hercule,inquit,& magnifice te laudatum puto, quem nõ ſolum principem atque inuẽtorem copiæ dixerit, quæ erat magna laus, ſed etiam bene meritum de populi* R.*nomine & dignitate: quo enim uno uincebamur à uicta* Græcia,*id aut ereptum illis eſt,aut certe nobis cum illis cõmunicatum. hanc autem, inquit,gloriam, teſtimoniumq;* Cæſaris,*tuæ quidem ſupplicationi non,*

ſed triumphis multorum antepono. Et recte quidẽ, inquam, Brute, modo ſit hoc Cæſaris iudicij, non beneuolentiæ teſtimonium: plus enim certe attulit huic populo dignitatis, quiſquis eſt ille, ſi modo eſt aliquis, qui non illuſtrauit modo, ſed etiã genuit in hac urbe dicẽdi copiam, quàm illi, qui Ligurum caſtella expugnauerunt, ex quibus multi ſunt, ut ſcitis, triumphi. uerũ quidem ſi audire uolumus, omiſſis illis diuinis cõſilijs, quibus ſæpe conſtituta eſt Imperatorũ ſapientia, ſalus ciuitatis aut belli, aut domi, multo magnus orator præſtat minutis imperatoribus. At prodeſt plus Imperator. Quis negat? ſed tamen nõ metuo, ne mihi acclametis: (eſt autem, quod ſentias, dicendi liber locus) Malim mihi L. Craſſi unam pro M. Curio dictionem, quàm caſtellanos triumphos duos. At plus interfuit reip. caſtellum capi Ligurum, quàm bene defendi cauſam M. Curij. Credo: ſed Athenienſium quoque plus interfuit firma tecta in domicilijs habere, quàm Mineruæ ſignũ ex ebore pulcherrimum: tamen ego me Phidiam eſſe mallem, quàm uel optimũ fabrum tignarium. quare, non quantum quiſque proſit, ſed quanti quiſque ſit, ponderandum eſt: præſertim cum pauci pingere egregie poſſint, aut fingere; operarij autem, aut baiuli deeſſe non poſſint. Sed perge Pomponi de Cæſare, & redde quæ reſtant. Solum quidem, inquit ille, & quaſi fundamentum oratoris uides locutionem emẽdatam, & Latinam: cuius penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut ſcientiæ, ſed quaſi bonæ cõſuetudinis. mitto C. Lælium, P. Scipionem: ætatis illius iſta fuit laus, tanquam innocentiæ, ſic Latine loquendi, nec o-

mnium tamen: nam illorum æquales Cæcilium & Pacuuium male locutos uidemus: ſed omnes tum ferè, qui nec extra urbem hanc uixerāt, nec eos aliqua barbaries domeſtica infuſcauerat, recte loquebantur. ſed hanc certe rem deteriorem uetuſtas fecit & Romæ, et in Græcia. confluxerunt enim & Athenas, & in hanc urbem multi inquinate loquentes ex diuerſis locis: quo magis expurgandus eſt ſermo, & adhibenda quamobruſſa ratio, quæ mutari non poteſt, nec utendum prauiſſima conſuetudinis regula. T. Flaminium, qui cum * Q. Metello Conſul fuit, pueri uidimus. exiſtimabatur bene Latine, ſed literas neſciebat. Catulus erat ille quidem minime indoctus, ut à te paulo eſt ante dictū; ſed tamen ſuauitas uocis, et lenis appellatio literarum bene loquendi famam confecerat. Cotta, quia ſe ualde dilatādis literis à ſimilitudine Græcæ locutionis abſtraxerat, ſonabatq; contrarium Catulo, ſubagreſte quiddam, planeq; ſubruſticum, alia quādā quaſi inculta et ſilueſtri uia ad eandem laudem peruenerat. Siſenna autem quaſi emendator ſermonis uſitati cum eſſe uellet, ne à C. Ruſio quidem accuſatore deterreri potuit quo minus inuſitatis uerbis uteretur. Quidnam iſtuc eſt, inquit Brutus? aut quis eſt iſte C. Ruſius? Et ille, Fuit accuſator, inquit, uetus; quo accuſante Chirtilium, Siſenna defendens dixit quædam eius ſputatilica eſſe crimina. Tum C. Ruſius, Circumuenior, inquit, iudices, niſi ſubuenitis. Siſenna quid dicas, neſcio: metuo inſidias. ſputatilica: quid eſt hoc? ſputa quid ſit ſcio, tilica neſcio. Maximi riſus: ſed ille tamen familiaris meus recte loqui putabat eſſe inuſita-

te loqui : Cæſar autem rationem adhibens, conſuetudinem uitioſam & corruptam pura & incorrupta conſuetudine emendat. itaque cum ad hanc elegantiam uerborum Latinorum, quæ, etiam ſi orator non ſis, & ſis ingenuus ciuis Romanus, tamen neceſſaria eſt, adiũgit illa oratoria ornamenta dicendi: tum uidetur tanquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine. hanc cum habeat præcipuam laudem in communibus, non uideo cui debeat cedere : ſplendidam quandam, minimeq; ueteratoriam rationem dicendi tenet, uoce, motu, forma etiam magnifica, & generoſa quodam modo. Tum Brutus, Orationes quidem eius mihi uehementer probantur : complures autem legi. atque etiam commentarios quoſdam ſcripſit rerum ſuarum: ualde quidem, inquam, probandos : nudi enim ſunt, recti, & uenuſti, omni ornatu orationis tãquam ueſte detracta : ſed dum uoluit alios habere parata, unde ſumerent, qui uellent ſcribere hiſtoriam ; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui uolunt illa calamiſtris inurere; ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit : nihil enim eſt in hiſtoria pura & illuſtri breuitate dulcius. Sed ad eos, ſi placet, qui uita exceſſerunt, reuertamur. C. Sicinius igitur Q. Pompeij illius, qui Cenſor fuit, ex filia nepos, Quæſtorius mortuus eſt, probabilis orator, iam uero etiam probatus ex hac inopi ad ornandum, ſed ad inueniendum expedita Hermagoræ diſciplina. ea dat rationes certas, & præcepta dicendi : quæ ſi minorem habent apparatum, (ſunt enim exilia) tamen habent ordinem, & quaſdam errare in dicendo nõ patientes uias. has ille tenens, & paratus ad cauſas ue-

niens,uerborum non egens,ipſa illa comparatione diſci plinâq; dicendi iam in patronorum numerum perue=nerat. Erat etiã uir doctus in primis C. Viſellius Var=ro conſobrinus meus, qui fuit cum Sicinio ætate coniũ ctus. is cum poſt curulem Aedilitatem iudex quæſtio=nis eſſet,eſt mortuus. in quo fateor uulgi iudicium à indicio meo diſſenſiſſe: nam populo non erat ſatis uen dibilis: præceps quædam,& cum idcirco obſcura,quia peracuta,tum rapida, & celeritate cæcata oratio: ſed neque uerbis aptiorem cito aliũ dixerim,neque ſenté=tijs crebriorem. præterea perfectus in literis; iuriſq; ci uilis iam à patre Aculeone traditã tenuit diſciplinã. Reliqui ſunt, qui mortui ſint,L. Torquatus,quem tu non tam cito rhetorem dixiſſes, (etſi non deerat ora=tio) quàm, ut Græci dicunt, πολιτικόν. erant in eo plurimæ literæ,nec eæ uulgares, ſed interiores quædã & reconditæ,diuina memoria, ſumma uerborum & grauitas & elegantia: atque hæc omnia uitæ decora=bat dignitas,& integritas. Me quidem admodum dele ctabat etiam Triarij in illa ætate plena literatæ ſene=ctutis oratio. quanta ſeueritas in uultu,quantum põ=dus in uerbis, quàm nihil non conſideratum exibat ex ore. Tum Brutus, Torquati & Triarij mentione commotus, (utrunque enim eorum admodum dilexe=rat) Næ ego,inquit, (ut omittam cætera, quæ ſunt innumerabilia) de iſtis duobus cum cõgito,doleo nihil tuam perpetuam auctoritatem de pace ualuiſſe: nam nec iſtos excellentes uiros, nec multos alios præſanteis ciues reſp. perdidiſſet. Sileamus, inquam, Brute de iſtis,ne augeamus dolorem: nam & præteritorum

recordatio eſt acerba, & acerbior expectatio reliquorum. itaque omittamus lugere; & tātum, quid quiſque dicendo potuerit, quoniam id quærimus, prædicemus. Sunt etiam ex iis, qui eodem bello occiderunt, M. Bibulus; qui & ſcriptitauit accurate, cum præſertim non eſſet orator; & egit multa conſtanter. Appius Claudius ſocer tuus, collega, & familiaris meus, hic iam & ſatis ſtudioſus, & ualde cum doctus, tum etiā exercitatus orator, & cum auguralis, tum omnis publici iuris, antiquitatisq; noſtræ bene peritus fuit. L. Domitius nulla ille quidem arte, ſed Latine tamen, & multa cum libertate dicebat. Duo præterea Lentuli conſulares; quorum Publius ille noſtrarū iniuriarum ultor, auctor ſalutis, quidquid habuit, quantumcūque fuit, illud totum habuit è diſciplina. inſtrumenta naturæ deerant: ſed tantus animi ſplendor, & tanta magnitudo, ut ſibi omnia, quæ clarorum uirorū eſſent, non dubitaret aſciſcere, eaq; omni dignitate obtineret. L. autem Lentulus ſatis erat fortis orator, ſi modo orator, ſed cogitandi non ferebat laborem: uox canora, uerba non horrida ſanè, ut plena eſſet animi, & terroris oratio: quæreres in iudiciis fortaſſe melius: in rep. quod erat, eſſe iudicares ſatis. Ne Titus quidem Poſthumius contemnendus in dicendo, de rep. uero non minus uehemēs orator, quàm bellator fuit, effrenatus; & acer nimis, ſed bene iuris publici leges atque inſtituta cognouerat. Hoc loco Atticus, Putarem te, inquit, ambitioſum eſſe, ſi, ut dixiſti, ii, quos iandiu colligis, uiuerent. omnes enim commemoras, qui auſi aliquando ſunt ſtātes loqui: ut mihi imprudens M. Seruiliū præ-

teriſſe uideare. Non, inquam, ego iſtuc ignoro Pomponi, multos fuiſſe, qui uerbum nunquam in publico feciſſent, cũ melius aliquanto poſſent, quàm iſti oratores, quos colligo, dicere: ſed his commemorandis etiam illud aſſequor, ut intelligatis, primum ex omni numero quàm non multi auſi ſint dicere, deinde ex iis ipſis quàm pauci fuerint laude digni. itaque ne hos quidem equites Romanos amicos noſtros, qui nuper mortui ſunt, P. Cominium Spoletinum, quo accuſante defendi C. Cornelium, in quo & compoſitum dicendi genus, & acre, & expeditum fuit; T. Accium Piſaurenſem, cuius accuſationi reſpondi pro A. Cluentio; qui & accurate dicebat, & ſatis copioſe, eratq; praeterea doctus Hermagorae praeceptis; quibus etſi ornamenta non ſatis opima dicendi, tamen ut haſtae uelitibus amentatae; ſic apta quaedam & parata ſingulis cauſarum generibus argumenta traduntur. Studio autem neminem, nec induſtria maiore cognoui: quanquam ne ingenio quidem qui praeſtiterit, facile dixerim, C. Piſoni genero meo. nullum tempus illi unquam uacabat aut à forenſi dictione, aut à commẽtatione domeſtica, aut à ſcribendo, aut à cogitando. itaque tantos proceſſus efficiebat, ut euolare, nõ excurrere uideretur: eratq; uerborum & delectus elegãs, & apta, & quaſi rotunda conſtructio: cumq; argumenta excogitabantur ab eo multa & firma ad probandum, tum concinnae acutaeq; ſententiae, geſtuſq; natura ita uenuſtus, ut ars etiam, quae non erat, & è diſciplina motus quidam uideretur accedere. Vereor, ne amore uidear plura, quàm fuerint in illo, dicere. quod non ita eſt.

alia enim de illo maiora dici poſſunt. nam nec continentia, nec pietate, nec ullo genere uirtutis quenquam eiuſdem ætatis cum illo conferendum puto. Nec uero M. Celium prætereundum arbitror, quæcunque eius in exitu uel fortuna, uel mens fuit; qui quandiu auctoritati meæ paruit, talis Tribunus pl. fuit, ut nemo contra ciuium perditorum popularem turbulentamq; dementiam à ſenatu, & à bonorũ cauſa ſteterit conſtantius: quam eius actionem multum tamen & ſplendida, & grandis, & eadem in primis faceta, & perurbana commendabat oratio. graues eius conciones aliquot fuerunt, acres accuſationes tres, eæq; omnes ex reip. contentione ſuſceptæ. defenſiones, etſi illa erant in eo meliora quæ dixi, non contemnendæ tamen, ſaneq; tolerabiles. hic cum ſumma uoluntate bonorum Aedilis Curulis factus eſſet, neſcio quo modo diſceſſu meo diſceſſit à ſeſe, ceciditq; poſtea, cũ eos imitari cœpit, quos ipſe peruerterat. Sed de M. Calidio dicamus aliquid; qui non fuit orator unus è multis, potius inter multos prope ſingularis fuit: ita reconditas exquiſitasq; ſententias mollis & pellucens ueſtiebat oratio. nihil tam tenerũ, quàm illius comprehenſio uerborum, nihil tam flexibile, nihil quod magis ipſius arbitrio fingeretur, ut nullius oratoris æque in poteſtate fuerit: quæ primũ ita pura erat, ut nihil liquidius; ita libere fluebat, ut nuſquã adhæreſceret. nullum niſi loco poſitum, & tanquam in uermiculato emblemate, ut ait Lucilius, ſtructum uerbum uideres; nec uero ullum aut durum, aut inſolens, aut humile, aut longius ductum, ac non propria uerba rerum, ſed pleraque tralata, ſic tamen, ut ea

non irruiſſe in alienum locum, ſed immigraſſe in ſuũ diceres. nec uero hæc ſoluta, nec diffluentia, ſed aſtricta numeris, non aperte, nec eodem modo ſemper, ſed uarie diſſimulanterq; concluſis. erant autem & uerborum, & ſententiarum illa lumina, quæ uocant Græci σχήματα, quibus tanquam inſignibus in ornatu diſtinguebatur omnis oratio. qua de re agitur autem, illud, quod multis locis in iuriſconſultorũ includitur formulis, id ubi eſſet, uidebat. accedebat ordo rerum plenus artis, actio liberalis, totumq; dicendi placidũ & ſanum genus. quòd ſi eſt optimum ſuauiter dicere: nihil eſt, quod melius hoc quærendum putes. ſed cum à nobis paulo ante dictum ſit, tria uideri eſſe, quæ orator efficere deberet, ut doceret, ut delectaret, ut moueret: duo ſumme tenuit, ut & rem illuſtraret diſſerendo, et animos eorum, qui audirent, deuinceret uoluptate: aberat tertia illa laus, qua permoueret atque incitaret animos, quam plurimum pollere diximus: nec erat ulla uis atque contentio: ſiue conſilio, quòd eos, quorum altior oratio, actioq; eſſet ardentior, furere, & bacchari arbitraretur: ſiue quòd natura non eſſet ita factus: ſiue quòd non conſueſſet: ſiue quòd non poſſet. hoc unum illi, ſi nihil utilitatis habebat, abfuit: ſi opus erat, defuit. quin etiam memini, cum in accuſatione ſua Q. Gallio crimini dediſſet, ſibi eum uenenũ parauiſſe, idq; à ſe eſſe deprehẽſum; ſeſeq; chirographa, teſtificationes, indicia, quæſtiones, manifeſtam rem deferre diceret; deq; eo crimine accurate & exquiſite diſputauiſſet; me in reſpondendo, cũ eſſem argumentatus quantum res ferebat, hoc ipſum etiam poſuiſſe

pro argumento, quòd ille, cum peſtem capitis ſui, cum indicia mortis ſe comperiſſe manifeſto, & manu tenere diceret, tam ſolute egiſſet, tam leniter, tã oſcitanter. Tu *iſtuc* M. Calidi, *niſi fingeres, ſic ageres? præſertim cum iſta eloquentia alienorum hominum pericula defenderes acerrime ſoleas, tuum negligeres? ubi dolor? ubi ardor animi? qui etiam ex infantium ingenijs elicere uoces, & querelas ſolet: nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percuſſa, non femur, pedis, quod minimum eſt, nulla ſupploſio. itaque tantum abfuit, ut inflammares noſtros animos: ſomnum iſto loco uix tenebamus: ſic nos ſummi oratoris uel ſanitate, uel uitio pro argumento ad diluendum crimen uſi ſumus.* Tum Brutus, Atqui *dubitamus, inquit, utrũ iſta ſanitas fuerit, an uitium? quis enim non fateatur, cum ex omnibus oratoris laudibus lõge iſta ſit maxima, inflammare animos audientium, et quocunque res poſtulet modo flectere; qui hac uirtute caruerit, id ei, quod maximum fuerit, defuiſſe?* Sit *ſane ita, inquam: ſed redeamus ad eum, qui iam unus reſtat,* Hortenſium: *cum de nobiſmet ipſis, quoniam id etiam* Brute *poſtulas, pauca dicemus. quanquam facienda mentio eſt, ut quidem mihi uidetur, duorum adoleſcentium: qui ſi diutius uixiſſent, magnam eſſent eloquentiæ laudẽ cõſecuti.* C. Curionem *te, inquit* Brutus, & C. Licinium Caluum *arbitror dicere.* Recte, *inquam, arbitraris. quorum quidem alter, quod ueriſimile dixiſſet, ita facile ſoluteq; uerbis uoluebat ſatis interdũ acutas, crebras quidem certe ſentẽtias, ut nihil poſſet ornatius eſſe, nihil expeditius: atque hic à magiſtris parum inſtitutus*

naturam habuit admirabilem ad dicendum. induſtriam non ſum expertus: ſtudium certe fuit. qui ſi me audire uoluiſſet, ut cœperat, honores, quàm opes, conſequi maluiſſet. Quidnam eſt, inquit, iſtuc? & quemadmodum diſtinguis? Hoc modo, inquam. Cũ honos ſit præmium uirtutis, iudicio ſtudioq; ciuiũ delatum ad aliquem: qui eum ſententijs, qui ſuffragijs adeptus eſt, is mihi & honeſtus, & honoratus uidetur. qui autem occaſione aliqua etiam inuitis ſuis ciuibus nactus eſt imperium, ut ille cupiebat: hunc nomen honoris adeptum, non honorem, puto. quæ ſi ille audire uoluiſſet, maxima cum gratia & gloria ad ſummam amplitudinem perueniſſet, aſcendens gradibus magiſtratuum, ut pater eius fecerat, ut reliqui clariores uiri. quæ quidem etiam cum P. Craſſo M. F. cum initio ætatis ad amicitiam ſe meam contuliſſet, ſæpe egiſſe me arbitror, cum eum uehementer hortarer, ut eam laudis uiam rectiſſimam eſſe duceret, quam maiores eius ei tritam reliquiſſent. erat enim cum inſtitutus optime, tum etiam perfecte planeq; eruditus: ineratq; & ingenium ſatis acre, & orationis non inelegans copia: prætereaq; ſine arrogantia grauis eſſe uidebatur, & ſine ſegnitia uerecundus. ſed hunc quoque abſorbuit æſtus quidam inſolitæ adoleſcentibus gloriæ: qui quia nauarat miles operam Imperatori, Imperatorem ſe ſtatim eſſe cupiebat: cui muneri mos maiorum ætatem certam, ſortem incertam reliquit. ita grauiſſimo ſuo caſu, dum Cyri & Alexandri ſimilis eſſe uoluit, qui ſuũ curſum tranſcurrerant, & L. Craſſi, & multorum Craſſorum

inuentus eſt diſſimillimus. Sed ad Caluum (is enim nobis erat propoſitus) reuertamur: qui orator fuiſſet cum literis eruditior, quàm Curio; tum etiam accuratius quoddam dicendi & exquiſitius afferebat genus: quod quanquã ſcienter elegãterq; tractabat, nimium tamen inquirens in ſe, atque ipſe ſeſe obſeruans, metuensq; ne uitioſum colligeret, etiam uerũ ſanguinem deperdebat. itaque eius oratio, nimia religione attenuata, doctis & attente audientibus erat illuſtris; à multitudine autem & à foro, cui nata eloquẽtia eſt, deuorabatur. Tum Brutus, Atticum ſe, inquit, Caluus noſter dici oratorem uolebat: inde erat iſta exilitas, quàm ille de induſtria conſequebatur. Dicebat, inquã, ita: ſed & ipſe errabat, et alios etiam errare cogebat. nam ſi quis eos, qui nec inepte dicunt, nec odioſe, nec putide, Attice putat dicere, is recte niſi Atticũ probat neminem: inſulſitatem enim & inſolentiã tanquam inſaniam quandam orationis odit, ſanitatem autem & integritatem quaſi religionem, & uerecundiã oratoris probat. hæc omnium debet oratorum eadem eſſe ſententia. ſin autem ieiunitatem, & ſiccitatem, & inopiam, dum modo ſit polita, dum urbana, dum elegans, in Attico genere ponit: hoc recte duntaxat: ſed quia ſunt in Atticis alia meliora, uideat ne ignoret et gradus, & diſſimilitudines, & uim, & uarietatem Atticorum. Atticos, inquit, uolo imitari. quos? nec enim eſt unum genus. nam quid eſt tam diſſimile, quàm Demoſthenes & Lyſias? quàm idem & Hyperides? quàm omnium horum Aeſchines? quem igitur imitaris? ſi aliquem, cæteri ergo Attice non dicebant: ſi

omneis, qui potes, cum ſint ipſi diſſimillimi inter ſe? in quo illud etiam quæro, Phalereus ille Demetrius Attice ne dixerit? mihi quidem ex illius orationibus redolere ipſæ Athenæ uidētur. at eſt floridior, ut ita dicam, quàm Hyperides, quàm Lyſias: natura quædam, aut uoluntas ita dicendi fuit. & quidem duo fuerūt per idem tempus diſſimiles inter ſe, ſed Attici tamen: quorū Chariſius multas orationes, quas ſcribebat alijs, cum cupere uideretur imitari Lyſiam; Demochares autē, qui fuit Demoſthenis ſororis filius, & orationes ſcripſit aliquot, & earum rerum hiſtoriam, quæ erant Athenis ipſius ætate geſtæ, nō tam hiſtorico, quàm oratorio genere perſcripſit. At Chariſij uult Hegeſias eſſe ſimilis, iſq; ſe ita putat Atticū, ut ueros illos præ ſe penè agreſteis putet. At quid eſt tam fractum, tam minutum, tam in ipſa, quam tamen conſequitur, concinnitate puerile? Atticorum ſimiles eſſe uolumus. Optime. Sunt ne igitur ij Attici oratores? Quis negare poteſt? Hos imitamur. Quo modo? qui ſunt & inter ſe diſſimiles, & aliorum. Thucydidem, inquit, imitamur. Optime, ſi hiſtoriam ſcribere, non ſi cauſas dicere cogitatis. Thucydides enim rerum geſtarum pronūciator ſincerus, & grandis etiam fuit, hoc forenſe concertatorium iudiciale non tractauit genus. orationes autem quas interpoſuit, (multæ enim ſunt) eas ego laudare ſoleo, imitari neque poſſim, ſi uelim, nec uelim fortaſſe, ſi poſſim: ut ſi quis Falerno uino delectetur, ſed eo nec ita nouo, ut proximis Conſulibus natū uelit; nec rurſus ita uetere, ut Opimiū aut Anitium Conſulem quærat. Atqui eæ notæ ſunt optimæ, credo:

ſed nimia uetuſtas nec habet eam, quã quærimus, ſuauitatem, nec eſt iam ſanè tolerabilis. Num igitur qui hoc ſentiat, ſi is potare uelit, de dolio ſibi hauriendum putet? Minime: ſed quandam ſequatur ætatem. ſic ego iſtis cenſuerim, & nouam iſtam quaſi de muſto ac lacu feruidam orationem fugiendam, nec illam præclaram Thucydidi nimis ueterem tanquam Anitianã notam perſequendam: ipſe enim Thucydides ſi poſterius fuiſſet, multo maturior fuiſſet, & mitior. Demoſthenem igitur imitemur. O dij boni, quid quaſi nos aliud agimus, aut quid aliud optamus? at nõ aſſequimur. Iſti enim uidelicet Attici noſtri, quod uolunt, aſſequuntur: ne illud quidem intelligunt, non modò ita memoriæ proditum eſſe, ſed ita neceſſe fuiſſe, cum Demoſthenes dicturus eſſet, ut concurſus audiendi cauſa ex tota Græcia fierent. at cum iſti Attici dicunt, non modo à corona, quod eſt ipſum miſerabile, ſed etiam ab aduocatis relinquuntur: quare ſi anguſte et exiliter dicere eſt Atticorũ, ſint ſanè Attici, ſed in Comitium ueniant, ad ſtantem iudicem dicant: ſubſellia grandiorem & pleniorem uocem deſiderant. uolo hoc oratori contingat, ut, cum auditum ſit eum eſſe dicturum, locus in ſubſellijs occupetur, compleatur tribunal, gratioſi ſcribæ ſint in dando & cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cũ ſurgit is, qui dicturus ſit, ſignificetur à corona ſilentium, deinde crebræ aſſenſiones, multæ admirationes, riſus, cum uelit, cum uelit, fletus: ut, qui hæc procul uideat, etiam ſi, quid agatur, neſciat, at placere tamen, & in ſcena eſſe Roſciũ intelligat. Hæc cui contingant, eum ſcito Atticè dicere, ut

de Pericle audiuimus, ut de Hyperide, ut de Aeſchine, de ipſo quidem Demoſthene maxime. ſin autem acutum, prudens, & idem ſincerum, & ſolidum, & exiccatum genus orationis probant, nec illo grauiore ornatu oratorio utuntur, & hoc primum eſſe Atticorũ uolunt: recte laudant. eſt.n. in arte tanta, tamq; uaria, etiã huic minutæ ſubtilitati locus. ita fiet, ut nõ omnes, qui Attice, ijdem bene, ſed ut omnes, qui bene, ijdẽ etiã Attice dicant. Sed redeamus rurſus ad Hortẽſium. Sanè quidem, inquit Brutus: quãquam iſta mihi tua fuit periucunda à propoſita oratione digreſſio. Tũ Atticus, Aliquoties ſum, inquit, conatus, ſed interpellare nolui. nunc quoniam ad perorandũ ſpectare uidetur ſermo tuus, dicam opinor, quod ſentio. Tu uero, inquã, Tite. Tum ille, Ego, inquit, ironiam illam, quam in Socrate dicunt fuiſſe, qua ille in Platonis, & Xenophontis, & Aeſchinis libris utitur, facetam & elegantem puto. eſt enim & minime inepti hominis, & eiuſdem etiam faceti, cum de ſapientia diſceptetur, hanc ſibi ipſum detrahere, eis tribuere illudẽtem, qui eã ſibi arrogant. ut apud Platonem Socrates in cœlũ effert laudibus Protagoram, Hippiam, Prodicum, Gorgiam, cæteros, ſe autem omniũ rerum inſcium fingit et rudem. decet hoc neſcio quo modo illum: nec Epicuro, qui id reprehendit, aſſentior. ſed in hiſtoria, qua tu es uſus in omni ſermone, cũ, qualis quiſq; orator fuiſſet, exponeres, uide quæſo, inquit, ne tam reprehendẽda ſit ironia, quàm in teſtimonio. Quorſum, inquã, iſtuc? non enim intelligo. Quia primũ, inquit, ita laudauiſti quoſdam oratores, ut imperitos poſſes in errorem inducere.

equidem in quibuſdam riſum uix tenebam, cum Attico Lyſiæ Catonem noſtrum comparabas, magnum mehercule hominem, uel potius ſummum & ſingularem uirum, nemo dicet ſecus; ſed oratorem, ſed etiam Lyſiæ ſimilem, quo nihil poteſt eſſe pictius, bella ironia, ſi iocaremur; ſin aſſeueramus, uide ne religio nobis tam adhibenda ſit, quàm ſi teſtimoniũ diceremus. ego enim Catonem tuũ ut ciuem, ut ſenatorem, ut Imperatoré, ut uirum denique cum prudentia & diligentia, tum omni uirtute excellẽtem probo: orationes autem eius, ut illis temporibus, ualde laudo: ſignificant enim quãdam formam ingenij, ſed admodum impolitam, & plane rudem. Origines uero cum omnibus oratorijs laudibus refertas diceres, & Catonem cum Philiſto & Thucydide comparares, Bruto ne id cenſebas, an mihi probaturum? quos enim ne è Græcis quidem quiſquã imitari poteſt, ijs tu comparas hominem Tuſculanum, nondum ſuſpicantem quale eſſet copioſe & ornate dicere? Galbam laudas: ſi ut illius ætatis principem, aſſentior: ſic enim accepimus: ſin ut oratorem, cedò quæſo orationes, (ſunt enim) & dic hunc, quem tu plus quàm te amas, Brutum uelle te illo modo dicere. Probas Lepidi orationes. paulum hic tibi aſſentior, modo ita laudes, ut antiquas: quod item de Africano, de Lælio, cuius tu oratione negas fieri quidquã poſſe dulcius. addis etiã neſcio quid auguſtius: nomine nos capis ſummi uiri, uitæq; elegantiſſimæ ueriſſimis laudibus. remoue hæc: næ iſta dulcis oratio ita ſit abiecta, ut eam aſpicere nemo uelit. Carbonem in ſummis oratoribus habitum ſcio: ſed cum in cæteris rebus, tum in

dicendo

dicendo ſemper, cũ nihil eſt melius, id laudari, qualecunque eſt, ſolet. Dico idem de Gracchis: etſi de eis ea ſunt à te dicta, quibus ego aſſentior. omitto cæteros: uenio ad eos, in quibus iam perfectam putas eſſe eloquẽtiam, quos ego audiui, ſine controuerſia magnos oratores, Craſſum & Antonium. de horum laudibus tibi prorſus aſſentior: ſed tamen non iſto modo, ut Polycleti Doryphorum ſibi Lyſippus aiebat, ſic tu ſuaſionem legis Seruiliæ tibi magiſtram fuiſſe. hæc germana ironia eſt. cur ita ſentiam, non dicam, ne me tibi aſſentari putes. omitto igitur, quæ de his ipſis, quæ de Cotta, quæ de Sulpitio, quæ modo de Celio dixeris: hi enim fuerunt certe oratores: quanti autem, & quales, tu uideris. Nam illud minus curo, quòd congeſſiſti operarios omnes: ut mihi uideantur mori uoluiſſe non nulli, ut à te in oratorum numerum referrentur. Hæc cum ille dixiſſet, Lõgi ſermonis initiũ detuliſti, inquã, Attice, remq́; commouiſti noua diſputatione dignam, quam in aliud tempus differamus. uoluẽdi enim ſunt libri cum aliorum, tum in primis Catonis: intelliges nihil illius lineamentis, niſi eorum pigmẽtorum, quæ inuenta nondum erant, florem & colorem defuiſſe. Nã de Craſſi oratione ſic exiſtimo, ipſum fortaſſe melius potuiſſe ſcribere, alium, ut arbitror, neminem. Nec in hoc ironiam duxeris eſſe, quòd eã orationem mihi magiſtram fuiſſe dixerim. nã etſi tu melius exiſtimare uideris de ea, ſi quam nunc habemus, facultate: tamen adoleſcentes, quid in Latinis potius imitaremur, nõ habebamus. Quòd autem plures à nobis nominati ſunt, eò ꝑtinuit, ut paulo ante dixi, quòd intelligi uolui, in

eò,cuius omnes cupidiſſimi eſſent, quàm pauci digni nomine euaderent. quare ἀγῶνα me,ne ſi Africanus quidem fuit, (ut ait in hiſtoria ſua C.Fannius) exiſtimari uelim. Vt uoles,inquit Atticus: ego enim nó alienum à te putabam, quod & in Africano fuiſſet, & in Socrate. Tum Brutus, De iſto poſtea: ſed tu (inquit,me intuens)orationes nobis ueteres explicabis? Vero,inquam,Brute, ſed in Cumano, aut in Tuſculano aliquãdo, ſi modo licebit: quoniam utroque in loco uicini ſumus. Sed iam ad id, unde digreſſi ſumus, reuertamur. Hortenſius igitur cum admodum adoleſcens orſus eſſet in foro dicere,celeriter ad maiores cauſas adhiberi cœptus eſt: quanquam inciderat in Cottæ & Sulpitij ætatem,qui annis decem maiores,excellente tum Craſſo & Antonio,deinde Philippo, poſt Iulio,cum iis ipſis dicendi gloria comparabatur. primum memoria tanta,quantam in uiro cognouiſſe me arbitror,ut,quæ ſecum cõmẽtatus eſſet,ea ſine ſcripto uerbis eiſdem redderet quibus cogitauiſſet. hoc adiumẽto ille tanto ſic utebatur,ut ſua & commentata & ſcripta,et,nullo referente,omnia aduerſariorum dicta meminiſſet. ardebat autem cupiditate ſic,ut in nullo unquam flagrantius ſtudium uiderim. nullum enim patiebatur eſſe diem,quin aut in foro diceret,aut meditaretur extra forum: ſæpiſſime autẽ eodem die utrũque faciebat: attuleratq; minime uulgare genus dicendi, duas quidem res, quas nemo alius,partitiones, quibus de rebus dicturus eſſet; & collectiones,memor & quæ eſſent dicta contra,quæq; ipſe dixiſſet. erat in uerborum ſplendore elegans,compoſitione aptus, facul

tate copioſus: eáq; erat cũ ſummo ingenio, tum exer- citationibus maximis conſecutus. rem complectebatur memoriter, diuidebat acute, nec prætermittebat ferè quidquam, quod eſſet in cauſa, aut ad confirmandum, aut ad refellendum: uox canora & ſuauis: motus & geſtus etiam plus artis habebat, quàm erat oratori ſa- tis. hoc igitur floreſcente Craſſus eſt mortuus, Cotta pulſus, iudicia intermiſſa bello, nos in forum uenimus. erat Hortenſius in bello primo anno miles, altero Tri- bunus militum: Sulpitius Legatus aberat, etiam M. Antonius: exercebatur una lege iudicium Varia, cæte ris propter bellum intermiſſis: qui frequentes aderát, (quanquam pro ſe ipſi dicebant) oratores non illi qui- dem principes, L. Memmius & Q. Pompeius, ſed ora- tores tamẽ teſte diſerto uterque Philippo, cuius in teſti- monio contentio & uim accuſatoris habebat, et copiá. reliqui, qui tum princeps numerabantur, in magiſtrati bus erant, quotidiéq; ferè à nobis in concionibus audie bantur. erat enim Tribunus pl. tum C. Curio: quan- quam is quidem ſilebat, ut erat ſemel à concione uniuerſa relictus: Q. Metellus Celer, non ille quidem orator, ſed tamen non infans: diſerti autem Q. Va- rius, C. Carbo, Cn. Pomponius, & hi quidem ha- bitabant in roſtris. C. etiam Iulius Aedilis curulis quo- tidie ferè accuratas conciones habebat. ſed me cupi- diſſimum audiendi primus dolor percuſſit, Cotta cum eſt expulſus. reliquos frequenter audiens, acerrimo ſtudio tenebar; quotidiéq; & ſcribens, & legens, & commentans, oratorijs tamen exercitationibus contentus non eram. Iam conſequente anno Q.

Varius ſua lege damnatus exceſſerat. Ego autem iuris ciuilis ſtudio multum operæ dabam Q. Scæuolæ P. F. qui quanquam nemini ſe ad docendum dabat, tamē conſulentibus reſpondēdo ſtudioſos audiendi docebat. atque huic anno proximus Sylla Conſule & Pompeio fuit. tum P. Sulpitij in Tribunatu quotidie concionantis totum genus dicendi penitus cognouimus. eodemq́; tempore cum princeps Academiæ Philo cum Athenienſiũ optimatibus Mithridatico bello domo profugiſſet, Romamq́; ueniſſet; totum ei me tradidi, admirabili quodam ad philoſophiam ſtudio cōcitatus: in quo hoc etiam commorabar attentius; etſi rerum ipſarum uarietas & magnitudo ſumma me delectatione retinebat; ſed tamē ſublata iam eſſe in perpetuũ ratio iudiciorum uidebatur. occiderat Sulpitius illo anno, tresq́; proximo trium ætatum oratores erant crudeliſſime interfecti, Q. Catulus, M. Antonius, C. Iulius. eodem anno etiam Moloni Rhodio Romæ dedimus operam, & actori ſummo cauſarum, & magiſtro. hæc etſi uidentur eſſe à propoſita ratione diuerſa, tamen idcirco à me proferũtur, ut noſtrum curſum perſpicere, quoniã uoluiſti, Brute poſſis, (nam Attico hæc nota ſunt) & uidere quemadmodum ſimus in iſpatio Q. Hortenſiũ ipſius ueſtigijs perſecuti. Trienniũ ferè fuit urbs ſine armis, ſed oratorum aut interitu, aut diſceſſu, aut fuga (nam aberant etiam adoleſcentes M. Craſſus & Lentuli duo) primas in cauſis agebat Hortenſius, magis magiſq́; quotidie probabatur. Antiſtius, Piſo ſæpe dicebat, minus ſæpe Pomponius, raro Carbo, ſemel aut iterum Philippus. at uero ego hoc tempore omni no-

ctes & dies in omnium doctrinarum meditatione uerſabar. eram cum Stoico Diodoto: qui cum habitauiſſet apud me, mecumq́; uixiſſet, nup eſt domi meæ mortuus. à quo cum in alijs rebus, tum ſtudioſiſſime in dialectica exercebar, quæ quaſi contracta & aſtricta eloquentia putanda eſt: ſine qua, etiam tu Brute iudicauiſti, te illam iuſtam eloquentiā, quam dialecticam dilatatam eſſe putant, conſequi non poſſe. huic ego doctori, & eius artibus uarijs atque multis ita eram tamē deditus, ut ab exercitationibus oratorijs nullus dies uacuus eſſet. commentabar declamitans (ſic enim nūc loquuntur) ſæpe cum M. Piſone, et cum Q. Pompeio, aut cum aliquo quotidie: idq́; faciebam multum etiā Latine, ſed Græce ſæpius: uel quòd Græca oratio plura ornamenta ſuppeditans, cōſuetudinem ſimiliter Latine dicendi afferebat: uel quòd à Græcis ſummis doctoribus, niſi Græce dicerem, neque corrigi poſſem, neque doceri. tumultus interim pro recuperanda repub lica, & crudelis interitus oratorum trium, Scæuolæ, Carbonis, Antiſtij: reditus Cottæ, Curionis, Craſſi, Lentulorum, Pompeij: leges & iudicia conſtituta, recuperata reſp. ex numero autem oratorum Pomponius, Cēſorinus, Muræna ſublati. tum primum nos ad cauſas & priuatas & publicas adire cœpimus, non ut in foro diſceremus, quod plerique fecerunt, ſed ut, quantum nos efficere potuiſſemus, docti in forum ueniremus. eodem tempore Moloni dedimus operā. Dictatore enim Sylla Legatus ad ſenatum de Rhodiorum præmijs uenerat. itaque prima cauſa publica pro Sex. Roſcio dicta tantum commendationis habuit, ut non ulla eſſet,

quæ non noſtro digna patrocinio uideretur. deinceps inde multæ; quas non minus diligenter elaboratas, et tanquam elucubratas afferebamus. Nunc *quoniam totum me non næuo aliquo, aut crepundijs, ſed corpore omni uideris uelle cognoſcere, complectar nonnulla etiam, quæ fortaſſe uideantur minus neceſſaria.* Erat *eo tempore in nobis ſumma gracilitas & infirmitas corporis, procerum & tenue collum: qui habitus, & quæ figura non procul abeſſe putatur à uitæ periculo, ſi accedit labor, & laterum magna contentio. eoq; magis hoc eos, quibus eram charus, commouebat, quod omnia ſine remiſſione, ſine uarietate, ui ſumma uocis, & totius corporis contentione dicebam. itaque cum me & amici, & medici hortarentur, ut cauſas agere deſiſterem; quoduis potius periculum mihi adeundum, quàm à ſperata dicendi gloria diſcedendum putaui. ſed cum cenſerem, remiſſione & moderatione uocis, & commutato genere dicendi me & periculum uitare poſſe, & temperatius dicere; ut conſuetudinem dicendi mutarem, ea cauſa mihi in* Aſiam *proficiſcendi fuit. itaque cum eſſem biennium uerſatus in cauſis, et iam in foro celebratum meum nomen eſſet,* Roma *ſum profectus. cum ueniſſem* Athenas, *ſex menſes cum* Antiocho *ueteris* Academiæ *nobiliſſimo & prudentiſſimo philoſopho fui; ſtudiumq; philoſophiæ nunquã intermiſſum, à primaq; adoleſcẽtia cultum, & ſemper auctum, hoc rurſus ſummo auctore & doctore renouaui. eodem tamen tempore* Athenis *apud* Demetrium Syrum, *ueterem & non ignobilem dicẽdi magiſtrum, ſtudioſe exerceri ſolebam. poſt à me* Aſia *tota peragrata eſt,*

tum ſummis quidem oratoribus, quibuſcum exercebar ipſis lubentibus: quorũ erat princeps Menippus Stratonicenſis, *meo iudicio tota Aſia illis temporibus diſertiſſimus: & ſi nihil habere moleſtiarum, nec ineptiarum,* Atticorum *eſt, hic orator in illis numerari recte poteſt. Aſſiduiſſime autem mecũ fuit* Dionyſius Magnes, *erat etiam* Aeſchylus Gnidius, Adramytenus Zenocles. *hi tum in Aſia rhetorum principes numerabantur. quibus non contentus,* Rhodum *ueni, meq́; ad eundem, quem* Romæ *audieram,* Molonem *applicaui, cum actorem in ueris cauſis, ſcriptorem præſtantem, tum in notandis animaduertendisq́; uitijs, & inſtituẽdo docendoq́; prudentiſſimum. is dedit operam, ſi modo id conſequi potuit, ut nimis redundantes nos, & ſuperfluentes iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quaſi extra ripas diffluentes coerceret. ita recepi me biennio poſt, non modo exercitatior, ſed propè mutatus. nam & contentio nimia uocis reciderat, & quaſi deferuerat oratio, lateribusq́; uires, & corporis mediocris habitus acceſſerat.* Duo *tum excellebant oratores, qui me imitandi cupiditate incitarent,* Cotta, & Hortenſius: *quorum alter remiſſus & lenis, & proprijs uerbis comprehendens ſolute & facile ſententiam: alter ornatus, acer, & non talis, qualem tu eum* Brute *iam defloreſcentem cognouiſti, ſed uerborum & actionis genere commotior. itaque cum* Hortenſio *mihi magis arbitrabar rẽ eſſe, quòd & dicendi ardore eram propior, et ætate coniũctior. etenim uideram iu ijſdem cauſis, ut pro* M. Canuleio, *pro* Cn. Dolabella *conſulari, cum* Cotta

princeps adhibitus eſſet, priores tamẽ agere partes Hor*tenſium. acrem enim oratorem, incenſum, & agentẽ, & canorum concurſus hominum, foriq; ſtrepitus deſiderat, unum igitur annum, cum rediſſemus ex Aſia, cauſas nobileis egimus, cum Quæſturam nos, Conſulatum* Cotta, Aedilitatem *peteret* Hortenſius.*interim me Quæſtorem* Sicilienſis *excepit annus*: Cotta *ex Conſulatu eſt profectus in* Galliam: *princeps & erat, & habebatur* Hortẽſius. *cum autem anno poſt è* Sicilia *me recepiſſem, iam uidebatur illud in me, quidquid eſſet, eſſe perfectum, & habere maturitatẽ quandam ſuã.* Nimis *multa uideor de me, ipſe præſertim: ſed omni huic ſermoni propoſitum eſt, non ut ingenium & eloquentiam meam perſpicias, unde longe abſum, ſed ut laborem & induſtriam.* Cum *igitur eſſem in plurimis cauſis, & in principibus patronis quinquennium ferè uerſatus, tum in patrocinio* Sicilienſi *maxime in certamen ueni deſignatus* Aedilis *cum deſignato* Conſule Hortenſio. Sed *quoniam omnis hic ſermo noſter non ſolum enumerationem oratoriam, uerum etiam præcepta quædam deſiderat: quid tanquam notandum & animaduertendum ſit in* Hortenſio, *breuiter licet dicere.* Nam *is poſt* Conſulatum (*credo quòd uideret ex conſularibus neminem eſſe ſecum comparãdum, negligeret autem eos, qui* Conſules *non fuiſſent*) *ſummum illud ſuum ſtudium remiſit, quo à puero fuerat incenſus, atque in omnium rerũ abundãtia uoluit beatius, ut ipſe putabat, remiſſius certe uiuere. primus, & ſecundus annus, et tertius tantum quaſi de picturæ ueteris colore detraxerat, quantum non quiuis unus ex po*

pulo, ſed exiſtimator doctus, & intelligens poſſet co-gnoſcere. longius autem procedens, & in cæteris elo-quentiæ partibus, tum maxime in celeritate & conti nuatione uerborum adhæreſcens, ſui diſſimilior uide-batur fieri quotidie. Nos *autem non deſiſtebamus, cum omni genere exercitationis, tum maxime ſtylo no-ſtrum illud, quod erat, augere, quantumcunque erat. atque ut multa omittam in hoc ſpatio, & in his poſt* Aedilitatem *annis, &* Prætor *primus, et incredibili po pulari uoluntate ſum factus. nam cum propter aſſi-duitatem in cauſis & induſtriam, tum propter exquiſi tius, & minime uulgare orationis genus animos ho-minum ad me dicendi nouitate conuerteram. nihil de me dicam: dicam de cæteris: quorum nemo erat, qui uideretur exquiſitius, quàm uulgus hominũ, ſtuduiſſe literis, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur; ne mo, qui philoſophiam cõplexus eſſet, matrem omniũ bene factorum beneq; dictorum; nemo, qui ius ciuile didiciſſet, rem ad priuatas cauſas, & ad oratoris pru-dentiam maxime neceſſariam; nemo, qui memoriam rerum* Romanarum *teneret, ex qua, ſi quando opus eſſet, ab inferis locupletiſſimos teſtes excitaret; nemo, qui breuiter arguteq; incluſo aduerſario laxaret iudi-cum animos, atque à ſeueritate pauliſper ad hilarita tem, riſumq; traduceret; nemo, qui dilatare poſſet, at-que à propria ac definita diſputatione hominis, ac tem poris, ad communem quæſtionem uniuerſi generis ora tionem traducere; nemo, qui delectandi gratia digre-di parumper à cauſa, nemo, qui ad iracundiam ma-gnopere iudicem, nemo, qui ad fletum poſſet adduce-*

re; nemo, qui animum eius, quod unum eſt oratoris maxime proprium, quocunque res poſtularet, impelleret. itaque cum iam penè euanuiſſet Hortenſius; & ego anno meo, ſexto autem poſt illum Conſulem Conſul factus eſſem; reuocare ſe ad induſtriam cœpit; ne, cum pares honore eſſemus, aliqua re ſuperiores uideremur. ſic duodecim poſt meum Conſulatum annos in maximis cauſis, cum ego mihi illum, ſibi me ille anteferret, coniunctiſſime uerſati ſumus: Cõſulatusq́; meus, qui illum primo leuiter perſtrinxerat, idem nos rerum mearum geſtarum, quas ille admirabatur, laude coniunxerat. maxime uero perſpecta eſt utriuſque noſtrum exercitatio paulo ante, quàm perterritum armis hoc ſtudium Brute noſtrum conticuit ſubito, & obmutuit; cum lege Pompeia ternis horis ad dicendum datis, ad cauſas ſimillimas inter ſe, uel potius eaſdē noui ueniebamus quotidie. quibus quidem cauſis tu etiam Brute præſto fuiſti, compluresq́; & nobiſcum, & ſolus egiſti: ut qui non ſatis diu uixerit Hortenſius, tamen hunc curſum confecerit. annis ante decem cauſas agere cœpit, quàm tu es natus: idem quarto & ſexageſimo anno perpaucis ante mortem diebus unà tecum ſocerum tuum defendit Appium. Dicendi autē genus quod fuerit in utroque, orationes utriuſque etiam poſteris noſtris indicabunt. Sed ſi quærimus, cur adoleſcens magis floruerit dicendo, quàm ſenior Hortenſius: cauſas reperiemus ueriſſimas duas: primum, quòd genus erat orationis Aſiaticum, adoleſcentiæ magis conceſſum, quàm ſenectuti. genera autem Aſiaticæ dictionis duo ſunt: unum ſententio-

ſum, & argutum, ſententijs non tam grauibus & ſeueris, quàm concinnis & uenuſtis: qualis in hiſtoria Timæus, *in dicendo autem pueris nobis* Hierocles Alabandeus, *magis etiam* Menecles *frater eius fuit: quorum utriuſque orationes ſunt in primis, ut Aſiatico in genere, laudabiles. aliud autem genus eſt, non tam ſententijs frequentatum, quàm uerbis uolucre atque incitatum: quali eſt nunc Aſia tota, nec flumine ſolum orationis, ſed etiam exornato & faceto genere uerborum: in quo fuit* Aeſchylus Gnidius, *& meus æqualis* Mileſius Aeſchines. *in his erat admirabilis orationis curſus, ornata ſententiarum concinnitas non erat. hæc autem, ut dixi, genera dicendi aptiora ſunt adoleſcentibus, in ſenibus grauitatem non habent. itaque* Hortenſius *utroque genere florens, clamores faciebat adoleſcens. habebat enim &* Meneclium *illud ſtudium crebrarum uenuſtarumq́; ſententiarum: in quibus, ut in illo* Græco, *ſic in hoc erant quædam magis uenuſtæ dulceſq́; ſententiæ, quàm aut neceſſariæ, aut interdum utiles: & erat oratio cum incitata & uibrans, tum etiam accurata & polita. non probantur hæc ſenibus. ſæpe uidebam cum irridentem, tum etiam iraſcentem & ſtomachantem* Philippum: *ſed mirabantur adoleſcentes, multitudo mouebatur. erat excellens iudicio uulgi, & facile primas tenebat adoleſcens. etſi enim genus illud dicendi auctoritatis habebat parum, tamen aptum eſſe ætati uidebatur: & certe quòd & ingenij quædam forma lucebat, & exercitatione perfecta erat, uerborumq́; aſtricta comprehenſio, ſummam hominum admirationem*

excitabat. ſed cum iam honores, & illa ſenior aucto=
ritas grauius quiddam requireret, remanebat idē, nec
decebat idem: quodq; exercitationem ſtudiumq; dimi=
ſerat, quod in eo fuerat acerrimum, concinnitas illa cre
britasq; ſententiarum priſtina manebat, ſed ea ueſtitu
illo orationis, quo conſueuerat, ornata non erat. hoc
tibi ille Brute minus fortaſſe placuit, quàm placuiſſet,
ſi illū flagrantem ſtudio, & florentem facultate audi
re potuiſſes. Tū Brutus, Ego uero, inquit, & iſta, quæ
dicis, uideo qualia ſint: & Hortenſium magnum ora=
torem ſemper putaui, maximeq; probaui pro Meſſalla
dicentem, cum tu abfuiſti. Sic ferunt, inquam: idq; de
clarat totidem, quot dixit, ut aiunt, ſcripta uerbis ora
tio. ergo ille à Craſſo Conſule & Scæuola uſque ad
Paulum & Marcellū Coſs. floruit: nos in eodem cur=
ſu fuimus à Sylla Dictatore ad eoſdem ferè Conſules.
ſic Q. Hortenſij uox extincta fato ſuo eſt, noſtra pu=
blico. Melius quæſo ominare, inquit Brutus. Sit ſanè
ut uis, inquam; & id non tam mea cauſa, quàm tua:
ſed fortunatus illius exitus, qui ea nō uidit, cum fierēt,
quæ prouidit futura. ſæpe enim inter nos impenden=
tes caſus defleuimus, cum belli ciuilis cauſas in priuato
rum cupiditatibus incluſas, pacis ſpem à publico conſi=
lio eſſe excluſam uideremus. ſed illum uidetur felicitas
ipſius, qua ſemper eſt uſus, ab eis miſerijs, quæ cōſecutæ
ſunt, morte uindicaſſe. Nos autem Brute, quoniam
poſt Hortenſij clariſſimi oratoris mortem orbæ eloquē
tiæ quaſi tutores relicti ſumus, domi teneamus eam ſe
ptam liberali cuſtodia, & hos ignotos autem impuden
tes procos repudiemus, tueamurq; ut adultam uir=

ginem caſtè, & ab amatorum impetu, quantum poſſumus, prohibeamus. equidem etſi doleo me in uitam paulo ſerius tanquam in uiam ingreſſum, prius, quàm cõfectum iter ſit, in hanc reip. noctem incidiſſe: tamen ea conſolatione ſuſtentor, quam tu mihi Brute *adhibuiſti tuis ſuauiſſimis literis; quibus me forti animo eſſe oportere cẽſebas, quòd ea geſſiſſem, quæ de me etiam me tacente ipſa loquerẽtur, mortuoq; uiuerẽt; quæ, ſi rectè eſſet, ſalute reip. ſin ſecus, interitu ipſo teſtimoniũ meorum de rep. conſiliorũ darent. ſed in te intuens* Brute *doleo, cuius in adoleſcentiam, per medias laudes quaſi quadrigis uehẽtem, tranſuerſa incurrit miſera fortuna reip. hic me dolor tãgit, hæc me cura ſolicitat, & hunc mecum, ſocium eiuſdem & amoris, & iudicij. tibi fauemus: te tua frui uirtute cupimus: tibi optamus eam remp. in qua duorum generũ ampliſſimorum renouare memoriam, atque augere poſſis. tuum enim forum, tuum erat illud curriculũ: tu illuc ueneras unus, qui non linguam modo acuiſſes exercitatione dicendi, ſed & ipſam eloquentiã locupletauiſſes grauiorum artium inſtrumentò, & ijſdem artibus decus omne uirtutis cũ ſumma eloquẽtiæ laude iunxiſſes. ex te duplex non afficit ſolicitudo, quòd & ipſe rep. careas, & illa te. tu tamen, etſi curſum ingenij tui* Brute *premit hæc importuna clades ciuitatis, cõtine te in tuis perẽnibus ſtudijs, & effice id, quod iam propemodum, uel planè potius effeceras, ut te eripias ex ea, quam ego congeſſi in hunc ſermonem, turba patronorum. nec. n. decet, te ornatum uberrimis artibus, quas cum domo haurire non poſſes, accerſiuiſti*

ex urbe ea, quæ domus eſt ſemper habita doctrinæ, numerari in uulgo patronorum. nam quid te exercuit Pammenes, uir longe eloquétiſſimus Græciæ, quid illa uetus Academia, atque eius hæres Ariſtus, hoſpes, et familiaris meus, ſi quidem ſimiles maioris partis oratorũ futuri ſumus? non ne cernimus, uix ſingulis ætatibus binos oratores laudabiles conſtitiſſe? Galba fuit inter tot æquales unus excellens; cui; quemadmodum accepimus, & Cato cedebat ſenior, & qui temporibus illis ætate inferiores fuerunt, Lepidus poſtea, deinde Carbo. nam Gracchi in concionibus multo faciliore, & liberiore genere dicendi: quorum tamen ipſorum ad ætatem laus eloquentiæ perfecta nondum fuit. Antonius, Craſſus, poſt Cotta, Sulpitius, Hortenſius. nihil dico amplius: tantum dico, ſi mihi accidiſſet, ut numerarer in multis, * ſi operoſa eſt concurſatio magis opportunorum.

F I N I S.

Variæ lectiones ex antiquis libris.

aptis constructa.	6.	cem,	17.
honos eloquentiæ:	7.	rogatione Mamilia (Saluſtius Mamillũ uocat)	20.
dictionis, & quaſi.	8.		
ſilua ſua ita facta	14.	Aquilia de induſtria	21.
rius, quæ pecuaria	14.	explanãdi, diſſerẽdi	23.
dicendo adortor	14.	cumq; diſcendi	24.
acrem, atque eundem & clementem, & ualde dul		nam A. ſilia. alter uetuſtus liber, Aſilia. alius,	

Aſilia . Pedianus hunc
Aſellam uocat , Plinius
autem in libro de uiris il
luſtribus, & cum eo Plu
tarchus , Appianus , Flo=
rus Offellam. 28:
multa de iure 31.
ætatem in diſparem orato

rum includere.(ſic an=
tiquus liber, et omnino
rectius : ut ſubaudia=
tur, hūc oratorē.) 37.
accuſante C.Rutiliū, 42.
animi , & horroris 43:
quantam in nullo 49:
diſerto utroque 50.

Variæ lectiones ex ingenio . quas tamen ne quis ſine uetuſto libro ſequatur , monemus.

hæc eſt elaborata 5:
igitur in ea 7.
ſubleuabant . ſed Publij
ſunt 16.
eorum philoſophorū 19:
nouerunt . quid enim ?
Hyp. 11.
Aquilia de iniuria(digeſto
rū libro ix.tit.11.) 21.

Craſſi in Cēſura pro 26.
redeamus . Duobus 28.
omnium . Hæc illū: 30:
his enim ſcribendis 33.
acie,& in præſidijs 35:
ipſo,quantum liceat : uel:
ipſo,cum iaceat, 40:
regula. T.Didium, 42.
poſtulet, flectere: 45:

A B C D E F G.

Omnes ſunt quaterniones.

APVD ALDI FILIOS.

VENETIIS, M. D. L.

ALDI FILII